

महाकविभोजराजविरचित चम्पूरामायणे अरण्यकाण्डः

ಮಹಾಕವಿ ಭೋಜವಿರಚಿತ

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ ಅರಣ್ಯಕಾಂಡ

Aranyakanda of Champuramayana by Bhoja

ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷಾ ಪಠ್ಯ (ಎಸ್. ಇ. ಪಿ ಆಧಾರಿತ)
ಬಿ.ಬಿ.ಎ / ಬಿ.ಬಿ.ಎ (ಎ.ಎಂ) ತೃತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್

ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು
ಡಾ. ಕೆ. ಆರ್. ಕುಮುದವಲ್ಲಿ
ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು - ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗ,
ವಿಜಯ ಕಾಲೇಜು,
ಆರ್. ವಿ. ರಸ್ತೆ, ಬೆಂಗಳೂರು - 560004

ಸಂಪಾದಕರು
ಡಾ. ಎಸ್. ರಾಮರಾವ್
ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು
ಶೇಷಾದ್ರಿಪುರಂ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು
ಯೆಲಹಂಕ ಉಪನಗರ ಬೆಂಗಳೂರು

महाकविभोजराजविरचित चम्पूरामायणे अरण्यकाण्डः

ಮಹಾಕವಿ ಭೋಜವಿರಚಿತ
ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ ಅರಣ್ಯಕಾಂಡ
Aranyakanda of Champuramayana by Bhoja

Sanskrita Text Book (SEP)
BBA / BBA (A.M) – III Semester

Chief Editor

Dr. K. R . Kumudavalli
HOD of Sanskrit,
Vijaya College,
R. V. Road, Bengaluru 560004

Editor

Dr. S. Ramarao
HOD of Sanskrit,
Seshadripuram First Grade College,
Yelahanka New Town, Bengaluru 560064

Aranyakanda of Champuramayana by Bhoja

A prescribed text book in Sanskrit for Third Semeste BBA/BBA(A.M) Degree Classes : Edited with Introduction and Translation in Kannada and English by Dr. S Ramarao, HOD and Professor in Sanskrit, Seshadripuram First Grade College, Yelahanka New Town, Bengaluru – 560064.

Pages:

Published by

**Bengaluru City University,
Central College Campus,
Bengaluru - 560001**

Bengaluru City University
Board of Studies in Sanskrit, UG

1. Dr. K. R. Kumudavalli,
HOD & Associate Professor in Sanskrit,
Vijaya College, Bangalore, 560 004.
2. Smt. GS Yadugiri,
HOD & Associate Professor in Sanskrit,
SJRC College, Bangalore, 560 009
3. Dr. Rama Rao S.
HOD & Professor in Sanskrit,
Seshadripuram First Grade College,
Yelahanka New Town, Bengaluru 560064
4. Dr. S. N. Pranesha,
HOD & Associate Professor in Sanskrit,
Jain College, Vasavi Temple road,
Basavanagudi, Bangalore-560004.
5. Dr. N. S. Suresh,
Assistant Professor in Sanskrit,
BMS College for Women (Autonomous),
Bugle Park Road, Basavanagudi, Bangalore-560004.
6. Vidwan H. N. Suresh,
Associate Professor in Sanskrit,
Vijaya College, RV Road,

Bangalore-560004.

7. Vidushi Malathi H,
HOD & Assistant Professor in Sanskrit,
RNS First grade College, Channasandra,
Bangalore-560098.

8. Vidwan S. Muralidharan
Associate Professor in Sanskrit,
Seshadripuram College, Seshadripuram,
Bangalore-560 020

9. Dr. E.N. Srinivas
Assistant Professor, Dept. of Sanskrit
APS Commerce College,
N.R. Colony, Bengaluru-560 019

10. Sri Shashikiran S.
Assistant Professor,
KLE Society's Degree College,
Nagarabhavi, Bengalure-560 072

ಮುನ್ನುಡಿ

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವು ೨೦೨೪-೨೫ನೇ ಸಾಲಿನ ಶೈಕ್ಷಣಿಕವರ್ಷದಿಂದ ಜಾರಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ರಾಜ್ಯಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿ SEP 2024 ಪದ್ಧತಿಯ ಅನ್ವಯ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ಪರಿಷ್ಕರಣೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಇದರಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯನ ಮಂಡಳಿಯು ಮೂರನೇ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಬಿ.ಬಿ.ಎ. / ಬಿ.ಬಿ.ಎ. (ಐ.ಐ) ತರಗತಿಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕವಿ ಭೋಜರಾಜನಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿರುವ 'ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ' ವೆಂಬ ಕಾವ್ಯದಿಂದ ಅರಣ್ಯಕಾಂಡವನ್ನು ಪಠ್ಯವಾಗಿ ನಿಯೋಜಿಸಿದೆ.

ಈ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯವು ಸರಳ ಮತ್ತು ಸುಲಭಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯನ್ನು ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಪರಿಚಯಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಡಾ. ಕೆ ರ್ ಕುಮುದವಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೂ, ಈ ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಪಠ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತ, ಕನ್ನಡ ಹಾಗೂ ಆಂಗ್ಲ ಅನುವಾದಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶೇಷಾದ್ರಿಪುರಂ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು ಆಗಿರುವ ಡಾ. ಎಸ್. ರಾಮರಾವ್ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕವಾದ ಧನ್ಯವಾದಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಅಭಿನಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಈ ಗ್ರಂಥದ ನೆರವನ್ನು ಪಡೆದು ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಭಾರತದೇಶದ ಸತ್ಪ್ರಜೆಗಳಾಗಿ ಭಾರತದ ಕೀರ್ತಿಪತಾಕೆಯನ್ನು ವಿಶ್ವದಾದ್ಯಂತ ಬೆಳಗಲೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಪ್ರೊ. ಕೆ ಆರ್. ಜಲಜ

ಕುಲಪತಿಗಳು

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರ ನುಡಿ

ಮನುಷ್ಯನು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿರುವ ಅನೇಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳೂ ಒಂದು. ವಿಶ್ವದ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳೂ ಇದಕ್ಕೆ ಹೊರತಲ್ಲ. ಎಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೃತಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಇಂದಿಗೂ ಅವುಗಳ ಪ್ರಸ್ತುತತೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ಭಾಷೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಾಗಲೀ, ವಿಷಯದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಾಗಲೀ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ನಿತ್ಯನೂತನವಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ನಮಗೆ ನೀಡುತ್ತಾ ಬಂದಿವೆ. ಇಂತಹ ಸಂಸ್ಕೃತ - ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಪದವಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ಮೂಲಕ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ.

ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ರಚಿಸಲಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯು ರಾಜ್ಯಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಪಠ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ. ಪದವಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಮೊದಲ ಎರಡು ಸೆಮಿಸ್ಟರ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದ್ಯ ಹಾಗೂ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳ ಪರಿಚಯ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷತೆಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪಠ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಮಂಡಳಿಯು ಮೂರನೆಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ತರಗತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸಿತು. ಇದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತಕಾವ್ಯದ ಎಲ್ಲ ವಿಧಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುವ ಅವಕಾಶವೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಬಿ.ಬಿ. ಎ ತೃತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಮಹಾಕವಿಭೋಜ ವಿರಚಿತ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕೃತಿ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಅರಣ್ಯಕಾಂಡ ಭಾಗವನ್ನು ಪಠ್ಯವನ್ನಾಗಿ ನಿಗದಿಪಡಿಸಿ ಅದರ ಸಂಪಾದನಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಡಾ. ಎಸ್. ರಾಮರಾವ್ ಅವರಿಗೆ ವಹಿಸಿತು. ಮಂಡಳಿಯ ಆಶಯದಂತೆ ಶ್ರೀಯುತರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಡಾ. ಎಸ್. ರಾಮರಾವ್ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ಧನ್ಯವಾದಗಳು ಹಾಗೂ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು.

ಈ ಪಠ್ಯಕ್ರಮದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಮೂಲ್ಯ ಸಲಹೆಗಳನ್ನಿತ್ತು ಸಹಕರಿಸಿದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಎಲ್ಲ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ನಾನು ಆಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಎಲ್ಲ ತೀರ್ಮಾನಗಳನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಪ್ರೊ. ಕೆ. ಆರ್. ಜಲಜಾ ಅವರಿಗೂ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಾಪಕರು ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಡಾ. ಕೆ. ಆರ್. ಕುಮುದವಲ್ಲಿ
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿ
ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಸಂಪಾದಕರ ನುಡಿ

ಜಗತ್ತು ನಿರಂತರ ಗತಿಶೀಲವಾಗಿರುವುದು ಈ ವೈಜ್ಞಾನಿಕಯುಗದ ನವನವಾವಿಷ್ಕಾರಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ತಂದಿರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಆಗಿದೆ. “ಪುರಾಣಮಿತ್ಯೇವ ನ ಸಾಧು ಸರ್ವಮ್” ಎಂಬ ಮಹಾಕವಿ ಕಾಳಿದಾಸನ ವಾಣಿಯಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾದವರಂತೆ ಅತ್ಯಂತಮೂಲಭೂತವಾದ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೂ SEP 2024 ಎಂಬ ಹೊಸಶಿಕ್ಷಣನೀತಿಯನ್ನು ರಾಜ್ಯಸರ್ಕಾರವು ರೂಪಿಸಿದ್ದು, ಅದನ್ನು ೨೦೨೪-೨೫ರ ಶೈಕ್ಷಣಿಕವರ್ಷದಿಂದಲೇ ಜಾರಿಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾಟಕರಾಜ್ಯಸರ್ಕಾರವು ದಿಟ್ಟಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟಿರುವ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವು ಡಾ. ಶ್ರೀಮತಿ ಕೆ. ರ್. ಕುಮುದವಲ್ಲಿ, ಸಹಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತವಿಭಾಗದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು, ವಿಜಯ ಕಾಲೇಜು ಇವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ನೂತನ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದೆ. ಮೂರನೇ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ನ ಬಿ.ಬಿ.ಎ. / ಬಿ.ಬಿ.ಎ. (ಐ.ಎಂ) ಸಂಸ್ಕೃತವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗಾಗಿ 'ಮಹಾಕವಿ ಭೋಜನ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ' ಎಂಬ ಕಾವ್ಯದ ಅರಣ್ಯಕಾಂಡಭಾಗದ ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅಂಗ್ಲಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನುವಾದದೊಡನೆ ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆಯ ಗುರುತರವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಡಾ. ಶ್ರೀಮತಿ ಕೆ. ರ್. ಕುಮುದವಲ್ಲಿಯವರು ನನಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟು ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನನಗೆ ವಹಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಧನ್ಯವಾದಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆಯ ಈ ಗುರುತರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಯಥಾಮತಿ ಮಾಡಿರುತ್ತೇನೆ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ನೆರವಾಗಲೆಂದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅನುಚ್ಛೇದಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನಾಧರಿಸಿ ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಶ್ನನಿರ್ಮಾಣಮಾಡುವಾಗಲೂ ಇದು ಅಧ್ಯಾಪಕರಿಗೆ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಪದ್ಯಗದ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಭಾಷಾಂತರಿಸುವಾಗ “೨೦೧೭ರಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿತವಾದ ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ” ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ನೆರವನ್ನು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಪಡೆದಿರುತ್ತೇನೆ. ವಿಬುಧರು ಸ್ಥಾಲಿತಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.

ಭಾಷಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಸದಾ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವ ನಮ್ಮ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಪ್ರೊ. ಕೆ. ಆರ್. ಜಲಜ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕವಾದ ಧನ್ಯವಾದಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ವರ್ಧಿಸಲಿ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಭಾರತದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸುಸಂಸ್ಕೃತರಾಗಿ ಭಾರತದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ವಿಶ್ವದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹರಡಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಡಾ. ಎಸ್. ರಾಮರಾವ್

ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು, ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗ,

ಶೇಷಾದ್ರಿಪುರಂ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು,

ಯೆಲಹಂಕ ಉಪನಗರ ಬೆಂಗಳೂರು.

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ
1. ಚಂಪೂ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪರಿಚಯ	13
2. ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಠ್ಯಭಾಗ (ಅರಣ್ಯಕಾಂಡ)	36
3. ಕನ್ನಡಾನುವಾದ	45
4. ಆಂಗ್ಲಾನುವಾದ	67

ಪೀಠಿಕೆ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯ

ಗದ್ಯ ಪದ್ಯಗಳ ಮಿಶ್ರಣವೇ ಚಂಪೂ. ಈ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಕಾರವು ತನ್ನ ಮಧುರಪದವಿನ್ಯಾಸ, ಭಾವಪೇಶಲತೆ, ರಸಪರಿಪುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಹೃದಯರ ಹೃದಯವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ದಂಡಿಯು ತನ್ನ 'ಕಾವ್ಯಾದರ್ಶ' ದಲ್ಲಿ,

ಗದ್ಯಪದ್ಯಮಯೀ ಕಾಚಿತ್ ಚಂಪೂರಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ |
(ಕಾವ್ಯಾದರ್ಶ 1-31) ಎಂಬುದಾಗಿ ಚಂಪೂಶಬ್ದವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.

'ಚಮತ್ಕೃತ್ಯ ಪುನಾತಿ ಸಹೃದಯಾನ್ ವಿಸ್ಮಯೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರಸಾದಯತೀತಿ ಚಂಪೂ' ಎಂದು ಹರಿದಾಸ ಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯರು ಚಂಪೂಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಚಪಿ ಗತ್ಯಾಂ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ 'ಚಂಪಯತೀತಿ ಚಂಪೂಃ' ಎಂದೂ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಚಂಪೂ ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಗದ್ಯ ಮತ್ತು ಪದ್ಯಗಳ ಮಿಶ್ರಣವೇ ಚಂಪೂವಿನ ಜೀವಾಳ. ಹೇಮಚಂದ್ರ, ವಾಗ್ಭಟ, ವಿಶ್ವನಾಥ, ಶಾರದಾತನಯ ಮುಂತಾದ ಆಚಾರ್ಯರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮತವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವು ಅರ್ಥಗೌರವ ಮತ್ತು ವರ್ಣನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯವು ಛಂದೋಬದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗೇಯ-ಲಯ ಸಂಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವೆರಡರ ಮಿಶ್ರಣ ಒಂದು ನೂತನವಾದ ಚಮತ್ಕಾರದ ಆವಿರ್ಭಾವಕ್ಕೆ ನಾಂದಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಜೀವಂಧರ ಚಂಪೂವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಹರಿಚಂದ್ರನು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬಾಲ್ಯ ಮತ್ತು ತಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕಿಶೋರಿ ಕನ್ಯೆಗೆ ಸದೃಶವಾಗಿ ರಸೋತ್ಪಾದಕವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆ:

ಗದ್ಯಾವಲೀ ಪದ್ಯಪರಂಪರಾ ಚ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪ್ಯಾವಹತಿ ಪ್ರಮೋದಮ್ |
ಹರ್ಷಪ್ರಕರ್ಷಂ ತನುತೇ ಮಿಲಿತಾ ದ್ರಾಕ್ ಬಾಲ್ಯತಾರುಣ್ಯವತೀವ ಕನ್ಯಾ |
(ಜೀವಂಧರ ಚಂಪೂ 1-9)

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಭೋಜನು ಗದ್ಯಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಪದ್ಯವನ್ನು ವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಗಾಯನಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹೃದಯಾಹ್ಲಾದತೆ ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಗದ್ಯಾನುಬಂಧರಸಮಿಶ್ರಿತಪದ್ಯಸೂಕ್ತಿಃ ಹೃದ್ಯಾ ಹಿ ವಾದ್ಯಕಲಯಾ ಕಲಿತೇವ ಗೀತಿಃ ||
(ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ 1-2)

ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶಚಂಪೂ ಕರ್ತೃವಾದ ವೆಂಕಟಾಧ್ವರಿಯು ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳ ಮಿಶ್ರಣ ಮಧುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಮಿಶ್ರಣದಂತೆ ಆಹ್ಲಾದಕರವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾನೆ.

ಸಂಗಃ ಕಸ್ಯ ಹಿ ನ ಸ್ವದೇತ ಸುಧಿಯಃ ಮಾದ್ವೀಕಮೃದ್ವೀಕಯೋಃ ||
(ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ 1-4)

ತತ್ತ್ವಗುಣಾದರ್ಶದ ರಚನಾಕಾರನಾದ ಅಣ್ಣಯಾರ್ಯರು "ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳ ಮಿಶ್ರಣ ಪದ್ಮರಾಗ ಮಣಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿರುವ ಮುತ್ತಿನಹಾರ"ಕ್ಕೆ ಸದೃಶವೆಂದು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಗೋಪಾಲ ಚಂಪೂಕರ್ತನಾದ ಜೀವರಾಜನು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯದ ವಿಹಾರವನ್ನು ಜಲವಿಹಾರದಂತೆ ಆನಂದಪ್ರದವೆಂದು ಹೊಗಳಿದ್ದಾನೆ. ಬಾಲಭಾಗವತಚಂಪೂ ಕರ್ತೃವಾದ ಪದ್ಮರಾಜನು ಗದ್ಯಪದ್ಯಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕೋಮಲಕಿಸಲಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ತುಳಸೀಮಾಲೆಗೆ ಹೋಲಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಇಷ್ಟೂ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಢೀಕರಿಸಿ ಭವಿನಾಥ ತ್ರಿಪಾರಿಯವರು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ:

ಗದ್ಯಪದ್ಯಮಯಂ ಶ್ರವ್ಯಂ ಸಬಂಧಂ ಬಹುವರ್ಣಿತಂ |
ಸಾಲಂಕೃತಂ ರಸೈಃ ಸಿಕ್ತಂ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಮುದಾಹೃತಂ ||

ಚಂಪೂಶೈಲಿಯ ಉಗಮ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸ

ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳ ಮಿಶ್ರಣಶೈಲಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು. ಕೃಷ್ಣಯಜುರ್ವೇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ತೈತ್ತಿರೀಯ, ಮೈತ್ರಾಯಣೀ, ಕಾರಕಸಂಹಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಗದ್ಯ ಪದ್ಯಾತ್ಮಕ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅಥರ್ವವೇದದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲೂ ಈ ಶೈಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶೈಲಿಯು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ. ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರೋಪಾಖ್ಯಾನದ 33ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ, ಕಠ, ಪ್ರಶ್ನ, ಮುಂಡಕ ಮುಂತಾದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು, ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಪುರಾಣದ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧ, ಸಮಗ್ರವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದ 4ನೆಯ ಅಂಶ, ಮಹಾಭಾರತದ ಆದಿಪರ್ವಾಂತರ್ಗತವಾದ ಪೌಷ್ಯಪರ್ವ, ಜಾತಕಮಾಲಾ ಎಂಬ ಬೌದ್ಧಗ್ರಂಥ, ಹಿತೋಪದೇಶ, ಪಂಚತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಚಂಪೂ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಶಿಲಾಲೇಖನಗಳಲ್ಲೂ ಸಮೀಪ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. 300ರ ಹರಿಶೇಖನ ಸಮುದ್ರಗುಪ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳ ಮಿಶ್ರಣವಿದೆ. ಇದರ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲೇ ಸುಗೃಹ, ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತದಂತಹ ದೊಡ್ಡ ವೃತ್ತಗಳಿವೆ ಮತ್ತು ಸಮುದ್ರಗುಪ್ತನ ಕೀರ್ತಿಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ತದನಂತರ ಬರುವ ಒಂದು ಸುದೀರ್ಘ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರಗುಪ್ತನ ದಿಗ್ವಿಜಯದ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ.

ಚಂಪೂಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಂತರ್ವಿಭಾಗದ ಹೆಸರಿನ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವುದೇ ನಿಯಮವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಕವಿನಾಮ ತಮಗೆ ಸರಿತೋರಿದಂತೆ ಸ್ತಬಕ, ಉಚ್ವಾಸ, ಆಶ್ವಾಸ, ವಿಲಾಸ, ಉಲ್ಲಾಸ, ಅಂಕ, ಕಾಂಡ, ತರಂಗ, ಲಂಬಕ, ಕಲ್ಲೋಲ, ಮನೋರಥ, ಬಿಂದು, ಪರಿಚ್ಛೇದ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂವಿನಲ್ಲಿ ಈ ವಿಭಾಗವೂ ಇಲ್ಲದೆ, ಆಯಾಯಾ ವರ್ಣನೆಗಳೇ ವಿಭಾಗಗಳೆಂದೂ ಸಹ ಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ.

ವಿಷಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಚಂಪೂಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು:

1. ಪೌರಾಣಿಕ ಅಥವಾ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಥೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವಂತಹ ನಳ ಚಂಪೂ, ವರದಾಂಬಿಕಾಪರಿಣಯ ಚಂಪೂ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳು.
2. ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಕಥೆಯನ್ನಾಧರಿಸಿ ಬಂದಿರುವ ವಿಕ್ರಮಸೇನ ಚಂಪೂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು.
3. ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ ಇತ್ಯಾದಿ.
4. ತತ್ತ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಮುಂತಾದ ವಿಚಾರಪ್ರಧಾನವಾದ ದಾರ್ಶನಿಕ ಚಂಪೂಗಳು.

ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಇತಿಹಾಸ

ನಮಗೆ ದೊರೆತಿರುವಂತಹ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟನಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ನಳಚಂಪೂ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟನಿಗೆ ಸಿಂಹಾದಿತ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವನಿಂದಲೇ ರಚಿತವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದರೆ ಮದಾಲಸ ಚಂಪೂ. ಅದೇ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದರೆ ಸೋಮದೇವನ ಯಶಸ್ವಿಲಕ ಚಂಪೂ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ರಾಜನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಸಮಕಾಲೀನನೆಂದೂ ಚಾಲುಕ್ಯರಾಜನಾದ ಮೂರನೆಯ ಅರಿಕೇಸರಿಯ ಆಶ್ರಿತನೂ ಆಗಿದ್ದ ಸೋಮದೇವನು ದಿಗಂಬರ ಜೈನ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ಜೈನಸಿದ್ಧಾಂತದ ಅವಲಂಬನೆಯಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ ದೊರೆಯುವುದೆಂದು ಈ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಎಂಟು ಆಶ್ವಾಸಗಳ ದೀರ್ಘ ಕೃತಿಯಾದ ಈ ಕಾವ್ಯ ರಾಜನಾದ ಯಶೋಧರನು ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟವನ್ನನುಭವಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ರಚಿತವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯ ಜೀವಂಧರಚಂಪೂ, ಗುಣಭದ್ರನ ಉತ್ತರಪುರಾಣದ ಆಧಾರದಿಂದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಎಂಬ ಜೈನಕವಿ ಇದನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹನ್ನೊಂದು ಲಂಬಕಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಈ ಕಾವ್ಯ ಜೀವಂಧರನ ಕಥೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯವಾದ ಕಾವ್ಯವೆಂದರೆ ಭೋಜರಾಜನ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ, ರಾಮಾಯಣ ಚಂಪೂ ಎಂದೇ ಖ್ಯಾತವಾಗಿರುವ ಈ ಕಾವ್ಯ ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಚತು ತಪ್ಪದಂತೆ ಅನುಕರಿಸುತ್ತದೆ. ವೈದರ್ಭಿಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಈ ಕಾವ್ಯ ಸುಂದರಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಚೇತೋಹಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಕ್ರಿ.ಶ. 9ನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು.

ಅಭಿನವಕಾಳಿದಾಸ ಎಂದು ಬಿರುದಾಂಕಿತನಾಗಿದ್ದ ರಾಜಶೇಖರನೆಂಬ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ರಾಜನ ಆಶ್ರಿತನಾಗಿದ್ದ ಈ ಕವಿಯ ನಿಜನಾಮ ತಿಳಿಯದು. ಇವನ ಕೃತಿ "ಭಾಗವತ ಚಂಪೂ". ಭಾಗವತದ ಕಥೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ಸೊಡ್ಡಲನೆಂಬುವನ "ಉದಯಸುಂದರೀಕಥಾ" ಚಂಪೂವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಳಿದಾಸ, ಬಾಣ, ವಾಕ್ಖತಿರಾಜರ ಕೃತಜ್ಞತೆಯು ಇಂಗಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕವಿಯು ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಉಪಕೃತ ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಮಹಾಭಾರತ ಕಥೆಯನ್ನಾಧರಿಸಿ ಬರೆದಿರುವ ಚಂಪೂಗ್ರಂಥವೇ ಚಂಪೂಭಾರತ. ಅನಂತಭಟ್ಟ, ಇದರ ಕರ್ತೃ, ಚಂಪೂಭಾರತ 12 ಸ್ತಬಕಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಪ್ರೌಢಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ ಮಾಧುರ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರೌಢಿಮೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

14ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಹೋಬಲಸೂರಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಕಾವ್ಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ವಸಂತೋತ್ಸವ ಚಂಪೂ, ಐತಿಹಾಸಿಕವಾದ ಈ ಚಂಪೂ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಪಂಪಾ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ವಸಂತೋತ್ಸವವು ಹೇಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ.

15ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪರಮಾನಂದದಾಸನಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಆನಂದವೃಂದಾವನ ಚಂಪೂ ಖ್ಯಾತವಾದುದು. ಇವನಿಗೆ ಕಾವ್ಯರಚನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ "ಕವಿಕರ್ಣಪೂರ" ಎಂಬ

ನಾಮಾಂತರವಿದ್ದುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. 22 ಸ್ತಬಕಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಈ ಕಾವ್ಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜನ್ಮ ಹಾಗೂ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ.

ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜನಾದ ಅಚ್ಯುತರಾಯನ ರಾಣಿಯಾದ ತಿರುಮಲಾಂಬೆ ಈ ಕೃತಿಯ ಕವಯಿತ್ರಿ, ಅಚ್ಯುತರಾಯನ ರೂಪವರ್ಣನೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

15 ಹಾಗೂ 16ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಅನೇಕ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು. 15ನೇ ಶತಮಾನದ ಸೋಮನಾಥ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಆಸ್ಥಾನ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದು ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು "ವ್ಯಾಸಯೋಗಿಚರಿತಂ" ಎಂದು ರಚಿಸಿದರೆ, 16ನೆಯ ಶತಮಾನದ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯ ಎಂಬ ಕವಿ ರಾಮಾನುಜರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು "ರಾಮಾನುಜಚಂಪೂ" ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

17ನೆಯ ಶತಮಾನದ ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತನ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯವೇ ನೀಲಕಂಠವಿಜಯ ಚಂಪೂ. ಅಪ್ಪಯ್ಯ ದೀಕ್ಷಿತರ ವಂಶಸ್ಥನಾದ ಈ ನೀಲಕಂಠವಿಜಯಚಂಪೂ ಕರ್ತೃವಾದ ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತ ಪ್ರೌಢ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದು ಶಿವನ ಪರಮಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಹಿಡಿತ ಹಾಗೂ ಇವನ ವ್ಯಾಕರಣ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯು ಅನನ್ಯಾದೃಶವಾದುದು.

ಇದೇ ಶತಮಾನದ ಮತ್ತೊಂದು ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯವೆಂದರೆ ವೆಂಕಟಾಧ್ವರಿಯಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶಚಂಪೂ. ಇದೇ ಕವಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಇನ್ನಿತರ ಚಂಪೂಕೃತಿಗಳೆಂದರೆ ವರದಾಭ್ಯುದಯಚಂಪೂ, ಉತ್ತರ ಚಂಪೂ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಚಂಪೂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು. ಕಂಚಿಯ ವರದರಾಜನನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದರೆ, ಉತ್ತರಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣದ ಉತ್ತರಕಾಂಡದ ಕಥೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಚಂಪೂ ತಿರುಪತಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ.

ಇದೇ ಚಂಪೂಶೈಲಿಯು ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲೂ ಸಹ ಪ್ರಚುರವಾಗಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿ ನಿಂತ ನೀರಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಕೆಲವು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಲೀಪುಲಿಕ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು.

ದ್ವಿಭಾಷೀ ಸೋಮನಾಥ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವರ ರಾಜರತ್ನಮಾಲಾ ಚಂಪೂ (1968), ಹಿತ್ತಲಹಳ್ಳಿ ಗೋವಿಂದಭಟ್ಟರ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞೇಂದ್ರ ಚಂಪೂ (1968), ಕಡೂರು ಕೃಷ್ಣಜೋಯಿಸರ ಶ್ರೀಶರನ್ನವರಾತೋತ್ಸವಚಂಪೂ (1976), ಪಂಚಮುಖಿ ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯರ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮ ಸಪ್ತರಾತ್ರೋತ್ಸವ ಚಂಪೂ (1977), ಪಂಥರೀನಾಥಾಚಾರ್ಯ ಗಲಿಗಲಿಯವರ ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾವಾಚಸ್ಪತಿ ಶಂಭುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ವಿಜಯಚಂಪೂ (1982), ಕನರಾಡೀ ವಿಟ್ಟಲೋಪಾಧ್ಯಾಯರ ಪ್ರಹ್ಲಾದಚಂಪೂ (1989), ಅಭಿರಾಜರಾಜೇಂದ್ರ ಮಿಶ್ರರ ತೀರ್ಥರಾಜ ಚಂಪೂ, ಪತ್ರ ಸಂದೇಶ ಚಂಪೂ, ಚಂದ್ರಶೇಖರೇಂದ್ರಚಂಪೂ, ಅರೆಯರ್ ಶ್ರೀರಾಮಶರ್ಮಾರವರ ಅಸ್ತತ್ವಂಪೂ, ರುದ್ರದೇವ-ತ್ರಿಪಾರಿಯವರ ರಾಜೇಂದ್ರ ಚಂದ್ರೋದಯ ಚಂಪೂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು.

ಪಂಚ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳು

ಭೋಜನ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ, ಅನಂತಭಟ್ಟನ ಚಂಪೂಭಾರತ, ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತನ ನೀಲಕಂಠ-ವಿಜಯ ಚಂಪೂ, ವೆಂಕಟಾಧ್ವರಿಯ ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ ಹಾಗೂ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟನ ನಳಚಂಪೂ ಪಂಚ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳೆಂದು ಖ್ಯಾತವಾಗಿವೆ.

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ

ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣದಿಂದ ಸ್ಪೂರ್ತಿಗೊಂಡ ಈ ಕಾವ್ಯ ರಾಮಾಯಣ ದಂತೆಯೇ 'ಕಾಂಡ' ಎಂಬ ವಿಭಾಗ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯವು ಶೈಲಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ರೋಚಕ ಹಾಗೂ ಮಂಜುಳವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸಾದಮಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ನೂತನವಾದ ಭಾವನೆಗಳ ಪರಿಚಯ ಅತ್ಯಂತ ಚಮತ್ಕಾರಯುತವಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿವೆ. ನಾರಾಯಣ, ರಾಮಚಂದ್ರ, ಕಾಮೇಶ್ವರ, ಮಾನದೇವ ಮತ್ತು ಘನಶ್ಯಾಮರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಬಾಲಕಾಂಡದಿಂದ ಸುಂದರಕಾಂಡ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಐದು ಕಾಂಡಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಭೋಜನು ರಚಿಸಿರುವುದಾಗಿ ತೋರಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕವಿಯ ಆದಿಪ್ರಾಸದ ಮೇಲಿರುವ ಹಿಡಿತವನ್ನು ನಾವು ಅಯೋಧ್ಯಾಕಾಂಡದ 21ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲೇ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ:

ನೈವಾಭವಸ್ತಮಿಹಶೀಲವತೀಷು ಗಣ್ಯಾ
ನೈವಾಭಜತ್ಸಮತಾಂ ಗಣನಾಂ ಸ ರಾಮಃ |
ನೈವಾಪಮಾತ್ಮಜಸುಖಾನ್ಯಹಮಪ್ಯನಾರ್ಯೇ
ನೈವಾಪಮಂಬು ಭರತೇನ ನ ಮೇ ಪ್ರದೇಯಮ್ || (2.21)

ವನಕ್ಕೆ ತೆರಳುವಾಗ ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೀತೆಯ ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ಮೃದುವಾದ ನಾರು ಮಡಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಎಂಬ ವರ್ಣನೆ ಅತ್ಯಂತ ಚೇತೋಹಾರಿಯಾಗಿದೆ:

ಅಥ ರಘುಕುಲನಾಥಃ ಮಧ್ಯಮಾಂಬಾನಿಯೋಗಾತ್
ಗುಣವತಿ ಪರಿಧಾನೇ ಮಂಗಲಾರ್ಹೇ ನಿರಾಶಃ |
ಅಧಿಕುಚತಟವಲ್ಲಿ ಜಾನಕೀಬಾಷ್ಪಸೇಕಾತ್
ಅಪಗತ ಖರಭಾವಂ ವಲ್ಕಲಂ ಪರ್ಯಧತ್ತ || (2.38)

ಭಗವಂತನ ಸ್ತುತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಲಲಿತಪದರಚನೆ ಬಾಲಕಾಂಡದಲ್ಲೇ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ:

ನಾರಾಯಣಾಯ ನಲಿನಾಯತಲೋಚನಾಯ ನಾಮಾವಶೇಷಿತ
ಮಹಾಬಲಿವೈಭವಾಯ |

ನಾನಾಚರಾಚರ ವಿಧಾಯಕ ಜನ್ಮದೇಶ ನಾಭೀಪುಟಾಯ ಪುರುಷಾಯ ನಮಃಪರಸ್ಥೈ ||

(1.16)

1. ಕ್ಷೀರೋದಮಾಶ್ರಯತಿ ಕಿಂ ತೃಷಿತಃ ಚಕೋರಃ (2.6)
2. ಕೈಕೇಯಿ ಮಾಮುಪಯಮಂ ನಯತೀತಿ ಮನ್ನೇ (2.15)
3. ರಾಕಾಚಂದ್ರೇ ರಾಜಮಾನೇಷ್ಯಭಾವಂ ವೀರುಚ್ಛನ್ನಾ ಚಂದ್ರಕಾಂತಸ್ಥಲೀವ (2.23)
4. ಖರನಕಖರಾಯುಧಯೋರಿವ ಕ್ಷಣಿನ || ಅರಣ್ಯಕಾಂಡ (3.20)
5. ದಶರಥದುರವಾಪಂಪ್ರಾಪ ನೈವಾಪಂಭಃ || ಅರಣ್ಯಕಾಂಡ (3.42) ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳು ಸುಂದರವಾದ ಸುಭಾಷಿತಗಳಾಗಿವೆ.

ಚಂಪೂಭಾರತ

'ವ್ಯಾಸೋಚ್ಚಿಷ್ಟಂ ಜಗತ್ಸರ್ವಂ' ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯಂತೆ ಅನಂತಭಟ್ಟ ಮಹಾಭಾರತದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ ಚಂಪೂಭಾರತವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವುದಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥೆ 12 ಸ್ತಬಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗೃಹೀತವಾಗಿದೆ. ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ 1041 ಶ್ಲೋಕಗಳು, 200ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗದ್ಯಗಳು ಆಲೋಕಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಕವಿಪ್ರತಿಭೆಗೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿದೆ. ಭಾಷೆಯು ಪ್ರೌಢವಾಗಿದ್ದು ವಿಚಿತ್ರ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲೂ ಶಬ್ದ ಚಮತ್ಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಕವಿಗಿರುವ ಆಸಕ್ತಿ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯೆಂದರೆ ಮೂರನೆಯ ಸ್ತಬಕದ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕವೇ ಆಗಿದೆ:

ಪೃಥಿವ್ಯವಾಚಾಥ ಪೃಥಾತನೂಜೋ ಹರಿಂ ಪುರೋಧಾಯ ಸಮಂ ಬಲೌಘೈಃ |
ಪರಸ್ಪರಸ್ನೇಹಮಿವೈಷಮಾತುಂ ಪ್ರಸ್ಥಂ ಯಯೌ ಖಾಂಡವಶಬ್ಧಪೂರ್ವಂ ||

ರಾಜನು ಜಿಂಕೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂದ ಬಾಣವನ್ನು ತೆಗೆಯುವಾಗ ಹೆಣ್ಣುಜಿಂಕೆಗಳು ತಮ್ಮ ಚಂಚಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಆ ವನದಲ್ಲಿ ಯಮುನಾ ನದಿಯ ಜಲದ ಪ್ರವಾಹ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿತು ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಾಲಿನ ಎರಡನೆಯ ಜಾಗದಲ್ಲಿ 'ಣಿ' ವರ್ಣದ ಅನುಪ್ರಾಸವು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ.

ಕೋಣೀಪತೌ ಮದಕಲಿಂ ಪ್ರತಿಕ್ಯಷ್ಟಸಾರಂ ತೋಣೀಮುಖೇ
ಪತಿತಪಾಣಿನಖಾಂಕುರೇಽಸ್ಮಿನ್ |
ಏಣೀಕುಲಾನಿ ತರಲೈರ್ಯಮುನಾಜಲಾನಾಂ ವೇಣೀಮಿವಾಕ್ಷಿ ವಲನೈರ್ವಿಷಿನೇ
ವಿತೇನುಃ ||

ವಸಂತವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳು ಲಲಿತ ಪದಗುಂಫನದಿಂದ ಬಂಧುರವಾಗಿವೆ.

ಅಥಕದಾಚಿದಖಿಲಹರಿದಂತರನಿರಂತರಂ.....

ಕೇಸರಕುಸುಮಕೇಸರನಿಖರಭಾಸುರಧೂಲಿಧೂಸರಿತದಿಶಃ ಕಿಂಶುಕಸ್ಯ ವದನೇ
ರುಚಿರತ್ವಂ ಕಿಂಶುಕಸ್ಯ ಹೃದಯೇಽಪಿ ವಶಿತ್ವಂ ಕಿಂಶುಕಸ್ಯ ಕುಸುಮೇಷು
ನದಂತಿಶಂಸತಿಸ್ಮ ಮಧುಪೌಲಿರತೀವ ಕುರಬಕೈರವಕೇಲಿನೃತಃಸುಧಾಸಮಧುರಂ
ಮಧುರಂ ಮಧುಷಟ್ಪದಾಃ ವಪುರವಾಪುರವಾರಮಪಿ ಸ್ವಯಂ ನೃಪವನೇ
ಪವನೇರಿತಪಾದಪೇ

ಅನುಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ:

ಅಥಭಲ್ಲಮಲ್ಲ ಕುರುವಲ್ಲಭಾವುಭಾ ವರಿಪುಲ್ಲಭಲ್ಲ ಕುಲಶಲ್ಯ ಪಲ್ಲವೈಃ |

ಸ್ಥಗಿತಾವಲೋಕಸರಣಿಂ ದಿವೌಕಸಾಂ ಸಮರಂ ಭಯಂಕರಜವಂ ವಿತನೇತುಃ ||

ನೀಲಕಂಠವಿಜಯ ಚಂಪೂ

ನೀಲಕಂಠವಿಜಯಚಂಪೂ 5 ಆಶ್ವಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರಮಥನದ ಕಥೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಕವಿ ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಹಸ್ತ ವಿಡಂಬನಾತ್ಮಕ ಚಿತ್ರಣದಿಂದಲೂ, ಮನೋಹರ ವರ್ಣನೆಯಿಂದಲೂ ಈ ಚಂಪೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದೆ. ತನ್ನ ಚಂಪೂವನ್ನು ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವಂದೇ ವಾಂಛಿತಲಾಭಾಯ ಕರ್ಮ ಕಿಂ ತನ್ನ ಕಥ್ಯತೇ |
ಕಿಂ ದಂಪತಿಮಿತಿ ಬ್ರೂಯಾಮುತಾಹೋ ದಂಪತೀ ಇತಿ ||

ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ವಂದಿಸುತ್ತೇನೆ. ಯಾರನ್ನು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದಂಪತಿಂ ಎಂದು ಏಕವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲೇ? ಅಥವಾ ದಂಪತೀ ಎಂದು ದ್ವಿವಚನವನ್ನೇ? ಏಕವಚನ ಹೇಳಿದರೆ ಅಪಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಹೇಳೋಣವೆಂದರೆ ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಒಬ್ಬನೇ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ, "ನೀಲಕಂಠಸ್ಯ ವಕ್ರೋಕ್ತಿಃ ಸಾ ಮುಗ್ಧಂದು ಕಲಾಯುತೇ" ಎಂಬ ಮಾತು ಜನಜನಿತವಾಗಿದೆ.

ದೇವೇಂದ್ರನ ವೈಭವದ ಮೆರವಣಿಗೆ, ದೂರ್ವಾಸಮುನಿ ಕೋಪದಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಪ, ದೇವಾಸುರಯುದ್ಧ, ಬೃಹಸ್ಪತಿ-ಶುಕ್ರರ ಸಂವಾದ, ವೈಕುಂಠದ ವರ್ಣನೆ, ಹಾಲಾಹಲದ ಪ್ರಖರತೆ, ಪರಮೇಶ್ವರ ವಿಷವನ್ನು ಸೇವಿಸಿದ್ದು, ಅಮೃತದ ವರ್ಣನೆ ಇಲ್ಲಿ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳೆರಡರಲ್ಲೂ ಕವಿ ತನ್ನ ವಿಡಂಬನಾ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು "ಕಲಿವಿಡಂಬನಾ" ಕೃತಿಯ ಕರ್ತೃವು ತಾನೇ ಎಂದು ಸಾಬೀತುಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಯುದ್ಧ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸರು ತಮ್ಮನ್ನೆದುರಿಸಿದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು "ವಾಡಪೋಃಯಂ ಶಿಖಾಂ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ" ಎಂದು ಶ್ಲೇಷದಿಂದ ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಉಮಾಸಹಿತನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಸ್ತುತಿ ಅತ್ಯಂತ ಚೇತೋಹಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಓಮ್-ಉಮಾ ಎಂದು ಹೆಸರು ಒಂದೇ. ಒಂದು ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಆದಿ, ಮತ್ತೊಂದು ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಅಂತ್ಯ ಎಂಬುದೇ ವೇದ. ಒಂದು ಕಡೆ ವೇಣು ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಜಟೆಯಿದೆ.

ಓಮಿತ್ಯುಮೇತಿ ಯುವಯೋರಭಿಧಾನಮೇಕಂ ಸೃಷ್ಟಾದಿಸೃಷ್ಟವಚಿತಾಗುಣ
ಮಾತ್ರಭಿನ್ನಂ |

ಏಕಂ ಚ ತಾವದಭಿಧೇಯಮಪೀಹ ರೂಪಂ ವೇಣೀ ಜಟೇತಿ ಕಚಸಂಹತಿಮಾತ್ರ ಭಿನ್ನಂ ||

ಇಲ್ಲಿ ಚಮತ್ಕಾರವೆಂದರೆ ಅ + ಉಮ್ ಓಂಕಾರವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನೇ "ಉಮ" ಎಂದು ವ್ಯತ್ಯಸ್ತ ಮಾಡಿದರೆ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಉಮಾ. ಆದ್ಯಂತಗಳಲ್ಲಿ ಅಕಾರವೆಂಬ ಗುಣ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಭಿನ್ನ.

ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತ ವಯ್ಯಾಕರಣ. ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಮೀಮಾಂಸೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತ, ವಿದ್ವದ್ರಸಿಕ ಕವಿ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ವಾಚಂ ವ್ಯಾಕುರುತೇ ಚಿರಂತನಗಿರಂ ಮೀಮಾಂಸತೇ ಜೋಭಯೀಂ
ಪಾಂಧ: ಕಾವ್ಯಪಥೇಷು ಪಾದಕಮಲೇ ಸಕ್ತಃ ಪುರಾರೇರಿತಿ |
ಮಮೇತತ್ ಕಥಯಿಷ್ಯತೀತಿ ರಚಿತಂ ಕಾವ್ಯಂ ಮಯಾ ತತ್ಪುನಃ
ತಾವದ್ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ವಾ ನ ವಾ ತದುಪರಿ ನ್ಯಸ್ತಃ ಸಮಸ್ತೋಭರಃ ||

ಪರಮದೈವಭಕ್ತನೂ ಪಂಡಿತಾಗ್ರೇಸರನೂ ಆದ ನೀಲಕಂಠದೀಕ್ಷಿತ ಶಿವಲೀಲಾರ್ಣವ, ಗಂಗಾವತರಣ, ಶಿವತತ್ಪು ರಹಸ್ಯ, ಶಿವೋತ್ಕರ್ಷಮಂಜರೀ, ಕಲಿವಿಡಂಬನ, ಸಭಾರಂಜನ ಶತಕ, ವೈರಾಗ್ಯಶತಕ, ಶಾಂತಿವಿಲಾಸ, ಚಂಡೀಶತಕ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಪುಲ ಕೃತಿಗಳ ರಚನೆಯಿಂದ ಖ್ಯಾತನಾಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ

ವೆಂಕಟಾಧ್ವರಿಯ ಈ ರಚನೆ ವಿಷಯವರ್ಣನೆ ಮತ್ತು ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ನಾವೀನ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ನಾನಾಭಾಗದ ಜನಜೀವನವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಾತ್ಮಕವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕವಿ ಭಾರತವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸುತ್ತಿ ಬಲ್ಲವನು. ಉತ್ತರದ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಂಚಿಯವರೆಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಹಿರಿಮೆಯೂ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಕವಿ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಂತ್ರಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ. ಕೃಶಾನು ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾವಸು ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಗಂಧರ್ವರು ಈ ಕೃತಿಯ ಪಾತ್ರಧಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಕೃಶಾನುವು ಅಸೂಯಾಪರನಾಗಿದ್ದು ದೋಷವನ್ನರಸುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾದರೆ, ವಿಶ್ವಾವಸುವು ಗುಣಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿದ್ದು ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳ ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ವಿಶ್ವವಲೋಕಸ್ಪೃಹಯಾ ಕದಾಚಿತ್ ವಿಮಾನಮಾರುಹ್ಯ ಸಮಾನವೇಷಂ |
ಕೃಶಾನುವಿಶ್ವಾವಸು ನಾಮಧೇಯಂ ಗಂಧರ್ವಯುಗ್ಧಂ ಗಗನೇ ಚಚಾರ ||
ಕೃಶಾನುರಕೃಶಾಸೂಯ: ಪುರೋಭಾಗಿಪದಂ ಗತಃ |
ವಿಶ್ವಾವಸುರಭೂದ್ವಿಶ್ವಗುಣಗ್ರಹಣ ಕೌತುಕೀ ||

ಅವರಿಬ್ಬರ ಕಥನೋಪಕಥನ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಈ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯ ಆ ಕಾಲದ ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕವಿಯ ಮಧುರ ಪದ ರಚನೆಗೆ ಈ ಕರ್ನಾಟಕ ವರ್ಣನೆಯ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು.

ಕಲ್ಯಾಣೋಲ್ಲಾಸಸೀಮಾ ಕಲಯತು ಕುಶಲಂ ಕಾಲಮೇಘಾಭಿರಾಮಾ
ಕಾಚಿತ್ ಸಾಕೇತಧಾಮಾ ಭವನಗಹನಗತಿಕ್ಷಾಂತಿಹಾರಿಪ್ರಣಾಮಾ |
ಸೌಂದರ್ಯಹೀಣಕಾಮಾ ಧೃತಜನಕಸುತಾ ಸಾದರಾಪಾಂಗದಾಮಾ
ದಿಕ್ಷು ಪ್ರಖ್ಯಾತಭೂಮಾ ದಿವಿಷದಭಿನುತಾ ದೇವತಾ ರಾಮನಾಮಾ ||

ಈ ವಯ್ಯಾಕರಣದ ನಿಂದೆ ಮಾಡುವ ಕೃಶಾನುವಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕವಿಗೆ ವ್ಯಾಕರಣ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೇಲಿರುವ ಪ್ರೌಢಿಮೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ರೋಂತಃ ಪಟೋಟಿ ಶೇಷೋಘ್ರಸಖಿ ಸಸಜುಷೋರೋರ್ವಿರಾಮೋ ಅವಸಾನಂ
 ಛೇ ಚೇತಿ ವ್ಯರ್ಥವಾಚಃ ಸದಸಿ ಯದಿ ಸತಾಂ ಶಾಬ್ಲಿಕಾಶ್ವದ್ ಬುಧಾಃ ಸ್ಯುಃ |
 ಕಿಂ ತೈರೇವಾಪರಾದ್ಧಂ ನಟವಿಟಗಣಿಕಾನ್ಯತ್ಯಹಸ್ತಪ್ರಚಾರೈಃ
 ತೋಧೀ ತೋಧೀ ತಧೀ ತಿತ್ತಕಿಟ ತಕಿಟಧಿಕ್ ತಾಧಿಕ್ ತತ್ತಕಾರೈಃ ||

ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತಬಕ ಮುಂತಾದ ವಿಭಾಗಗಳಿಲ್ಲ. ಒಂದೊಂದು ವಿಷಯದ ವರ್ಣನೆಯೇ ವಿಭಾಗ, ಉಪೋದ್ಧಾತ ಕವಿ ವಾಕ್ಯಗಳೂ ಸೇರಿ 53 ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ. ಈ ಚಂಪುವಿನಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಗಳೇ ಅಧಿಕ. ಕಾವೇರೀ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗದ್ಯವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದವು ಸಂಭಾಷಣಾರೂಪವಾದ ಬಿಡಿ ವಾಕ್ಯಗಳು. ಕಥೆಯು ಅನುಸೂತವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿದೆ. ಸುಂದರ ಸುಭಾಷಿತಗಳಿಗೂ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ.

ಉದಾಹರಣೆ:

1. ಗವ್ಯಂ ದುಗ್ಧಮಪಾಸ್ಯ ಪಾಸ್ಯತಿ ಜನಃ ಕೋ ವಾ ಯವಾಗೂರಸಂ |
2. ತಿಮಿರೇಭೋ ನ ಹಿ ಭಯಂ ದೀಪಶ್ಚಲ್ಲಭ್ಯತೇ ಮಹಾನ್ |
3. ಕಷ್ಠಂ ಶಿಷ್ಪಕ್ಷತಿಕೃತಿ ಕಲೌ ಕಾರ್ಶ್ಯಮೃಚ್ಛಂತಿ ವಿದ್ಯಾಃ | ಇತ್ಯಾದಿ

ಹಸ್ತಿಗಿರಿ ಚಂಪೂ ಅಥವಾ ವರದಾಭ್ಯುದಯ, ಉತ್ತರ ರಾಮಾಯಣ ಚಂಪೂ ಎಂಬ ಇನ್ನಿತರ ಚಂಪೂಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ವೆಂಕಟಾಧ್ವರಿ ರಚಿಸಿದ್ದರೂ ಸಹ ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ ಅವನ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ನಳ ಚಂಪೂ

ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟನಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ಚಂಪೂಗ್ರಂಥ ಉಪಲಬ್ಧವಿರುವ ಚಂಪೂ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮೂಲಕಥಾವಸ್ತು ಮಹಾಭಾರತದ ವನಪರ್ವದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸುಬಂಧು, ಬಾಣರ ಸ್ಮರಣೆ ತರುವಂತಹ ಕವಿಯ ಶೈಲಿ ಪ್ರೌಢವಾದುದು. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಶ್ಲೇಷದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಮೋಹ ವಿರುವ ವಿದ್ವತ್ಕವಿ, ಸಮೃದ್ಧ ಶಬ್ದಭಂಡಾರ ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳ ವಿವಿಧ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿ ಸಿದ್ಧಹಸ್ತ. ಕವಿಯ ಕಾವ್ಯ ಧನುರ್ಧಾರಿಯ ಬಾಣವಿದ್ದಂತೆ. ಅದು ವಾಚಕನ ಹೃದಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತಲೆದೂಗಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ.

ಕಿಂ ಕವೇಸ್ತಸ್ಯ ಕಾವ್ಯೇನ ಕಿಂ ಕಾಂಡೇನ ಧನುಷ್ಯುತಃ
 ಪರಸ್ಯ ಹೃದಯೇ ಲಗ್ನಂ ನ ಪೂರ್ಣಯತಿ ಯಚ್ಚಿರಃ ||

ಅಸಮರ್ಥರಾದ ಕವಿಗಳು ಬಾಲಕರಂತೆ ಎಂದು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ,

ಅಪ್ರಗಲ್ಬಾಃ ಪದನ್ಯಾಸೇ ಜನನೀರಾಗಹೇತವಃ |
 ಸಂತೈಕೇ ಬಹುಲಾಲಾಪಾಃ ಕವಯೋ ಬಾಲಕಾ ಇವ ||
 (ಜನ + ನೀರಾಗ, ಜನನೀ + ರಾಗ)

ಕವಿಯ ಶ್ಲೇಷಲಂಕಾರದ ಪ್ರೌಢಿಮೆಗೆ ಈ ಗದ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು:

ಯಃ ಶೃಂಗಾರಂ ಜನಯತಿ ನಾರೀಣಾಂ ನ ಅರೀಣಾಂ, ಯಃ ಕರೋತಿ ಆಶ್ರಿತಸ್ಯ ನವಂ
ಧನಂ ನ (ವಂ) ಧನಂ, ಯೋ ಗುಣೇಷು ರಜ್ಯತೇ ನರಮಣೀನಾಂ ನ ರಮಣೀನಾಂ, ಯಸ್ಯ
ಚ ನವಂಸ್ಯಾಗ್ರಹಾರೇಷು ಶೂಯತೇ ನಲೋಪಾಖ್ಯಾನಂ ನ ಲೋಪಾಖ್ಯಾನಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಿಗೆ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕರಚನೆಯಿಂದ ಯಮುನಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಂತೆ
ತೋರುತ್ತದೆ:

ಉದಯಗಿರಿಗತಾಯಾಂ ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಭಾ ಪಾಂಡುತಾಯಾಂ
ಅನುಸರತಿ ನಿಶೀಥೇ ಶೃಂಗಮಸ್ತಾಚಲಸ್ಯ |
ಜಯತಿ ಕಿಮಪಿ ತೇಜಃ ಸಾಂಪ್ರತಂ ವ್ರೋಮಮಧ್ಯ
ಸಲಿಲಮಿನ ವಿಭಿನ್ನಂ ಜಾಹ್ನವಂ ಯಾಮುನಂ ಚ ||

ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ವ್ಯಾಸರನ್ನೂ, ಬಾಣವನ್ನೂ ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಭೋಜನು ಸರಸ್ವತೀಕಂಠಾಭರಣದಲ್ಲಿ
ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಳಚಂಪೂವಿನ ಮೇಲೆ ಚಂಡಪಾಲ, ಗುಣವಿನಯಗಣಿ,
ದಾಮೋದರಭಟ್ಟ ಮತ್ತು ನಾಗದೇವ ಎಂಬುವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಳಚಂಪೂವನ್ನು ಸ್ವಯಂ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನೇ "ದಮಯಂತೀ ಕಥಾ" ಎಂದೂ ಕರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಕೃತಿಯ
ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಉಭ್ಯಾಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ "ಹರಿಚರಣಸರೋಜ" ಎಂಬ ಪದ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ.
ಕಿರಾತಾರ್ಜುನೀಯವನ್ನು "ಲಕ್ಷ್ಯಂಕ" ವೆಂದೂ ಮಾಘಕಾವ್ಯವನ್ನು "ತ್ಯಂಕ" ವೆಂದೂ
ಕರೆದಿರುವಂತೆಯೇ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು "ಹರಿಚರಣಸರೋಜಾಂಕ" ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾನೆ.
ರಾಮಾಯಣ ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡುವ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ.

ಸದೋಷಣಾಪಿ ನಿರ್ದೋಷಾ ಸುಖರಾಪಿ ಸುಕೋಮಲಾ |
ನಮಸ್ತಸ್ಯೈ ಕೃತಾ ಯೇನ ರಮ್ಯಾ ರಾಮಾಯಣೀ ಕಥಾ || (ನಳಚಂಪೂ 1.11)

ರಮ್ಯವಾದ ರಾಮಾಯಣ ಕಥೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕವಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಈ ಕಥೆಯು ಸದೋಷಣಾ
(ದೂಷಣನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ) ವಾಗಿದ್ದರೂ, ನಿರ್ದೋಷ ದೋಷರಹಿತವಾಗಿದೆ. ಸುಖರ (ಕವಿತಾಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು
ಖರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ) ವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೋಮಲವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿರೋಧಾಭಾಸಾಲಂಕಾರವು ಬಹು
ಸುಂದರವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟನಿಗೆ ನಳಚಂಪೂ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಭೋಜರಾಜ

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ ಅಥವಾ ಭೋಜಚಂಪೂ ಎಂದು ಖ್ಯಾತವಾದ ಕೃತಿಯ ಕರ್ತೃ ಭೋಜರಾಜನೆಂದೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿದೆ. ಮಾಳವದೇಶದ ರಾಜನಾಗಿದ್ದ ಶೃಂಗಾರ ಪ್ರಕಾಶ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ಭೋಜನೇ ಬೇರೆಯೆಂದೂ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಕರ್ತೃ ಅವನಲ್ಲವೆಂದೂ ಕೆಲವು ವಿಮರ್ಶಕರ ಮತ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಶೃಂಗಾರಪ್ರಕಾಶದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇತಿ ಶ್ರೀ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಭೋಜರಾಜವಿರಚಿತ ೨೦೪೪, ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇತಿ ಶ್ರೀ ವಿದರ್ಭರಾಜವಿರಚಿತ ಎಂದಿರುವುದು. ಆದರೆ ಈ ವಿದರ್ಭರಾಜನು ಭೋಜರಾಜನೆಂದು ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಕವಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವಿದ್ವಾಂಸನೂ, ಕವಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನೂ ಸ್ವತಃ ಕವಿಯೂ ಆಗಿದ್ದ ಮಾಳವದೇಶದ ಭೋಜರಾಜನಿಗಿಂತ ಬೇರೊಬ್ಬ ಭೋಜರಾಜನೆಂಬ ಉದ್ವಾಮ ಕವಿಯೊಬ್ಬ ಇದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮಾಳವರಾಜನನ್ನೇ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಕರ್ತೃವೆಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು. ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವ ವೈದರ್ಭೀ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಕವಿಯು ತನ್ನನ್ನು ವೈದರ್ಭೀ ರಾಜನೆಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿರಬಹುದೆಂದೂ ಲೇಖಕರ ಪ್ರಮಾದದಿಂದ ಅದು "ವಿದರ್ಭರಾಜ" ಎಂದು ಆಗಿರಬಹುದೆಂದೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಕಾಲ

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲವನ್ನು ನಿಖರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ತೊಡಕಿನ ಮಾತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಭೋಜನ ಕಾಲ 11ನೇ ಶತಮಾನವಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಭೋಜ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸಾ ಕರ್ತೃವಾದ ರಾಜಶೇಖರನನ್ನು (10ನೇ ಶತಮಾನ) ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಒಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾಳವರಾಜನಾಗಿದ್ದ 10ನೇ ಶತಮಾನದ ಮುಂಜ ವಾಕ್ವತಿರಾಜರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಭೋಜನಿಂದ ರಚಿತವಾದ ರಾಜಮೃಗಾಂಕದಲ್ಲಿ ಅವನು ಕ್ರಿ.ಶ. 1047 ರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. 1011 ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. 1019 ರವರೆಗೆ ಭೋಜರಾಜನು ಚಾಲುಕ್ಯರ 3ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಭೋಜನ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. 1010 ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. 1065 ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಜೀವನ

ಸಿಂಧುಲನ ಮಗನಾದ ಭೋಜನು ಪರಮಾರ ವಂಶದ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ರಾಜ. 1010 ರಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನಾರೋಹಣ ಮಾಡಿದ ಇವನು 55 ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳಿದನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಪಂಚಾಶತ್ಪಂಚವರ್ಷಾಣಿ ಸಪ್ತಮಾಸಾ ದಿನತ್ರಯಮ್ |
ಭೋಜರಾಜೇನ ಭೋಕ್ತವ್ಯಃ ಸಗೌಡೋ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥಃ ||

ವಲ್ಲಭನೆಂಬ ಕವಿಯು ಭೋಜಪ್ರಬಂಧವೆಂಬ ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸಿ ಭೋಜನ ಬಗ್ಗೆ ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಭೋಜನು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ತಂದೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನಾದ ಮುಂಜರಾಜನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದನೆಂದೂ, ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲೇ ಅನೇಕ ಕಲೆ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾಗಿ ಜನಪ್ರಿಯನಾದ ಭೋಜ 55 ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುವನೆಂಬ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ಭಯಗೊಂಡ ಮುಂಜ ತನ್ನ ಆಶ್ರಿತನಾದ ವತ್ಸರಾಜನಿಗೆ ಭೋಜನನ್ನು ಕಾಡಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಕೊಲ್ಲಲು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನಂತೆ. ಆದರೆ, ವತ್ಸರಾಜನು ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಭೋಜನನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು, ಭೋಜನ ವಧೆಯಾಯಿತೆಂದು ರಕ್ತಸಿಕ್ತವಾದ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಭೋಜ ಮರಣಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಬರೆದ ಶ್ಲೋಕ ಎಂದು ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಮುಂಜನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನಂತೆ. ಆ ಶ್ಲೋಕವನ್ನೋದಿ ವಿರಕ್ತನಾದ ಮುಂಜನು ತನ್ನ ಕೃತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಜುಗುಪ್ಸೆಗೊಂಡಾಗ ವತ್ಸರಾಜ ನಿಜವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನಂತೆ. ಆಗ ಮುಂಜನು ಭೋಜನಿಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ ತಾನು ವಾನಪ್ರಸ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನಂತೆ. ಇದರ ಸತ್ಯಾಸತ್ಯತೆ ಏನೇ ಇರಲಿ, ಭೋಜನು ಸ್ವತಃ ಮಹಾಕವಿಯೆಂದೂ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನಾಗಿದ್ದನೆಂದೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಭೋಜನ ಗ್ರಂಥಗಳು

ಭೋಜರಾಜನು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ, ಯೋಗ, ವೇದಾಂತ, ಆಯುರ್ವೇದ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ವ್ಯಾಕರಣ, ವಾಸ್ತುವಿದ್ಯೆ, ಸುಭಾಷಿತ, ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ 84 ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಚಂದ್ರಪ್ರಭಾಸೂರಿ ವಿರಚಿತ ಪ್ರಭಾವಕಚರಿತ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ.

ಭೋಜವ್ಯಾಕರಣಂ ತದ್ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಅಸೌ ಹಿ ಮಾಲವಾಧೀಶೋ ವಿದ್ವಜ್ಞಕೃತಿರೋಮಣಿಃ
ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರದೈವಜ್ಞತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ, ನಿರ್ಮಮೇ ಚಿಕಿತ್ಸಾ ರಾಜಸಿದ್ಧಾಂತ ತರುವಾಸ್ತದಯಾನಿ ಚ
ಅಂಕ ಶಾಕುನಕಾಧ್ಯಾತ್ಮ ಪ್ರಶ್ನಚೂಡಾಮಣೀನಿಹ ವಿಕೃತಿಂ ಚಾಯಸದ್ಭಾವೇ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಂ
ಮೇಘಮಾಲಯಾ

ಭೋಜನಿಂದ 84 ಕೃತಿಗಳು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತೆಂದು ಅವನ ಸರಸ್ವತೀ ಕಂಠಾಭರಣ ಕೃತಿಯ ಈ ಹೇಳಿಕೆಯೇ ಪ್ರಮಾಣ:

ಇಹ ಹಿ ಶಿಷ್ಯಶಿರೋಮಣಿ ನಿಖಿಲನಿರವದ್ಯ ನಿರ್ಮಾಣಪೂರ್ವಪ್ರಜಾಪತಿ ಪ್ರಚಂಡಭುಜದಂಡ
ಪರಾಕ್ರಮಾರ್ಜಿತ ಚತುರಶೀತಿ ಬಿರುದಪ್ರಕಾಶಿತ ಸ್ವಕೃತಗ್ರಂಥಸಮಾಜಃ ಶ್ರೀ ಭೋಜರಾಜಃ

ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಆದಿತ್ಯಪ್ರತಾಪ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ರಾಜಮೃಗಾಂಕ, ವಿದ್ವಜ್ಞನ ವಲ್ಲಭ, ಯೋಗದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ನಾಮಮಾಲಿಕಾ, ರಾಜಮೃಗಾಂಕ, ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ರಾಜಮಾರ್ತಾಂಡ, ಆಯುರ್ವೇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಆಯುರ್ವೇದ ಸರ್ವಸ್ವ, ವಿಶ್ರಾಂತಿವಿದ್ಯಾ ವಿನೋದ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ವ್ಯವಹಾರ ಸಮುಚ್ಚಯ, ಚಾರುಚರ್ಯಾ, ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ, ಸರಸ್ವತೀಕಂಠಾಭರಣ, ವಾಸ್ತುವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸಮರಾಂಗಣ ಸೂತ್ರಧಾರ, ಸುಭಾಷಿತ ಸಂಗ್ರಹರೂಪವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಗ್ರಹ, ಶೈವದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತಹ ತತ್ವಪ್ರಕಾಶ, ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಶೃಂಗಾರಪ್ರಕಾಶ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವುಗಳು. ಶೃಂಗಾರ ಪ್ರಕಾಶ 36 ಪ್ರಕರಣಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ವಿಶ್ವಕೋಶದಂತಿರುವ ಬೃಹದ್ಗ್ರಂಥ. ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರ ಹಾಗೂ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತಹ ವಿಷಯಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿತವಾಗಿವೆ.

ಮದ್ರಾಸ್ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಮಾಜಿ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರೂ, ಪದ್ಮಭೂಷಣ, ಕವಿಕೋಕಿಲ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಭಾಜನರೂ ಆಗಿದ್ದ ಡಾ. ವಿ. ರಾಘವನ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ಚೌಢಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಶೃಂಗಾರ ಪ್ರಕಾಶದ

ಮೇಲೆ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶೃಂಗಾರವೊಂದೇ ರಸವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡಲು ಅರ್ಹವಾದುದೆಂಬ
 ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಿಂದ ಶೃಂಗಾರಪ್ರಕಾಶ ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆ ಪಡೆದಿದೆ.

Introduction

Champu is a harmonious blend of prose and poetry. It catches the attention of the poetic connoisseurs with its nicely balanced words, lucid style and lofty imagination. Dandin in his काव्यादर्श states

गद्यपद्यमयी काचित् चम्पूरित्यभिधीयते (काव्यादर्शः १-३१)

हरिदासभट्टाचार्य advocates the following explanation of the word चम्पू –

चमत्कृत्य पुनाति सहृदयान् विस्मयीकृत्य प्रसादयतीति चम्पूः. Some critics are of the opinion that the word चम्पू is derived from the root चपि गत्यां and it amounts to चम्पयतीति चम्पूः । In toto one can say that champu is a happy admixture of prose and poetry. Rhetoricians like हेमचन्द्र, वाग्भट, विश्वनाथ, शारदातनय are unanimous in this regard. If prose has an indelible impression on the inquisitive readers on account of their lofty descriptions and subtle meaning, poetry will have its sway due to its metrical musings and rhythmic words in keeping with the situations and sentiments. This harmonious blend of prose and poetry creates a new genre of literature which will be very effective in its outcome.

हरिचन्द्र the author of जीवन्धरचम्पू opines that चम्पू that Champu would be attractive like a young maiden who would be a blend of beauty and youth:

गद्यावली पद्यपरम्परा च प्रत्येकमुत्पादयति प्रमोदम् ।

हर्षप्रकर्षं तनुते मिलित्वा प्राक् बाल्यतारुण्यवतीव कन्या ॥ (जीवन्धरचम्पू - 1.9)

भोज the author of चम्पूरामायण claims that the combination of prose and poetry creates a special effect just as good music being accompanied by instruments has a special effect on the ears:

गद्यानुबन्धरसमिश्रितपद्यसूक्तिः

हृद्या हि वाद्यकलया कलितेव गीतिः ॥ (चम्पूरामायण 1.2)

वेंकटाध्वरी the author of विश्वगुणादर्शचम्पू states that the combination of prose and poetry would be like the combination of honey and grapes:

सङ्गः कस्य हि न स्वदेत सुधियः माद्रीकमृद्रीकयोः ॥ (विश्वगुणादर्शचम्पू - 1.4)

अण्णय्यार्य the author of तत्त्वगुणादर्श opines that the combination of prose and poetry would be like that of the पद्मराग gems studded to the pearl necklace. जीवराज author of गोपालचम्पू feels that the combination of prose and poetry would be pleasant like watersports. पद्मराज the author of बालभागवतचम्पू states that the combination of prose and poetry, would be like the garland of Tulasi endowed with fresh fragrant leaves.

छविनाथत्रिपाठी in this background has summarised the beauty of the word चम्पू as follows:

गद्यपद्यमयं श्रव्यं सम्बन्धं बहुवर्णितम् ।
सालङ्कृतं रसैः सिक्तं चम्पूकाव्यमुदाहृतम् ॥

Origin and development of Champu

The blend of prose and poetry could be traced back to Vedas themselves, the first written record available to us in world literature. The mixed style of prose and poetry could be seen in तैत्तिरीय, मैत्रायणी and काठकसंहिता along with some portions of अथर्ववेद. The आख्यान's of vedas predominantly possess the mixed style. The third chapter of ऐतरेयब्राह्मण consisting of हरिश्चन्द्रोपाख्यान, some of the Upanisads like कठ, प्रश्न, मुण्डक, the fifth chapter of श्रीमद्भागवतपुराण, the fourth अंश of विष्णुपुराण, the पौष्पपर्व, an integral part of आदिपर्व of महाभारत, a Buddhist text known as जातकमाला, हितोपदेश, पञ्चतन्त्र and so on has a combination of prose and poetry. The mixed style can be noticed in some of the inscriptions like हरिषेणप्रशस्ति on समुद्रगुप्त dating back to 3rd century. This प्रशस्ति commences with long metres like स्रग्धरा, शार्दूलविक्रीडित, wherein the glory of समुद्रगुप्त is highlighted and the succeeding prose passage narrates the world conquest tour undertaken by समुद्रगुप्त.

Poets are given the freedom of naming the divisions which occur in the middle of the चम्पू such as स्तवक, उच्छ्वास, आश्वास, विलास, उल्लास, अङ्क, काण्ड, तरङ्ग, लम्बक, कल्लोल, मनोरथ, बिन्दु, परिच्छेद and so on. An exception to this could be seen in वेङ्कटाध्वरि's विश्वगुणादर्शचम्पू wherein the divisions themselves would form the

respective subject matter.

चम्पू can be broadly divided into four depending on their source and subject matter:

1. Mythological or Historical themes could be the source like नलचम्पू, वरदाम्बिकापरिणयचम्पू and so on.
2. It could be purely imaginative as in the case of विक्रमसेनचम्पू.
3. It could be a narrative pertaining to important pilgrim centres like विश्वगुणादर्शचम्पू and so on.
4. It could be philosophical in its tone and tenor like तत्त्वगुणादर्श and so on.

A brief history of चम्पू literature

नलचम्पू of त्रिविक्रमभट्ट is the earliest चम्पू work available to us now. सिंहदित्य was also the name by which त्रिविक्रमभट्ट was known. He is also the author of मदालसचम्पू. यशस्तिलकचम्पू of सोमदेव belongs to the same century. सोमदेव belonged to digambar jain who was a court poet of Arikesari III of Chalukyas who intern was a contemporary of Krishna hailing from Rastrakutas. Emancipation is possible only by following the basic tenets of jains states Somadeva. The theme of the Champu is the hardships experienced by king Yashodhara in his earlier lives and ultimately getting emancipation by following the tenets of Jainism. जीवन्धरचम्पू was another notable work which was written during the same time. Taking the cue from उत्तरपुराण of गुणभट्ट, the jain poet हरिश्चन्द्र has penned this work. It narrates the story of जीवन्धर in eleven lambakas.

चम्पूरामायण of भोज is the most popular work among the existing and extant चम्पू genre of literature. Popularly known as रामायणचम्पू this work closely follows the pattern of वाल्मीकि-रामायण in its content and division. The work abounding in वैदर्भी style is very attractive and popular on account of its lucid and free flowing style with nicely balanced words which at once creates a direct impact on the readers with its ginglyng, rumbling and tingling words.

The work belongs to 9th century.

We do not know the real name of अभिनवकालिदास who was supposed to be a court poet of king राजशेखर who ruled in South India. His work भागवतचम्पू has derived inspiration from श्रीमद्भागवतम्।

सोड्डुल's उदयसुन्दरीकथा very reverentially takes the names of कालिदास, बाण, वाक्पतिराज and so on and hence he must have derived inspiration from them.

अनन्तभट्ट has composed चम्पूभारत in 12 स्तवक's having derived inspiration from महाभारतम्, the veritable source of inspiration. It is written in an obstruse and pedantic style wherein the scholastic profundity scores over the melody and rhyme, the hallmark of चम्पूरामायणम्.

'विरुपाक्षवसन्तोत्सवचम्पू is a historical चम्पू composed by अहोबलसूरि who flourished in 14th century. It has a graphic portrayal of the celebrations of the car festival to Lord विरुपाक्ष of हम्पि.

आनन्दवृन्दावनचम्पू is the 15th century celebrated work of परमानन्द who had the title कविकर्णपूर on account of his total mastery over poetic diction. Divided into 22 divisions called स्तवक the work picturesquely portrays the childhood prangs of Lord Krishna.

15th and 16th centuries produced many biographies in चम्पू style. Foremost among them were written by तिरुमलाम्बा who has graphically portrayed the greatness of अच्युतराय's regime who ruled Vijayanagar and who was her husband. सोमनाथ the court poet of कृष्णदेवराय has depicted the life and achievements of व्यासतीर्थ as व्यासयोगिचरितम्. रामानुजाचार्य a poet of 16th century has depicted the life of the great आचार्य रामानुज in his रामानुजचम्पू.

नीलकण्ठविजयचम्पू of नीलकण्ठदीक्षित is a noteworthy work of 17th century. नीलकण्ठदीक्षित was a great Shaivite who belonged to the illustrious family of अप्पय्यदीक्षित and credited with many works. His command over वक्रोक्ति and

व्याकरण is admirable and his style is very dignified and scholastic.

विश्वगुणादर्शचम्पू of वेङ्कटाध्वरि is another important work of this century. वेङ्कटाध्वरि is also credited with 3 other चम्पू's like वरदाभ्युदयचम्पू, उत्तरचम्पू and श्रीनिवासचम्पू। वरदराज, the presiding deity of काञ्ची, is the subject matter of वरदाभ्युदयचम्पू. उत्तरचम्पू derives its inspiration from उत्तरकाण्ड of रामायण. श्रीनिवासचम्पू vividly portrays the greatness of Lord श्रीनिवास, the presiding deity of तिरुपति।

The art of चम्पू is not lagging behind even in 20th century which removes the misconception that we have to merely gloat over the past. 20th century Champu presents wide variety of approaches and both qualitatively and quantitatively represent a massive and impressive contribution. The following चम्पू's could be mentioned in passing which have been written in the past 50 years:

राजरत्नमालाचम्पू of द्विभाषी-सोमनाथशास्त्री (1968), श्रीसर्वज्ञेन्द्रचम्पू of हित्तलहल्लि-गोविन्दभट्ट (1968), श्रीशरन्नवरात्रोत्सवचम्पू: of कृष्णजोयिस् (1976), श्रीराघवेन्द्रगुरुसार्वभौम-सप्तरात्रोत्सवचम्पू of पञ्चमुखी-राघवेन्द्राचार्य (1977), श्रीविद्यावाचस्पति-शम्भुलिङ्गेश्वरविजयचम्पू of पण्डरीनाथाचार्य-गलगलि (1982), प्रह्लादचम्पू of कनराडि-विठ्ठलोपाध्याय (1989), तीर्थराजचम्पू, पत्रसन्देशचम्पू and चन्द्रशेखरेन्द्रचम्पू of अभिराजराजेन्द्रमिश्र, अस्मत्-चम्पू of अरेयर्-श्रीरामशर्मा, राजेन्द्रचन्द्रोदयचम्पू of रुद्रदेवत्रिपाठी and so on.

The Five Champukavyas :

चम्पूरामायणम् of भोज, चम्पूभारतम् of अनन्तभट्ट, is a noteworthy work of 17th century. of नीलकण्ठदीक्षित, विश्वगुणादर्शचम्पू of वेङ्कटाध्वरि, and नलचम्पू of त्रिविक्रमभट्ट form the five great champus.

1. चम्पूरामायणम्

Having derived inspiration from the आदिकाव्य of वाल्मीकि, viz., वाल्मीकिरामायण, this work of भोज has emerged. It follows the pattern of वाल्मीकिरामायण as each division is known as काण्ड. The style of the poet is lucid and attractive. प्रसादगुण and वैदर्भी style has been uniformly followed here. The most important commentators on this work are नारायण, रामचन्द्र, कामेश्वर, मानदेव and घनश्याम. भोज

seems to have written this work upto सुन्दरकाण्ड from बालकाण्ड.

The command of the poet over alliteration could be noticed in the 21st verse of अयोध्याकाण्डः -

नैवाभवस्त्वमिह शीलवतीषु गण्या नैवाभजत्पितृमतां गणनां स रामः ।
नैवापमात्मजसुखान्यहमप्यनार्ये नैवापमम्बुभरतेन न मे प्रदेयम् ॥

The description that the bark garments of राम became wet and sanctified on account of the tears of सीता when the former was departing to the forest is very attractive:

अथ रघुकुलनाथो मध्यमाम्बा-नियोगाद्गणवति परिधाने मङ्गलार्हे निराशः ।
अधिकुच तटवल्गु-जानकी-वाष्प-सेकादपगत-खरभावं वल्कलं पर्यधत् ॥ (2.38)

When Sita started moving towards the forest being accompanied by Rama, having abandoned Ayodhya suggestively indicates all the future events which are going to follow:

यथा यथा राघवराजधानीं विहाय सीता विपिनोत्सुकाऽभूत् ।
तथा तथाऽजायत यातुधाना लङ्कां विना राक्षसराजलक्ष्मीः ॥ (2.43)

भोज is an adept even in writing prose passages wherein one can notice the sound echoing the sense which is the hallmark of the style of pre raphaelitic poets in English literature like Donatello, Rossetti and others. The following passage could be taken as a pointer in that direction:

तस्मात्समस्तः क्षत्र-वर्ग-पाटन वरिष्ठः धारा-परश्वध भरण-भीषण-वेष भार्गव-भङ्गादपरिच्छिन्नतर-शौर्य,
(परशुराम), शालिनि सौजन्यभाजने जनानुराग-निलये निर्मत्सरे वत्सले वत्से(श्रीराम) wherein the harsh syllables in परशुराम and the soft syllables indicate the soft delicate nature of श्रीराम.

The lucid and racy style of the poet could be seen in बालकाण्ड itself, wherein we have the adoration of the Lord:

नारायणाय नलिनायतलोचनाय नामावशेषितः महाबलिः वैभवाय ।
नानाचराचरः विधायक जन्म-देश-नाभीपुटाय पुरुषाय नमः परस्मै ॥ (1.16)

Timely proverbs also catch our attention in चम्पूरामायणम्

- 1) क्षीरोदमाश्रयति किं तृषितचकोरः (2.6)
- 2) कैकेयि मामुपयमं नयतीति मन्ये । (2.15)
- 3) जललिपिरिति कामं सङ्गिरन्तां गिरं ताम् (2.19)
- 4) राकाचन्द्रे राजमानेष्यभावं वीरुच्छन्ना चन्द्रकान्तस्थलीव (2.23)
- 5) संत्रासयन्निव धनुः ध्वनिना पुलिन्दः (2.31) and so on.

2. चम्पूभारतम्

चम्पूभारत is an inspiration from महाभारत of व्यास in keeping with the statement 'व्यासोच्छिष्टं जगत्सर्वम्'. The story of महाभारत is delineated in 12 स्तबक's, 1041 verses and more than 200 prose passages in this work in a dignified and majestic style. The language of the poet is terse coupled with strange and unusual imaginations which could be seen in the very first verse of the third स्तबकः -

पृथिव्यवाचाऽथ पृथातनूजो हरिं पुरोधाय समं वलौचैः।
परस्परस्नेहमिवैष मातुं प्रस्थं ययौ खाण्डवशब्दपूर्वम् ॥

The lulling alliteration could be visualised on the letter णि in the following verse wherein the agitated antelopes are gazing in different directions of the river the Yamuna in spate , when the king is about to release his shaft on them:

क्षोणीपतौ मदकलं प्रतिकृष्णसारं तूणीमुखे पतितपाणिनखाङ्करेऽस्मिन्।
एणीकुलानि तरलैर्यमुनाजलानां वेणीमिवाक्षिवलनैर्विपिने वितेनुः ॥

The following prose and verse narrating the spring season is very catchy with the nicely balanced words:

भीषण कदाचिदखिल-हरिदन्तर-निरन्तर ...
केसर-कुसुमकेसर-शिखर-भासुर-धूलिधूसरित-दिशः
किंशुकस्य वदने रुचिरत्वं किंशुकस्य हृदयेऽपि वशित्वम्
किंशुकस्य कुसुमेषु नदन्ति शंसति स्म मधुपौलिरतीव ॥

and so on.

A nice alliteration could be seen here:

भीषणभिल्लमल्लकरुवल्लभावुभावरिफुल्लभल्लकुलशल्यपल्लवैः ।
स्थगितावलोकसरणिं दिवौकसां समरं भयंकरजवं वितनेतुः ॥

3. is a noteworthy work of 17th century.

नीलकण्ठविजयचम्पू in 5 आश्वास's describes the popular mythological story of churning of the ocean. दीक्षित is an adept in the usage of वक्रोक्ति and hence the statement नीलकण्ठस्य वक्रोक्तिः सा मुग्धेन्दुकलानिभा is very popular. In fact, the poet commences the work with his characteristic वक्रोक्ति -

वन्दे वाञ्छितलाभाय कर्म किं तन्न कथ्यते ।
किं दम्पतिमिति ब्रूयामुताहो दम्पती इति ॥

The verse discloses the grand synthesis behind all men and women through the conception of Ardhanarisvara as the highest God.

Grand procession of देवेन्द्र, the curse of sage दूर्वास, battle of Gods and demons, the dialogue between बृहस्पति and शुक्र, the narration of वैकुण्ठ, the severity of poison, Shiva consuming poison and the emergence of nectar have been graphically portrayed here. Satire is the forte of the poet and this has been exclusively depicted in कलिविडम्बना by the poet.

The eulogy of Lord Siva in accompaniment of his consort Uma is fascinating. ओम् or उमा means the same one is the beginning of creation whereas the other one an end of the creation. On the one hand we have वेणी and on the other we have जटा -

ओमित्युमेति युवयोरभिधानमेकं सृष्ट्यादिसृष्ट्यवचितागुणमात्रभिन्नम् ।
एकं च तावदभिधेयमपीह रूपं वेणी जटेति कचसंहतिभेदभिन्नम् ॥

नीलकण्ठदीक्षित was an adept in व्याकरण, पूर्वमीमांसा, उत्तरमीमांसा coupled with his unparalleled devotion towards Siva as could be gleaned here:

वाचं व्याकुरुते चिरन्तनगिरं मीमांसते चोभयं
पान्थः काव्यपथेषु पादकमले सक्तः पुरारेरिति ।
ममैतत् कथयिष्यतीति रचितं काव्यं मया तत्पुनः

तावद् वक्ष्यति वा न वा तदुपरि न्यस्तः समस्तोभरः ॥

नीलकण्ठदीक्षित carved a niche for himself by composing different works on शिव in different genres like शिवलीलार्णव, गङ्गावतरण, शिवतत्त्वरहस्य, शिवोत्कर्षमञ्जरी and so on, wherein the common factor is his unflinching devotion towards शिव।

4. विश्वगुणादर्शचम्पू

This work of वेङ्कटाध्वरि is novel from the point of view of its subject matter as well as delineation. The geographical regions of the country have been graphically portrayed here. The cultural ethos of our country from Badari to Kanchi is nicely depicted here. कृशानु and विश्वावसु are the two globe trotters who perceive the happenings of the world through their aerial survey and take negative as well as positive stand respectively in all the 53 descriptions.

विश्वावलोकस्पृहया कदाचित् विमानमारुह्य समानवेषम् ।

कृशानु-विश्वावसुनामधेयं गन्धर्वयुग्मं गगने चचार ॥

कृशानुरकृशासूयः पुरोभागिपदं गतः ।

विश्वावसुरभूद्विश्वगुणग्रहणकौतुकी ॥

This in the form of narration reflects the social, cultural and religious ethos of the country belonging to 17th century.

The following verse may be cited from the point of view of nicely balanced works:

कल्याणोल्लाससीमा कलयतु कुशलं कालमेघाभिरामा

काचित् साकेतधामा भवनगहनगतिक्लान्तिहारिप्रणामा ।

सौन्दर्यहीणकामा धृतजनकसुतासादरापाङ्गदामा

दिक्षु प्रख्यातभूमा दिविषदभिनुता देवता रामनामा

Poet's prowess over grammar could be seen in the following verse of कृशानु who ridicules the grammarians.

झोन्तः शङ्खोऽटि शेषोऽसखि ससजुषोरोर्विरामोऽवसानम्

छे चेति व्यर्थवाचः सदसि यदि सतां शाब्दिकाश्चेद् बुधाः स्युः ।

किं तैरेवापराद्धं नटवित्गणिकानृत्यहस्तप्रचारैः

तोधी तोधी तधीतित्तकिट तकिटधिक् ताधिक्-तत्तकारैः ॥

There is no division like स्तबक or काण्ड here, but each description is a division by itself. Excepting the grand narration of river कावेरी in prose, poetry outshines the prose here. Though there is no succession of events, it still has a glamour of its own.

Nice proverbs are also not lagging behind

. The story of गव्यं दुग्धमपास्य पास्यति जनः को वा यवागूरसम् ?

2) तिमिरेभ्यो नहि भयं दीपश्चेल्लभ्यते महान् ।

3) कष्टं शिष्टक्षतिकृति कलौ काश्यमृच्छन्ति विद्याः and so on.

Though वेङ्कटाध्वरि is credited with other चम्पू's like हस्तिगिरिचम्पू, वरदाभ्युदयः, उत्तररामायणचम्पू, It is विश्वगुणादर्शचम्पू, which has firmly established वेङ्कटाध्वरि as a writer of eminence and erudition.

5. नलचम्पू

This is the first available चम्पू among the galaxy of चम्पू's composed by त्रिविक्रमभट्ट for which the वनपर्व of महाभारत is the basis. The style of त्रिविक्रम reminds us of the style of सुबन्धु and बाण, the celebrated prose writers. श्लेष is the forte of the poet and he is known to use different nouns and adverbs in different unusual combinations as he has total mastery over them.

Just as the arrow when released reaches its target, so should the poetic composition reach the hearts of the poetic connoisseur states त्रिविक्रमभट्टः -

किं कवेस्तस्य काव्येन किं काण्डेन धनुष्मतः ।

परस्य हृदये लग्नं न घूर्णयति यच्छिरः ॥

Incapable of poetic talent such immature poets are no better than urchins states त्रिविक्रमः

अप्रगल्भाः पदन्यासे जननीरागहेतवः ।

सन्त्येके बहुलालापाः कवयो बालका इव ॥

(जन+नीराग, जननी+राग)

Poet's mastery over श्लेष could be noticed here in the following prose:

यः शृङ्गारं जनयति नारीणां न अरीणां यः करोति
 आश्रितस्य नवं धनं न (वं) धनं, यो गुणेषु ।
 रज्यते नरमणीनां न रमणीनां यस्य च
 नवंस्याग्रधारेषु श्रूयते नलोपाख्यानं न लोपाख्यानम्॥

and so on.

त्रिविक्रम seems to have got the encomium as यमुनात्रिविक्रम on account of the following verse:

उदयगिरिगतायां प्राक् प्रभा पाण्डुतायां
 अनुसरति निशीथे शृङ्गामस्ताचलस्य ।
 जयति किमपि तेजः साम्प्रतं व्योममध्ये
 सलिलमिव विभिन्नं जाह्नवं यामुनं च ।

त्रिविक्रम very reverentially takes the names of व्यास and बाण whereas भोज in his सरस्वतीकण्ठाभरण has remembered त्रिविक्रम with reverence. नलचम्पू has been commented by चण्डपाल, गुणविनयगणि, दामोदरभट्ट, नागदेव and others.

त्रिविक्रम calls नलचम्पू as दमयन्तीकथा and at the end of every उच्छ्वास of this work the word हरिचरणसरोज occurs as a constant refrain on par with लक्ष्म्यंक of किरातार्जुनीय and त्र्यंक of माघ.

The following verse which eulogises रामायणम् is very charming:

सदूषणापि निर्दोषा सखरापि सुकोमला ।
 नमस्तस्मै कृता येन रम्या रामायणीकथा ॥ (नलचम्पू- 1.11)

I offer my salutations to the author of रामायण, though the work depicts the demon बाण it is from errors, though it narrates the bad deeds of खर, still it is tender. The verse has a nice विरोधाभासालङ्कार.

भोजराजः

Generally it is taken that king भोज is the author of चम्पूरामायण or रामायणचम्पू. Some critics are of the opinion that the author of शृङ्गारप्रकाश the king of Malva is different from भोज the author of चम्पूरामायण. The reason behind this conclusion is that at the end of शृङ्गारप्रकाश we have the statement इति श्री महाराजाधिराज भोजराजविरचित whereas at the end of चम्पूरामायण we have the statement इति श्री विदर्भराजविरचिते, लक्ष्मणसूरि the author of युद्धकाण्ड has clarified that the author of चम्पूरामायण is none other than भोज, the king of विदर्भ. Since we don't have enough proof to state that भोज the king of मालव was an able ruler, a poetic connoisseur and an eminent poet we can conclude that विदर्भभोज is मालवभोज. If one sees the वैदर्भी style used in चम्पूरामायण one may conclude that he himself has acclaimed as वैदर्भीराज on himself.

Date

Fixing up date and time is a difficult proposition in Sanskrit literature for anyone. Still on account of following reasons we can state that Bhoja lived in 11th century. भोज quotes the name of राजशेखर the 10th century rhetorician in his works. In one of the verses he has quoted the name of वाक्पतिराज, राजमृगाङ्ग one of the works of भोज mentions that he ruled in 1047 A.D. It is also believed that भोज used to fight the war with जयसिंह the third of Chalukyas between 1011 and 1019. With these evidences, we can state that भोज must have lived in 11th century.

Life

भोज the son of सिन्धुल was a celebrated ruler of the dynasty of Paramaras. He seems to have ascended the throne in 1010 and ruled for 55 years. पञ्चाशत्पञ्चवर्षाणि सप्तमास दिनन्तयम् । भोजराजेन भोक्तव्यः सगौडो दक्षिणापथः ॥ वल्लभदेव in his work भोजप्रबन्ध has narrated an interesting story regarding भोज. According to this version, भोज seems to have lost his father in his infancy and must have been in the care of his uncle मुञ्ज wherein he had mastered different branches of learning and was very popular. Unable to tolerate the popularity of his nephew, मुञ्ज told his subordinate वत्सराज to kill भोज. But, वत्स protected भोज in his house and displayed a sword which was smeared with blood as Bhoja's death and gave him a letter which was written by Bhoja. Having read the letter, मुञ्ज was full of remorse and having handed over the kingdom to भोज departed to the forest.

Works of Bhoja

Bhoja's scholarship over various branches of learning could be gleaned here with the statement of chandraprabhasuri's Prabhavakacharita:

भोजव्याकरणं तद् शब्दशास्त्रं प्रवर्तते
असौ हि मालवाधीशो विद्वच्छक्रशिरोमणिः ।
शब्दालङ्कारदैवज्ञ तर्कशास्त्राणि निर्ममे
चिकित्सा राज्यसिद्धान्त तत्र वास्तूदयानि च
अङ्ग शाकुनकाध्यात्म स्वप्न सामुद्रिकाण्यपि ॥

Areputed commentator on भोज's सरस्वतीकण्ठाभरण has given an account of eighty four works having been written by भोज and he seems to have given names to the work based on titles and encomiums bestowed on him: इह हि शिष्टशिरोमणि निखिलनिरवद्यनिर्माणपूर्वप्रजापतिप्रचण्डभुजदण्डपराक्रमार्जित चतुरशीति बिरुदप्रकाशित स्वकृतग्रन्थसमाजः श्रीभोजराजः । भोज seems to have been a prolific writer with multifaceted genius who has composed works pertaining to ज्योतिष, कोश, योग, वेदान्त, आयुर्वेद, धर्मशास्त्र, व्याकरण, वास्तुविद्या, शैवदर्शन, काव्य, सुभाषित etc. The following works may be mentioned just to illustrate the point.

- 1) ज्योतिष - आदित्यप्रतापसिद्धान्त, राजमृगाङ्ग, विद्वज्जनवल्लभ and so on.
- 2) योगः - नाममालिका, राजमार्ताण्ड (योगसूत्रवृत्ति)
- 3) वेदान्तः - राजमार्ताण्ड
- 4) आयुर्वेदः - आयुर्वेदसर्वस्य, विश्रान्तिविद्याविनोद
- 5) धर्मशास्त्रः - व्यवहारसमुच्चयः, चारुचर्या
- 6) व्याकरणः - शब्दानुशासन, सरस्वतीकण्ठाभरण
- 7) वास्तुविद्याः - समराङ्गणसूत्रधार
- 8) काव्यः - चम्पूरामायण, विद्याविनोद
- 9) सुभाषितप्रबन्ध - सिद्धान्तसंग्रह
- 10) शैवदर्शन - तत्त्वप्रकाशः
- 11) अलङ्कारशास्त्र - शृङ्गारप्रकाशः

शृङ्गारप्रकाश a work on अलङ्कारशास्त्र is encyclopaedic in nature with 36 प्रकरण's and is a connecting link between नाट्यशास्त्र and अलङ्कारशास्त्र Dr. V. Raghavan former professor of sanskrit, recipient of the titles and awards like Padma Bhushana, Kavi Kokila and others has written his doctoral dissertation on Sringara Prakasha. शृङ्गार is the only रस according to this work and hence the title शृङ्गारप्रकाश is relevant.

चम्पूरामायणे अरण्यकाण्डम्।

प्रविश्य विवपनं महत्तदनुमैथिलीवल्लभो
महाबलसमन्वितश्चलितनीलशैलच्छविः ।
निशाचरदवानलप्रशमनं विधातुं शरै-
श्चचचार सशरासनः सुरपथे तडित्वानिव ॥१॥

तदनु कण्डूलवरशुण्डालकपोलकषणविषमितामितविटपसालषण्डनिर्यातनिर्यासगन्धानप्यात्तगन्धा-
न्विदधानैराहुतिगन्धैरनुमीयमानानविनाभूतजलाशयानाश्रमभागानभितश्चरतोरतिथ्यशमितमार्गश्रमयोः
रामलक्ष्मणयोरऽध्वानं रुरोध विराधाभिधानो यातुधानः।

स एष रोषभीषण वेषस्त्रिशिखशिखावतंसितविविधमृगशवशतहृदयः शतहृदातनयः सीतामपजहार व्याजहार च
दाशरथी।

“कौ युवां युवानौ ? कुतस्तयौ ? वामाचारवत्प्रतिभाति वामाचारः। चीरं वासः, जटाः शिरसि, करे च चण्डकोदण्डः।
कायमकल्पः, क्व च कल्पलताकल्पेयमनल्पाभरणा तरुणीति “।

दाशरथिरपि कथितनिजान्वयो विराधाङ्गे वेपमानां विदेहदुहितरं विलोक्य सकोपः सौमित्रिणा साकं रक्षोवक्षसि
शिलीमुखान्निचखान।

विशिखे विशिखे तस्मिन्विधातृवरवर्मणि ।
सीतां विक्षिप्य चिक्षेप शूलं रक्षो रघूद्वहे ॥२॥

तदनु शूलमखण्डयदञ्जसा शितशिखं रघुनायकसायकः।
नियतमेव विराधविरोधिनां हृदयशूलमपि त्रिदिवौकसाम् ॥३॥

विराधोऽपि क्रुधा सरभसमभिपत्य स्कन्धे निधाय रामलक्ष्मणौ गतिनिरोधापराधपरिहाराय हिमकराहिमकरौ प्रस्थे
वहन्विन्ध्य इव प्रतस्थे।

रामस्तत्र विराधवधोद्युक्तं सौमित्रिमेवमभिदधे।
यातु नः पदवी सैषा यातुनश्चास्य लक्ष्मण।
यातुकामं तयैवेदं यातुकामं न हन्यताम् ॥४॥

अयि कवलय माममू विमुञ्चेत्यनतकरुणं रुदतीमवेक्ष्य सीताम्।
अरमरचयतामुभावसिभ्यां पिशितभुजं भुजभारहीनमेनम् ॥५॥

ततस्ततीक्ष्णतरप्रहरणगवाक्षितवक्षसा रक्षसा न परित्यक्तेषु प्राणेषु पराक्रमाविषयपराक्रमौ प्राक्रमेतामेतौ
तदङ्गलितरुधिरधारासेकेन खननक्षमायां काननक्षमायां राक्षसशवोचितमवटमतिविशङ्कटमुत्पादयितुम्।

तत्क्षणमेव क्षणदाचरोऽपि संजातप्रत्यभिज्ञो रामाय व्यजिज्ञपत।

आत्मनो गन्धर्वकुलसम्भवं रम्भापरिरम्भणारम्भसंरम्भं तच्छ्रवणकुपितवैश्रवणदत्तां रक्षोरूपिणीं शापव्यापदं
तस्यास्तथाविधमवसानं च।

रक्षोवधः प्रकृत इत्ययमेव शंसेत्
स्वर्गाय गायकपदं गमितो विराधः।
नागालयाय वपुरस्य वदेदितीव
श्वभ्रे तदक्षिपदिषुप्रहतं स रामः॥६॥

तदनु नाकलोकभजनाय पुरुहूतेन समाहूतस्य भगवतः शरभङ्गस्याश्रमपदं रघुपतिरभजत।
तत्र

दशशतनयनेऽपि वीक्ष्यमाणे दशरथपुत्रसिषेविषैव जाता।
मनसिजशरभङ्गकारिवृतेर्मनसि मुनेः शरभङ्गनामभाजः॥७॥

स मुनिराश्रमस्थं काकुत्स्थमातिथ्येन समाराध्य तत्सान्निध्याच्छुद्धां मन्त्रपूतामाहुतिमिवात्मतनुं अतनूष्मणि तनूनपाति
शाश्वतं पदं समाश्रितवान्। ततस्ततीक्ष्णतपसः सुतीक्ष्णस्य निदेशेन देशात्तस्तमादुच्चलितः
सलिलनिधिपानसम्भावितजीवनाभावशङ्कया शरणाश्रयणाय लम्बमाननीलाम्बुदकुटुम्बसन्देहावहेन नानानोकहनिवहेन
पिहिताभोगमगस्त्याश्रमं रामः
ससम्भ्रममाससाद अकथयञ्च मैथिलीम् ।

तस्येदमाश्रमपदं सरसीरुहाक्षि संख्याविहीनमहिमैकनिकेतनस्य।
भर्ता समस्तसरितां कुपितस्य यस्य हस्तारविन्दमकरन्ददशामवाप॥८॥

इह समदगजेन्द्रन्यस्तहस्तातिभारात्पथि नियमितशाखः सल्लकीवृक्ष एषः।
अभिनयति निकामं संगतोच्छ्रायहानिर्मुनिवरकरपाताद्भुग्नविन्ध्याद्रिमुद्राम्॥९॥

अस्मिन्महापथधिया वदनं विगाह्य निर्गन्तुमक्षमतया जठरे लुठद्भिः।
वन्यैर्गजैरजगराः पिशिताशनेभ्यो वातापिदानवदशामुदेशयन्ति॥ १० ॥

किञ्च

चुलुकगतसमुद्रास्वादने कुम्भयोनेरितरकरनिरस्तामक्षिकोत्साररीत्या ।
गगनगतिविहीना ये घनाः पल्वलान्ते विपिनमहिषवेषैः केवलं ते वलन्ते॥११॥

एवं विपिनविलोकनविस्मितमतिस्तदुजनिगतमासाद्य रामः शिष्यैः प्रवेशितः
सकललोकवन्द्यमानचरणारविन्दमरविन्दसम्भवमिव वृन्दारकैश्च परिवृतं, कोपहंकारनिरहङ्काराय नहुषाय
भुजङ्गभावदूषिताय दत्तभुजङ्गभावं खगगतिनिरोधकल्यवैपुल्ययोर्दुरवगाहमहावनयोर्विन्ध्यशैलसिन्धुराजयो-

गार्धतागाधतातस्करकरोदरमुदरजातवेदोविरचित वातापिदानवावलेपं लोपामुद्रावल्लभं, सकलसरित्द्वल्लभ
निःशेषीकरणवाडवं वाडवप्रशस्तमपास्तसमस्ताशमप्युपगतदक्षिणाशं वृषैकतानजन्मानमपिकुम्भजन्मानं
भगवन्तमगस्त्यमपश्यत्।

प्रभामिवार्की तमसां निहन्तीं ब्राम्हीं दधानं नियमेन लक्ष्मीम्।
तपोनिधिं शौर्यनिधिः प्रसन्नः स्वनाम संकीर्त्य ननाम रामः ॥१२॥

ततः परमहर्षेण महर्षिणा प्रणीताभिराशीभिः सह मुरशासनशरासनं सरसिजासनास्रं सौत्रामणं तूणीरयुग्मं
रुक्ममयकोशं खड्गं च प्रतिगृह्य तदाज्ञया गोदावरीतटनिकटप्रकटितां पश्ववटीमसेवत।
तत्र विस्तृतपक्षद्वन्द्वमप्यप्रतिद्वन्द्वशौर्यावस्थाप्रत्ययं कृतापरोक्षमिव तार्क्ष्यं महामहीध्रकल्पं गध्वराजमद्राक्षीत्॥
पानेन हीनजलमब्धिमपास्य नूनं
मौनाक एष मुनिमाश्रयतीति जाताम्।
शङ्कामिमां रघुपतेः कथितात्मवंश-
स्त्वत्तातमित्रमहमित्यहरज्जटायुः ॥१३॥

रामस्तु दशरथामिव तं पश्यन् काश्यपसम्भूतं संपातेरनुजमनुजरचितपर्णशालः पञ्चवट्यां कञ्चित्कालं गमयामास ।

अथ कदाचिदुपचीयमानमनोभववैभवः, पाककपिशकलममञ्जरीपुञ्जपिञ्जरीभूतकेदारप्रपञ्चः,
पञ्चबाणरणप्रयाणोचितवीरपणवत्पत्रपुटपात्रदृश्यावश्याय बिन्दुसन्दोहश्चन्द्रातपे निरानन्दतां, चन्दनानुलेपने
निर्लोलुपतां, चन्द्रशालायां निराशतां, चन्द्रोपलस्थले निरास्थतां, वातायनसेवने निरुत्सुकतां, वापीकूपोपकण्ठे
निरुत्कण्ठताम्, वासरावसानेऽनादरतां, वारिविहारे निराकाङ्क्षतामुत्पलमालायामुपेक्ष्यतामुपवनभजनेऽप्युद्विग्नतां
च जनानां जनयन्गम्भीराभोगगर्भगृहस्य च घनेष्टकारचितभित्तेरश्लक्ष्णतिरस्करिणीपटलस्य च
शशोदररोममृदुकम्बलस्य च कालागरुधूमस्य च काश्मीराङ्गरागस्य च
निर्धूमाङ्गारभरितहसन्तिकायन्तस्य च सुभगंकरः, रेणुकणायमानतुषारधूलिधूसरवासरः,
सरसीरुहदावपावकस्तुहिनव्रणितलासिकाधरदलदूरीकृतदंशकृत्यः,
प्रक्षीणतारुण्याङ्गनाङ्गवत्प्रयातसौभाग्यप्रपासन्निवेशस्तालवृन्तविश्रान्तिकालः कामिनीस्तनभरगिरिदुर्गसीम्नि
निर्भयनिनीननिदाघभावो दिवाभीतव्रातस्याप्यनतिभयंकरदिवाकरश्चकोरनिकरस्याप्यनतिक्षेमङ्करसुधाकरः
कादम्बकदम्बस्याप्यनतिप्रियम् करकमलाकरः कृतकरयुगलस्वस्तिकाबन्धनतया नीहारातङ्कशङ्कया
हृदयकमलमिव गोपायन्तमश्रान्तदन्तवीणाव्यापारवेपमानाधरपुटतया शीतिकापिशाचिकानिर्हरणाय निपुणं
मन्त्रजपमिव कुर्वन्तमविरलपुलकपालीककम्बलितकलेवरतया सकरुणविधिवितीर्णरोमकम्बलकृताङ्गरक्षमिव,
भिक्षामटन्तं दुर्गतवर्गं निर्धृणा कदाचिदपि कमलानालो कितवतीति तस्यै सासूय इव तदीयावासतामरसंसपत्रकोशं
विनाशयन्गगनमतङ्गजकरपुष्करोत्थितशीकरनिकराकरैरतिपरुषस्मरशरतापप्रतप्तगगनाङ्गनाङ्गस्रवत्स्वेदसदक्षैर-
क्षीणहिमप्रकरैरध्वगान्तःकरणानि सीमन्तयन्हेमन्तसमयः समुदजृम्भत ।

यत्र कान्ता न पश्यन्ति क्लान्ता विरहवह्निना ।
निशावसानवेलां च वेलां च वयसनांबुधेः ॥ १४ ॥

तत्र पर्णशालामध्यमध्यासीनं लक्ष्मणाग्रजमुपससाद शूर्पणखा।

तस्मिन्नुज्जुम्भितोष्णस्तनतनतटदयिताहीनसंहारकाले

काले प्रालेयधाराकवचितगगनाभोगदिक्चक्रवाले ।
कामान्धा राक्षसी सा पतिमतिमतनोन्मैथिलीप्राणनाथे
लक्ष्मीलीलारविन्दे नवपिषितधियं तन्वती श्येनिकेव ॥ १५॥

ततस्तेन जानकीजानिरिति जानीहि जनमिमं ममानुजमतिमनुजबलमबालमबलावियुक्तं युक्तमाश्रयितुं तवेति रामेण
प्रत्याख्याता सौमित्रिमुपेत्य यथामनीषितमभाषत ।
तेनापि भद्रे ! तस्य दासोऽहं दासभार्यापदमनार्यं नन्वार्यायाः कुलजातायास्तस्मात्तमेव भजेथाः ।

अकूरसत्वां भयानककाननसञ्चाराचतुरां विहाय वैदेहीं तत्रभवतीमेवासौ परिग्रहीष्यतीति लक्ष्मणेनाभिहिता वीतमतिः
सा तदीयं वचनमनुमतमनुत ।
दशरथात्मजयुग्मनिरीक्षणक्षणसमाकुलबुद्धिरियं दधौ ।
उभयकूलसमास्थितशाद्वलभ्रमगतागतखिन्नगवीदशाम् ॥ १६॥

वृषस्यन्ती वृषस्कन्धं राघवं रावणानुजा ।
भूयः शूर्पणखा भजे शूर्पकारातिबाधिता ॥ १७॥

तदनु जनकदुहितुरनितरयुवतियोग्यं भाग्यं रामस्य रूपरामणीयकं च निरूप्य पुनरेवमचिन्तयत् ।

लावण्याम्बुनिधेरमुष्य दयितामेनामिवैनं जनं
कस्मान्नासृजदस्मदन्वयगुरोरुत्पत्तिभूः पद्मभूः ।
आस्तां तावदरण्यवासरसिके हा कष्टमस्मिन्निमां
कान्तिं काननचन्द्रिकासमदशां किं निर्ममे निर्ममे ॥ १८॥

सीतामाहर्तुकामामसुलभविषयप्रार्थनोद्दामकामां
सौमित्रिः शस्त्रपाणिर्दशमुखभगिनीं तामनार्यां निवार्य ।
कामक्रोधात्मकानामहमहमिकया प्रेङ्खतामायतानां
तस्याः श्वासानिलानामकुरुत तरसा मार्गविस्तारकृत्यम् ॥ १९॥

ततस्तस्या निकृत्तकर्णनासिकायाः कानीयस्याः परिभवं वदने वचने च दृष्ट्वा श्रुत्वा च जनस्थानवर्ती
समरमुखमुखरः खरश्चतुर्दशसहस्रसंख्याकशाखं चतुर्दशाध्यक्षरक्षितं रक्षोबलं रामलक्ष्मणौ जिघृक्षुः प्रेषयामास ।

अथ दाशरथिर्निरीक्ष्य दिक्षु रक्षोगणमुपसर्पन्तमपसर्पभूतया शूर्पणखया दर्षितसराणिमरणिरिव
मन्यनात्पूर्वमनाविष्कृततेजःप्रसरः सीतारक्षणे लक्ष्मणमादिश्य यातुधानवधं तथाविधमकरोत् ।
यथा तपोघननिघनाकरकरानिष्कुरुम्बमिदं पुरुषभाषणस्पृहयालुतालुजातमिदं परदारनिरीक्षणनिरपत्रपनेत्रवृन्दमिदं
तापसावसथचारणचतुरं चरणयुगलमिदमिति निशिततरनिजशरशकलीकृतनिशिचरशरीरावयवानाहृत्याहृत्य प्रत्यूटजं
प्रदर्शयद्भिस्तपोधनाध्वशुद्धिं विधदूध्वमिति गृध्रराजनिदेशादिव देशान्तरादापतद्भिः कङ्ककाकप्राचीकप्रायैः
पतद्भिरनवकाशमभूदाकाशम् ।
ततो निकृत्तशिरसि त्रिशिरसि विस्त्रगन्धिना शरीरसुतवसास्तोतसा प्रेत्यापि क्रियमाणाश्रमदूषणे दूषणे च
रोशभीषणवीक्षणखरः खरो राघवमाहवायाह्वयत ।

तत्र विपश्चिद्भिरप्यनिश्चीयमानजयापजयमनिमेषैरप्यननुसन्धीयमानशरसन्धानमोक्षमभूदभूतपूर्वं द्वन्द्वयुद्धम् ।

ततः खरो गृहीतकोदण्डः सकृदनुभूयमाननमनोन्नमनायासः समरसमापनचतुरं चतुराननास्त्रसन्धानदशार्हं

दाशार्हशरासनं ग्राहयितुकाम इव रामहस्तात्प्राक्तनं चापं शरैरपजहार।

सोऽपि कोपपावकेन पावकिताननः कुम्भसम्भवदत्तं धनुराधत्त ।

खरपरुषि शरासने गृहीते खरकिरणान्वयशेखरेण तेन।
खररघुवरयो रणं समाप्तं खरनखरायुधयोरिव क्षणेन॥ २०॥

खरवधपरिशुद्धे दण्डकारण्यभागे
मुनिभिरभिहितानामाशिषां तादृशीनाम्।
स्वयमचरमपात्रं स्वैर्गुणैर्मन्यराऽभू-
त्तनु मनुकुलेन्दुः सानुजः शौर्यराशिः॥ २१॥

तथाहिप्राग्मन्यरेति महिषीति वरद्वयीति धर्मव्ययव्यथितभूपतिभारतीतिकाकुत्स्थकाननकथे
ति च सन्तिसंज्ञाः
पौलस्त्यहीनभुवनत्रयभागपङ्क्तेः ॥ २२॥

अथ शूर्पणखा लङ्कामपि जनस्थानमिव विजनस्थानं काकुत्स्थेन कारयितुं दशकण्ठोपकण्ठे कृत्येव निपत्य
रामलक्ष्मणयोर्याथातथ्यं वैदेह्या देहसौन्दर्यं खरप्रमुखैः साकमनीकस्यचतुर्दशसहस्रसंख्याकस्य
पञ्चताकरणभूतामात्मावज्ञां च विज्ञापयामास।
स दण्डकायां कृतदण्डकायां स्वसारमेनां प्रथितस्वसारः।
निशाम्य रामस्य निशम्य वृत्तं चक्रे रुषं राक्षसचक्रवर्ती॥ २३॥

ततः प्रस्थाप्य जनस्थाने राक्षसानष्टौ नष्टनीतिरयं ताटकेयं हाटकमृगं पुरस्कृत्य सीताह्वाम् हरिणीं ग्रहीतुं
तस्यावसथमाससाद।

मारीचोऽप्याकर्णितरावणमतः प्रयत्नशतैरप्यनिवार्यमाणे तस्मिन्सुबाहुमेव बहुमन्यमानो
गत्यन्तराभावात्तदभ्यर्थनामङ्गीकृत्य जातरूपमयमृगरूपं गृहीत्वा सीतां वञ्चयितुं पञ्चवटीमगाहत।

दशमुखोऽपि जलधरपथस्थापितरथो दाशरथिविघट्टने कृतास्थास्तस्थौ।

विपिनमवजगाहे राक्षसानां करोटी-
रसकृदसकृदाविर्बाष्पमालोक्य शोचन्।
कृतरुचिरिव वर्त्मन्यङ्कशानां कुशानां
पथिकचरणलाविन्यङ्कुरे न्यङ्कुरेषः॥ २४॥

तदनु जनकपुत्रीयाञ्चया तं जिघृक्षु-
र्हरिणमनुजगाहे चापमादाय रामः।
समय इति च भजे वक्त्रमातत्य मृत्युः
कुशिकसुतमखाजौ भ्रष्टमेनं जिघांसुः॥ २५॥

आकृष्य दूरमुटजादथ दर्शिताशः

क्रव्याश एष रघुनाथशरेण विद्धः।
कार्तस्वरेणतनुतां विजहौ हतोस्मी-
त्यार्तस्वरेण सह रामवचोनिभेन॥ २६॥

एतदाकर्ण्य विदीर्णहृदया हृदयदयितप्रेम्णा कर्तव्याकर्तव्यमजानाना जानकी जानीहि भ्रातरमिति सौमित्रिमादिदेश।
ततश्चार्ये, न कार्यमिदमादिष्टम्। दिष्टदोषान्मिथ्याप्रतीतिः परिभवति भवतीं परम्।

त्रिभुवनैकधनुर्धरस्य शौर्यराशोरार्यस्य कः श्रद्धाहीत कोणपघुणनिमित्तां विपत्तिमिति प्रणिपत्य प्रत्याचक्षाणं लक्ष्मणं
हृदयतोदकारिण्या वाण्या मोहविह्वला सा बह्वर्जयत्।
भूयोऽपि लक्ष्मणः प्रजावतीं परुषभाषिणीमेवमभाषत।
सुमुखि ! मम सुमित्रा सत्यमम्बा यदासी-
स्तदभजमवितर्कं मातृसंपर्कसौख्यम्।
अहह विधिविपाकाद् व्याहरन्ती दुरुक्तिं
त्वमसि विपिनमध्ये मध्यमाम्बा हि जाता॥ २७॥

इत्युक्त्वा भ्रातृसमीपगामिनि लक्ष्मणे तत्क्षणमेव रन्धान्वेषी दशकन्धरः स्यन्दनं विहाय विहायः स्थालादवतार्य
निजान्तःकरणेष्वन्तरागं बहिः प्रकटयन्निव कपटसंन्यासिवेषः पर्णशालाभ्यर्णमासदत्।

रामाश्रमाद्विगतलक्ष्मणसन्निधानात् सीतां जहार चपलः पिशिताशनेन्द्रः।
मालां नवोत्पलमयीं पललभ्रमेण देवालयदिव निरस्तजनादलर्कः॥ २८॥

हा नाथ ! क चिरायसीति बहुशो व्याकुश्य बाष्पाविलं
चक्षुर्दिक्षु विमुञ्चतीं दशरथस्याद्यामवेक्ष्य स्नुषाम्।
रे रे राक्षस मा वधूं प्ररुदतीम् मुञ्चोति गृध्राधिपो
रुद्धाध्वानमनल्पकोपमकरोदग्रेवणं रावणम्॥ २९॥

समभूत्समये तस्मिन्समरं समरंहसोः।
मिथोमथनसन्क्रुद्धगृध्राक्षसराजयोः॥ ३०॥

दशमुखरथमाशु ध्वस्तरथं विसूतं
शिथिलतरवरूथं शीर्णचक्रं स चक्रे।
गरुदभिहतशक्तिप्रासबाणासखङ्ग-
त्रिशिखविशिखतूणीपाशकुन्तः शकुन्तः ३१॥

राक्षसासिक्षतः क्षिप्रं पपात पततां वरः।
मैथिलीपक्षपातेन पक्षपातमवाप्य सः ॥३२॥

तत्क्षणमन्यरथाधिरूढेन रावणेन भूयोऽपि नीयमाना जानकी शृङ्गसङ्गतप्लवङ्गपञ्चके पञ्चचूड इव क्षमाधरे
कस्मिंश्चित्सुग्रीवसाकृतदशग्रीवप्रतापानलसदृशं वालिविनाशपिशुनमहोल्कापातप्रतिमं रामसाहाय्यकप्रोत्साहनाय
पुत्रमभिपतयत्पङ्कजबिम्बशङ्कावहं कनकपिशङ्गकौशेयमयोत्तरीयान्तरितमाभरणजालमपातयत्।
तत्पतनमपि स्वतेजःपतनमिव नालक्षयंलङ्कालङ्कारभूतामशोकवनिकां मैथिलीमनयदनयाभिज्ञो दशग्रीवः।

अशोकवनिका लेभे राक्षसीपरिवेष्टिताम् ।
सीतां मारुतिबालाग्निस्तम्भनार्हामिवौषधिम् ॥३३॥

काकुत्स्थोऽप्यथ रक्षसामधिपतेर्वाग्वागुरवेष्टिते
कृत्वा हाटकताटकेयहरिणे शार्दूलविक्रीडितम् ।
आगच्छन्ननुजेन तत्र गदितामाकर्ण्य वार्तां ततः
सीतासङ्गमलालसस्तदटुजं रामः प्रतस्थे द्रुतम् ॥३४॥

अयं कथं स्यादिति बाष्पगर्भमालोक्यमानो वनदेवताभिः ।
विलोकयन् केवलपर्णशालां विनष्टचेता विललाप रामः ॥३५॥

हा कष्टमत्र न हि सा किमिदं प्रवृत्त-
मालोकयामि चटुलामिह पादमुद्राम् ।
मां वीक्ष्य नूनमगृहीतमृगं मुहूर्त-
मन्तर्हिता तरुषु रोषवतीव सीता ॥३६॥

त्वदभिलषितपूर्वावञ्चितः पञ्चवटया -
मचरमचरमोऽहं मोहभाजां प्रजानाम् ।
तदहि सरलबुद्धे ! नैष रोषस्य कालः
सुमुखि ! मम मुखं किं सोढसीतावियोगम् ॥३७॥

यद्यस्ति कौतुकमपूर्वमृगे मृगाक्षि !
चान्द्रं हरामि हरिणं मम सन्निधेहि ।
यावन्न मुञ्चसि मया हृतमेणमेनं
तावद्धातु तव वक्त्रतुलां मृगाङ्गः ॥३८॥

सप्राणा चेज्जनकतनया किं न तिष्ठेत् मह्यं
हिंस्रैः सत्वैर्न खलु निहता रक्तसिक्ता न पृथ्वी ।
गोदावर्या पुलिनविहृतिं रामशून्या न कुर्या-
द्युक्तं नक्तञ्चरकवलनात् संस्थिता सर्वथा सा ॥३९॥

लोकान्तरप्रणयिनं श्वशुरं प्रणन्तु-
माज्ञप्तकालमतिलङ्घ्य यदि प्रयासि ।
विज्ञाप्य मामपि समाह्वय साध्वि ! तस्मै
सौमित्रिरेव भरते निदधातु राज्यम् ॥४०॥

इत्थं विलप्य दयितां विपिने विचिन्वन्
रामो न तत्र धृतिमान्न च लक्ष्मणोऽपि ।
तादृग्विधामपि कथां कथयन् स्ववाचा
वल्मीकजन्ममुनिरेव कठोरचेताः ॥४१॥

ततः प्रारभमाणप्रयाणान् प्राणानवष्टभ्य जटायुस्तत इतः क्रियमाण सीतान्वेषणं सलक्ष्मणं राममालक्षयन्नवोचत ।
आयुष्मन् ! मां खड्गविक्षतपक्षतिं क्षितितले निक्षिप्य क्षिप्रमपजहार मैथिलीं रावण इति ।

स्वयमपि शरभङ्गस्वीकृतां भङ्गहीनां
सपदि गतिमवाप्तः संहतायुर्जटायुः ।
नयनसलिलमिश्रं रामहस्तेन दत्तं
दशरथदुरवापं प्राप नैवापमम्भः ॥४२॥

अथ दक्षिणारण्यानीं प्रति प्रस्थिते काकुत्स्थे राक्षसी काचिदयोमुखी नाम सौमित्रिमभिभूय तदीयेन शस्त्रेण
शूर्पणखासिद्धिमभजत ।
ततः क्रौञ्चारण्यसरण्या प्रयातावेतौ महर्षेः स्थूलशिरसः शापात् कोणपतां प्रपन्नः पन्नगपतिभोगभीषणाभ्यां भुजाभ्यां
बबन्ध यथार्थनामा कबन्धः ।
तदनन्तरमनश्रुपात्रेषु राक्षसीनेत्रेषु सदोत्पादिततरवारिभ्यां रामलक्ष्मणयोस्तरवारिभ्यां कबन्धबाहुयुगलं
कदलीलावमलूयत ।
तदनु तनुकबन्धेनादरादर्थितौ तौ
गिरितटभुवि देहं देहतुस्तस्य भीमम् ।
अकथयदथ शापापायतुष्टः स रामं
तपनतनयमैत्र्या मैथिलीं प्राप्नुहीति ॥४३॥
तस्मिन्नृष्यमूकमार्गमुपदिश्य स्वर्गं गते मतङ्गाश्रमवासिन्या तपसविन्या शबर्या कृतां सपर्यां परिगृह्य रामस्ततदनुज्ञया
मनोज्ञविविधविहगकून्जतं मगूगणविहरणं मनोहरं गहनपदमवगाह्य
व्याकोशकुशेशयपरिचयकषायैर्वनदेवतालतादोनानुकूलैः कूलायतलीलापरवशवशावल्लभमदाम्बुचुम्बिभिः
शम्बरातिशरधिसदृशतटरुहसहकारशिखरविसरदासवासारशीकरशेखरैर्विविधलतालासि-
कालास्योपदेशदेशिकायमानैः कायमानसमानाभोगलतागृहकेलिलुब्धलुब्धकपुरन्ध्रीशिथिलध -
म्मिल्लमल्लिकागन्धमांसलैर्मल्लिकाक्षपक्षविक्षोभक्षोदीभूतपाथः पाथेयैस्तटवनपवनैरनुकम्प्यमानः पम्पामभजत् ।

इति श्रीमद्विदर्भराजविरचिते चम्पूरामायणे अरण्यकाण्डः समाप्तः ।

- - - - -

ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣದ ಅರಣ್ಯಕಾಂಡ

ಅರಣ್ಯಕಾಂಡವು ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣದ ಮೂರನೇ ವಿಭಾಗವಾಗಿದ್ದು, ರಾಮ, ಸೀತಾ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಅವರ 14 ವರ್ಷಗಳ ಅರಣ್ಯವಾಸದ ಕಥೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅವರು ಅನುಭವಿಸಿದ ಪ್ರಮುಖ ಘಟನೆಗಳು ಹಾಗೂ ದೈತ್ಯರೊಂದಿಗೆ ನಡೆದ ಯುದ್ಧಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

1. ರಾಮ, ಸೀತಾ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಅರಣ್ಯವಾಸ

ಅಯೋಧ್ಯೆ ತ್ಯಜಿಸಿ ರಾಮನು 14 ವರ್ಷಗಳ ಅರಣ್ಯವಾಸವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸೀತಾ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಸಹ ರಾಮನೊಂದಿಗೆ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ.

2. ವಿರಾಧನ ವಧೆ

ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಯಾನಕ ರಾಕ್ಷಸನು ರಾಮನಿಗೆ ತೊಂದರೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ವಿರಾಧ. ರಾಮನು ಅವನನ್ನು ಕೊಂದು, ಅವನನ್ನು ಪಾಪದಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

3. ಅಗಸ್ತ್ಯ ಮಹರ್ಷಿಯ ಭೇಟಿಯು

ರಾಮನು ಅಗಸ್ತ್ಯ ಮಹರ್ಷಿಯನ್ನು ಭೇಟಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅವರು ರಾಮನಿಗೆ ದೈವಿಕ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿಸುತ್ತಾರೆ.

4. ಪಂಚವಟಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸ

ರಾಮ, ಸೀತಾ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಗೋದಾವರಿ ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸುಂದರವಾದ ಪಂಚವಟಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಕ್ಕೆ ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಟ್ಟಿರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಬದುಕಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ.

5. ಶೂರ್ಪಣಖೆಯ ಆಗಮನ

ರಾವಣನ ಸಹೋದರಿ ಶೂರ್ಪಣಖೆ, ರಾಮನ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾರುಹೋಗಿ ಅವನೊಂದಿಗೆ ವಿವಾಹವಾಗಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾಳೆ. ರಾಮನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಅವಳು ಸೀತೆಯ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಅವಳ ಮೂಗು ಮತ್ತು ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ.

6. ಖರ, ದುಷಣ ಮತ್ತು ತ್ರಿಶಿರರ ವಧೆ

ಅವಮಾನಿತ ಶೂರ್ಪಣಖೆ ತನ್ನ ಸಹೋದರರಾದ ಖರ, ದುಷಣ ಮತ್ತು ತ್ರಿಶಿರರನ್ನು ಕರೆದು, ರಾಮನ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಮನು ಅವರಿಗೆ ಎದುರಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಾನೆ.

7. ಶೂರ್ಪಣಖೆಯ ರಾವಣನ ಬಳಿ ಮೊರೆ

ಶೂರ್ಪಣಖೆ ತನ್ನ ಅವಮಾನವನ್ನು ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಸಹೋದರರ ಮರಣವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಲಂಕೆಯ ರಾಜನಾದ ರಾವಣನ ಬಳಿ ಮೊರೆಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಾದ ರಾವಣನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾನೆ.

8. ಶಬರಿಯ ಭೇಟಿಯು

ರಾಮ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣರು ತಮ್ಮ ಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಾದ ವೃದ್ಧಾ ಮಹಿಳೆ ಶಬರಿಯನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆಕೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ

ಅವರಿಗಾಗಿ ಮೊಸರು ಮತ್ತು ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾಳೆ. ನಂತರ ಪಂಪಾಸರನ್ನು ಮತ್ತು ಸುಗ್ರೀವ ಹಾಗೂ ಹನುಮಂತನ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ.

9. ಸೀತಾಪಹರಣ (ಸೀತೆಯ ಅಪಹರಣ)

ರಾಮ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಕುಟ್ಟಿರದಿಂದ ದೂರವಿರುವಾಗ ರಾವಣನು ಬಿಕ್ಷುಕನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸೀತೆಯನ್ನು ಮೋಸದಿಂದ ಅಪಹರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಕೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಸೋನೆಚರಣದಲ್ಲಿ ಕರೆದೊಯ್ದು ಲಂಕೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಸೀತೆಯ ಕ್ರಂದನಗಳು ಅರಣ್ಯವನ್ನೆ ನಡುಗಿಸುತ್ತವೆ, ಇದುವರೆಗಿನ ಕಥೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಮರುಘಟ್ಟ ಇದು.

ಅನುವಾದ ಹಾಗೂ ಸಾರಾಂಶ

ಬಳಿಕ ಮಹತ್ವಾದ ಬಲದಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ, ಸಂಚರಿಸುವ ಇಂದ್ರ ನೀಲಾಚಲದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನೂ ಆದ, ಸೀತಾಪತಿಯಾದ ರಾಮನು ವಿಪುಲವಾದ ದಂಡಕಾರಣ್ಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ರಾಕ್ಷಸರೆಂಬ ಕಾಡ್ಡಿಚ್ಚಿನ ಇಂಗುವಿಕೆಯನ್ನು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸಲು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಸಂಚರಿಸಿದನು. ಮಳೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಕಾಡ್ಡಿಚ್ಚನ್ನು ಆರಿಸಲು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಂಚರಿಸುವ ನೀಲಾಚಲದಂತೆ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಮೋಡವು ಕಾಮನಬಿಲ್ಲಿನಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಹೇಗೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆ. ||೧||

(ಶ್ಲೇಷ ಹಾಗೂ ಉಪಮಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿದೆ.)

ಅನಂತರ ನವೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನೆಗಳ ಕಪೋಲಗಳ ಉಜ್ಜುವಿಕೆಯಿಂದ ಏರುಪೇರಾದ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಕೊಂಬೆಗಳುಳ್ಳ ಸಾಲವೃಕ್ಷಗಳ ತೋಪಿನಿಂದ ಹೊರಬರುತ್ತಿದ್ದ ವೃಕ್ಷಸ್ರಾವದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಸುಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಹೋಮದ ಸುವಾಸನೆಗಳಿಂದ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದ್ದ ಜಲಾಶಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಋಷ್ಯಾಶ್ರಮ ಪ್ರವೇಶಗಳ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮತ್ತು ಋಷಿಗಳು ನೀಡಿದ ಆತಿಥ್ಯದಿಂದ ಶಾಂತಗೊಂಡ ಮಾರ್ಗಶ್ರಮವುಳ್ಳ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ ದಾರಿಯನ್ನು ವಿರಾಧನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ರಾಕ್ಷಸನು ತಡೆದನು.

ಕೋಪದಿಂದ ಭಯಂಕರವಾದ ವೇಷವುಳ್ಳವನೂ, ತ್ರಿಶೂಲದ ತುದಿಗೆ ಪೋಣಿಸಿದ ವಿವಿಧ ಮೃಗಗಳ ಹೆಣಗಳ ನೂರಾರು) ಹೃದಯದ (ವಕ್ಷ್ಯಭಾಗಗಳನ್ನುಳ್ಳವನೂ, ಶತಪ್ರದೆಯೆಂಬುವಳ ಮಗನೂ ಆದ ವಿರಾಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟನು ಮತ್ತು ದಶರಥನ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳಾದ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಕೇಳಿದನು

ಸಾರಾಂಶ : ವಿರಾಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ನರಭಕ್ಷಕನು, ಅವನ ದೇಹವು ವಿಕಟಾಕಾರವಾಗಿ ಡೊಂಕಾಗಿತ್ತು ಹೊಟ್ಟೆಯು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಉಬ್ಬಿ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಹಳ್ಳವಾಗಿತ್ತು. ನೋಡಲು ಜುಗುಪ್ಸೆಯಾಗುವ ಆಕೃತಿ. ಆತನು ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಕುರೂಪಿ. ನೋಡಲು ಭಯಂಕರವಾಗಿದ್ದನು. ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಅವನಿಗೆ ಹೆದರಿ ಓಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಬಾಯನ್ನು ತೆರೆದುಕೊಂಡುಬಂದ ಯಮನೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವನು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದನು.

ಯುವಕರಾದ ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದವರು? ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ನಡವಳಿಕೆಯು ವಕ್ರವಾದ ಆಚಾರದಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮೈಮೇಲೆ ನಾರುಬಟ್ಟೆ, ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಜಟೆಗಳು, ಕೈಯಲ್ಲಾದರೋ ಭಯಂಕರವಾದ ಧನಸ್ಸು! ಈ ವಲ್ಗಲ, ಜಟೆ, ಧನಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವೇಷವು ಎಲ್ಲಿ? ಕಲ್ಮವೃಕ್ಷ ಸದೃಶವಾದ, ವಿಶೇಷವಾದ ಆಭರಣಗಳುಳ್ಳ ಈ ತರುಣಿಯು ಎಲ್ಲಿ ಎಂದು (ಕೇಳಿದನು), ದಶರಥನ ಮಗ (ರಾಮ) ನೂ ಕೂಡ ತನ್ನ ವಂಶದ (ವಿಚಾರ)ವನ್ನು ಹೇಳಿದವನಾಗಿ ವಿರಾಧನ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ನಡುಗುತ್ತಿರುವ ವಿದೇಹ ರಾಜ (ನಾದ ಜನಕ) ನ ಮಗಳನ್ನು (ಅಂದರೆ ಸೀತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಕೋಪಗೊಂಡವನಾಗಿ ಸುಮಿತ್ರೆಯ

ಮಗೆ (ಲಕ್ಷಣ) ನೊಡನೆ ರಾಕ್ಷಸನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಣಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟನು.

ಸಾರಾಂಶ: ವಿರಾಧನು ಸೀತೆಯನ್ನು ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಯಾರೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು? ಹಾಗೆಯೇ ತಪಸ್ವಿಗಳಾದ ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಸುಂದರಿಯು ಯಾರು? ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಮುನಿಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ದುಷ್ಕರು. ನಾನು ಈ ಸುಂದರಿಯಾದ ತರುಣಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಗರ್ಜಿಸಿದನು. ಸೀತೆಯಾದರೋ ಹೆದರಿ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ರಾಮನಾದರೋ ಕೈಕೆಯು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಕೈಗೂಡಿತೆಂದು ದುಃಖಿಸಿದನು. ಸೀತೆಗೆ ಪರಪುರುಷನ ಸ್ಪರ್ಶವಾಯಿತೆಂದು ಅತೀವ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದನು. ಅದಾದರೋ ಪಿತೃವಿಯೋಗಕ್ಕಿಂತಲೂ, ರಾಜ್ಯಭ್ರಂಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಕಟವಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಶೋಕಾವಿಷ್ಣಾನಾದನು.

ಆ ಬಾಣ ಸಮೂಹವು ಬ್ರಹ್ಮನ ವರವೆಂಬ ಕವಚದ ಮೇಲೆ ತುದಿಮುರಿದುದಾಗಿ ಆಗಲು (ಅಂದರೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಲು) ರಾಕ್ಷಸನು ಸೀತೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಶೂಲಾಯುಧವನ್ನು ರಾಮನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ||2||

ಸಾರಾಂಶ: ಶ್ರೀರಾಮನು ಸುವರ್ಣಪುಂಖಗಳುಳ್ಳ ಏಳು ಬಾಣಗಳನ್ನು ವಿರಾಧನ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟನು. ಆ ಬಾಣಗಳು ಗರುಡನಂತೆ ರಭಸದಿಂದ ನುಗ್ಗಿ ವಿರಾಧನ ದೇಹವನ್ನು ಭೇದಿಸಿದವು. ವಿರಾಧನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಶೂಲವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಡೆಗೆ ಕೋಪದಿಂದ ಧಾವಿಸಿದನು. ಬ್ರಹ್ಮನ ವರವನ್ನು ಪಡೆದ ಕಾರಣ ರಾಮನ ಬಾಣವು ವಿರಾಧನನ್ನು ಭೇದಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಅನಂತರ ರಾಮನ ಬಾಣವು ಹರಿತವಾದ ತುದಿಯುಳ್ಳ ಶೂಲವನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿಯೇ ತುಂಡರಿಸಿತು. ಹಾಗೆಯೇ ವಿರಾಧನ ವಿರೋಧಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನೇ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ದೇವತೆಗಳ ಏಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದ್ದ ಹೃದಯ ವೇದನೆಯನ್ನು ಕೂಡ ಪರಿಹರಿಸಿಯೇ ಬಿಟ್ಟಿತು ||೩||

ಸಾರಾಂಶ: ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆನಿಸಿದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಆ ಶೂಲವನ್ನು ಎರಡು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕಡವಿದನು. ಆ ಶೂಲವು ಉರುಳಿಬೀಳುವ ಮೇರು ಪರ್ವತದ ಶಿಲೆಯಂತೆ ವಿರಾಧನ ಕೈಯಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿತು.

ವಿರಾಧನೂ ಕೂಡ ಕೋಪದಿಂದ ರಭಸದೊಡನೆ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಎದುರಿಸಿ ತನ್ನ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಅದರ ದೈನಂದಿನ) ಗತಿಯನ್ನು ತಡೆದ ಅಪರಾಧದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ತನ್ನ ಶಿಖರಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿದ್ದ ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದಂತೆ ಚಲಿಸಿದನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಾಮನು ವಿರಾಧನ ಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು.

ಸಾರಾಂಶ: ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪಗಳಂತಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಖಡ್ಗಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಹೊಡೆದರು. ಹೀಗೆ ಅವರು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಪ್ರಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಘೋರಾಕೃತಿಯ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಅಚಲರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಆ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಎರಡು ತೋಳುಗಳಿಂದಲೂ ಬಾಚಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಟುಹೋಗಲು ಯತ್ನಿಸಿದನು.

ಲಕ್ಷ್ಮಣನೇ ಯಾವುದು ನಮ್ಮ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆಯೋ ಈ ರಾಕ್ಷಸನದೊ ಅದೇ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ. ಅದೇ ಮಾರ್ಗವಾಗಿಯೇ ಹೋಗಲಪೇಕ್ಷೆ ಯುಳ್ಳ ಈ ರಾಕ್ಷಸನು ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡದಿರಲಿ, ತನ್ನ ಇಷ್ಟದಂತೆ ಹೋಗಲಿ. ||೪||

ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸನೇ! ನನ್ನನ್ನು ತಿನ್ನು. ಈ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು ಎಂಬುದಾಗಿ ತುಂಬ ದೀನಳಾಗಿ ಅಳುತ್ತಿರುವ ಸೀತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕ್ಷಿಪ್ರವಾಗಿ ಇಬ್ಬರೂ (ತಮ್ಮ) ಎರಡು ಕತ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಂಸ ಭಕ್ಷಕನಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಭುಜಗಳ ಭಾರನೀಗಿದವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು. ||೫||

ಸಾರಾಂಶ: ಬಲೋತನಾದ ವಿರಾಧನು ಬಾಲಕರನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಹೆಗಲಿನ ಮೇಲೆ

ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ಅರಣ್ಯದೊಳಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿದ ಸೀತೆಯು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವಂತೆ ಗೋಳಾಡಿದಳು ಹಾಗೆಯೇ ತನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಬೇಡಿಕೊಂಡಳು. ಅವಳ ವಿಲಾಪವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅವನನ್ನು ವಧಿಸಲು ತ್ವರೆ ಮಾಡಿದರು. ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ರಾಕ್ಷಸನ ಎಡೆದೋಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದರೆ, ಶ್ರೀರಾಮನು ಬಲದೋಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಗಾಢತರದಾದ ಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಛಿದ್ರಿತವಾದ ದಕ್ಷಸ್ಥಲವುಳ್ಳ ರಾಕ್ಷಸನಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳು ಹೋಗದೇ ಇರಲು, ಈ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಬ್ಬರೂ ಭುಜಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಗೋಚರವಾದ ಕಾರಿಣ್ಯವುಳ್ಳ ಅವನ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಹರಿದು ಬಂದ ರಕ್ತಧಾರೆಯ ಸೇಚನದಿಂದ ಅಗೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾದ ಅರಣ್ಯಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಣಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಅತ್ಯಂತ ವಿಶಾಲವಾದ ಹಳ್ಳವನ್ನು ತೋಡಲು ಆರಂಭಿಸಿದರು.

ಸಾರಾಂಶ: ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ವಿರಾಧನನ್ನು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಗುದ್ದಿ ತಿವಿದು ತುಳಿದು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ತೀಡಿದರು. ಬಾಣಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದರೂ ಖಡ್ಗಗಳಿಂದ ಕಡಿದರೂ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಉರುಳಿಸಿ ಹೊರಳಿಸಿದರೂ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಸಾಯಲಿಲ್ಲ. ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನಿಗೆ ತಪೋಬಲವಿದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಶಸ್ತ್ರ ಬಲದಿಂದ ಪ್ರಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಅವನನ್ನು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹೂತುಬಿಡೋಣವೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ಬೃಹದಾಕಾರನಾದ ಈ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಹೂತಲು ದೊಡ್ಡ ಹಳ್ಳವನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು.

ಅದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಿಶಾಚರನಾದ ವಿರಾಧನೂ ಕೂಡ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದವನಾಗಿ ತನ್ನ ಗಂಧರ್ವರ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆಯನ್ನೂ, ರಂಭೆಯನ್ನು ಆಲಂಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನೂ, ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೋಪಗೊಂಡ ಕುಬೇರನಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ರಾಕ್ಷಸ ರೂಪದಾಯಿಯಾದ ಶಾಪರೂಪ ಮಹಾವಿಪತ್ತನ್ನೂ ಆವಿಪತ್ತಿನ ಆ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಕೊನೆಯನ್ನೂ ಕೂಡ ರಾಮನಿಗೆ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು.

ಸಾರಾಂಶ: ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಾದಿದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ರಾಮನಲ್ಲಿ ವಿನಯದಿಂದ ಬೇಡಿದನು. ರಾಮನೇ ನಿನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದದ್ದು. ಆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರದೆ ಹೋದೆನು. ನಿನ್ನ ತಾಯಿ ಕೌಸಲ್ಯ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮಳು. ವೈದೇಹಿ ಮಹಾಭಾಗ್ಯಶಾಲಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಎಂತಹ ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಯೆಂಬುದು ಈಗ ತಿಳಿಯಿತು. ನಾನು ಶಾಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ಈ ರಾಕ್ಷಸ ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವೆನು. ನಾನು ತುಂಬುರು ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವ. ಕುಬೇರನಿಂದ ಶಾಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿದ್ದೆವನು. ಒಮ್ಮೆ ರಂಭೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿ, ಕುಬೇರನಿಗೆ ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಮಾಡದೇ ಇದ್ದ ಕಾರಣ, ಕೃಷ್ಣನಾಗಿ ಅವನು ನನಗೆ ಶಾಪವನ್ನಿತ್ತನು. ಅವನನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲು, ಅವನು "ದಶರಥ ಪುತ್ರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸಿ, ನಿನ್ನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದಾಗ ನಿನಗೆ ಮೊದಲಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಬರುವುದು ಆಗ ನೀನು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಸೇರುವೆ." ಎಂದು ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ಈ ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ದಾರುಣವಾದ ಆ ಶಾಪ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಯಿತು. ನಾನು ನನ್ನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವೆನು. ಆ ವಿರಾಧನು ರಾಮನಿಗೆ ಧರ್ಮಾತ್ಮನೂ, ತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಆದ ಶರಭಂಗ ಮುನಿಯು ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವನು. ಅವನನ್ನು ಭೇಟಿಮಾಡು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು. ಆತನು ನಿನಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನುಂಟುಮಾಡುವನು.

ರಾಕ್ಷಸ ಸಂಹಾರವು ಆರಂಭವಾಯಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಗಂಧರ್ವ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ವಿರಾಧನೇ ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಯಾನು. ಇವನ ಶರೀರವು ಪಾತಾಳ ವಾಸಿಗಳಿಗೆ (ಅದೇ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು) ಹೇಳಲಿ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಆ ರಾಮನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಹತನಾಗಿದ್ದ ವಿರಾಧನ ಶರೀರವನ್ನು ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟನೋ ಎಂಬಂತಿತ್ತು. ||೬||

ಸಾರಾಂಶ: ವಿರಾಧನು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. "ಸತ್ತುಹೋದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಹೂಳುವುದು ಸನಾತನ ಪದ್ಧತಿ. ಅಂತಹ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಸದ್ಗತಿಯುಂಟು" ಎಂದು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ತೋಡಿದ್ದ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಆ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ನೂಕಿದರು. ಅವನಾದರೋ ಆ ವನವೆಲ್ಲವೂ ಮೊಳಗುವಂತೆ ಅರಚಿಕೊಂಡನು. ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಆ ಹಳ್ಳವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ, ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಕಾರಣ

ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ಮೈಥಿಲಿಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟರು.

ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ ನಿವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಆಹ್ವಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಶರಭಂಗ ಋಷಿಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸೇರಿದನು.

ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷನಾದ ಇಂದ್ರನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ನೋಡಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುವುದೇ ನಡವಳಿಕೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಶರಭಂಗ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಆ ಋಷಿಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದಶರಥನ ಮಗನಾದ ರಾಮನ ಸೇವೆ ಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆ ಉಂಟಾಯಿತು. ||೭||

ಆ ಮುನಿಯು ತನ್ನ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಅತಿಥಿ ಸತ್ಕಾರದಿಂದ ಪೂಜಿಸಿ ಅವನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದ ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರದಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾದ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಎಂಬಂತೆ, ಸ್ವಲ್ಪದಲ್ಲದ ಶಾಖವುಳ್ಳ ಅಂದರೆ ಜಾಜ್ವಲ್ಯಮಾನವಾಗಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಪರಮಪದವನ್ನು ಸೇರಿದನು.

ಸಾರಾಂಶ: ರಾಮ, ಸೀತೆ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಶರಭಂಗ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ತಲುಪಿದರು. ಆ ಮಹರ್ಷಿಯಾದರೂ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಸತ್ಕರಿಸಿದನು. ಶ್ರೀರಾಮನು ದೇವೇಂದ್ರನ ಆಗಮನದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಲು ಶರಭಂಗರು ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದರು. "ಇಂದ್ರನು ನನ್ನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಬಂದಿದ್ದನು ಉಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಲೋಕವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ನೀನು ಆಶ್ರಮದ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ವಿಷಯವು ನನಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ನಿನ್ನಂಥಹ ಅತಿಥಿಯ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ, ದರ್ಶನ ಭಾಗ್ಯ ಪಡೆದು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇನೆ. ಅಕ್ಷಯವಾದ ಅನೇಕ ಪುಣ್ಯಲೋಕಗಳನ್ನು ನಾನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅವು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೂ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೂ ಸೇರಿದ ಭೋಗಭೂಮಿಗಳು ಅವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿನಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇನೆ. ಸ್ವೀಕರಿಸು ಎಂದಾಗ ಶ್ರೀರಾಮನು ಆ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳನ್ನು ನಾನೇ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು. ನನಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಈ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿರಲು ಒಂದು ವಾಸ ಸ್ಥಾನ ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಈ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸುತೀಕ್ಷ್ಣರಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿರುವರು ಅವರು ನಿನಗೆ ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡುವರೆಂದು ಹೇಳಿ ಸುತೀಕ್ಷ್ಣರ ಆಶ್ರಮದ ದಾರಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರು. ಮಂತ್ರಜ್ಞರಾದ ಶರಭಂಗ ಮುನಿಗಳು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಯಾಹುತಿಯನ್ನಿತ್ತು ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿದರು. ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಆ ಮುನಿಗಳು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಮುನಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದರು.

ಬಳಿಕ (ಅಂದರೆ ಶರಭಂಗ ಋಷಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ ಬಳಿಕ) ಶ್ರೀರಾಮನು ಕರಿಣವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸುತೀಕ್ಷ್ಣ ಮಹರ್ಷಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಆ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಹೊರಟವನಾಗಿ ಸಮುದ್ರ ಪಾನದಿಂದ ಉಂಟಾದ ನೀರಿನ ಅಭಾವದ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಶರಣಾಗತರಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಳಿದು ಬಂದಿರುವ ಕಪ್ಪು ಮೋಡಗಳ ಸಮೂಹವೋ ಎಂಬ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ (ಜಾತಿಯ) ವೃಕ್ಷಗಳ ತೋಪಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಹೋದ ದೇಶ ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳ ಅಗಸ್ಯ ಋಷಿಗಳ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಸಂಭ್ರಮದೊಡನೆ ಸೇರಿದನು ಮತ್ತು ಸೀತೆಗೆ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದನು.

ಸಾರಾಂಶ: ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೀತಾಲಕ್ಷ್ಮಣರೊಡನೆ ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ ಅನೇಕ ಹೊಳೆಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಬಹು ದೂರ ತಲುಪಿದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಶೈಲವನ್ನು ಕಂಡನು. ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿದ್ದ ವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ತಲುಪಿ ಮಹರ್ಷಿ ಸುತೀಕ್ಷ್ಣರನ್ನು ಕಂಡರು. ಸುತೀಕ್ಷ್ಣರು ತನ್ನ ಪುಣ್ಯಲೋಕವನ್ನಲ್ಲಿ ಕೊಡವೆನೆಂದು ರಾಮನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ರಾಮನು ತನಗೆ ಅದು ಬೇಡವೆಂದು ತಿಳಿಸಿ ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬೇಡಿದನು. ತನ್ನ ಆಶ್ರಮವು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ ಆದರೆ ಕ್ರೂರಮೃಗಗಳು ಬಹಳಷ್ಟಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಆ ರಾತ್ರಿ ಸುಖವಾಗಿ ಆ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆದರು. ಸುತೀಕ್ಷ್ಣಮುನಿಯ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ರಘುನಂದನನು ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದನು.

ಎಲೈ ಕಮಲಲೋಚನೆ (ಸೀತೆ) ಈ (ಮುಂದುಗಡೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವ) ಆಶ್ರಮ ಸ್ಥಾನವೇ ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಸ ಮಹಾತ್ಮಗಳೇ ಮುಖ್ಯವಾದ

ನಿಲಯವಾಗಿ (ಅಗಸ್ಯ) ಋಷಿಗಳದು ಎಲ್ಲ ನದಿಗಳಿಗೂ ಪತಿಯಾದ
ಸಮುದ್ರವು ಕೋಪಗೊಂಡ ಯಾವ ಋಷಿಗಳ ಅಂಗೈ ಎಂಬ
ಕಮಲದೊಳಗಿನ ಜೇನುತುಪ್ಪದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತೋ. ||೮||

ಈ ಆಶ್ರಮ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಹಾಗಜದಿಂದ
ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸೊಂಡಲಿನ ವಿಶೇಷವಾದ ಭಾರದಿಂದ ಬಗ್ಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ
ಕೊಂಬೆಗಳುಳ್ಳ (ಆದರಿಂದಲೇ) ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಎತ್ತರದ
ಬೆಳವಣಿಗೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯುಳ್ಳ ಈ ಸಲ್ಲಕಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ವೃಕ್ಷವು
ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಅಗಸ್ಯರ ಕೈಯಿಂದಾದ ನಿಯಮನದಿಂದ
ಕುಗ್ಗಿಹೋದ ವಿಂದ್ಯಪರ್ವತದ ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದೆ. ||೯||

ಆ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೆಬ್ಬಾವುಗಳು ದೊಡ್ಡ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ
ನಮ್ಮ ಬಾಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಹೊರಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ
ತಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಹೊರಳಾಡುತ್ತಿರುವ ಕಾಡಾನಗಳ ಮೂಲಕ
ವಾತಾಪಿ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನಿಗೆ (ಅಗಸ್ಯ ಋಷಿಗಳಿಂದ) ಉಂಟಾದ
ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ರಾಕ್ಷಸರುಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ||೧೦||

ಸಾರಾಂಶ: ಅಗಸ್ಯರು ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಮದ ಬಳಿಯಿದ್ದ ಜನರಿಗೆ ಒದಗುತ್ತಿದ್ದ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ತಮ್ಮ
ತಪೋಬಲದಿಂದ ತಡೆದಿದ್ದರು. ಇವರು ಲೋಕ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಬಯಸಿ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾರೆ.
ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾತಾಪಿ ಇಲ್ವಲರೆಂಬ ಕ್ರೂರರಾದ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. ಆ ರಾಕ್ಷಸರು
ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಲ್ವಲನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ
ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ತಾನು ಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ನಿಮಂತ್ರಣವನ್ನು
ಕೊಟ್ಟು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಅನಂತರ ಆ ನಿರ್ದಯನಾದ ರಾಕ್ಷಸನು ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಕೆಯ
ರೂಪದಿಂದ ತಮ್ಮನಾದ ವಾತಾಪಿಯನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ
ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಭೋಜನವಾದ ಮೇಲೆ ಇಲ್ವಲನು "ವಾತಾಪಿ ಹೊರಗೆ ಬಾ"
ಎಂದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ವಾತಾಪಿಯನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಣ್ಣನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆ ವಾತಾಪಿಯು
ಮೇಕೆಯಂತೆ ಮೇ! ಮೇ! ಎಂದು ಅರಚುತ್ತ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಶರೀರವನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ
ಬರುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಯಾವಿಯಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸರು ಸಾವಿರಾರು ಮಂದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು
ಕೊಂದರು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಒಮ್ಮೆ ಅಗಸ್ಯರು ಇಲ್ವಲನ
ನಿಮಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದರು. ಅವರು ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ವಾತಾಪಿಯ ಮಾಂಸವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿದರು. ಇಲ್ವಲನು
ಅಗಸ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ತೃಪ್ತಿಯಾಯಿತೆ? ಎಂದು ಕೇಳಿ ಉತ್ತರಾಪೋಶನವನ್ನು ಹಾಕಿದನು. ಅನಂತರ
ಇಲ್ವಲನು "ವಾತಾಪಿ ಹೊರಗೆ ಬಾ" ಎಂದು ಕರೆದನು. ಹೀಗೆ ತಮ್ಮನನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮ
ಘಾತುಕನಾದ ಇಲ್ವಲನನ್ನು ನೋಡಿ ಅಗಸ್ಯಮಹರ್ಷಿಗಳು ನಗುತ್ತ ಹೊರಗೆ ಬರಲು ಅವನಿಗೆಲ್ಲಿದೆ
ಸಾಮರ್ಥ್ಯ? ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಜೀರ್ಣವಾದನು ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನು ಮೇಕೆಯರೂಪದಿಂದ
ಬಂದಿದ್ದನಲ್ಲವೇ! ಅವನು ಈಗ ಯಮ ಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದ್ದಾನೆ. ಎಂದು ಹೇಳಿದರು ತಮ್ಮನ್ನು
ಸತ್ತನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅಗಸ್ಯಯ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಹಿಂಸಿಸಲು ಮುಂದಾದನು. ಅಗಸ್ಯರ ಕಣ್ಣು
ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಆಯಿತು ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅವನು ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾದನು.

ಯಾವ ಮೋಡಗಳು ಬಲಾಂಗೈಯಲ್ಲಡಗಿದ ಸಮುದ್ರದ
ಪಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೋಣಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುವ ರೀತಿಯಿಂದ ಅಗಸ್ಯನ
ಮತ್ತೊಂದು (ಅಂದರೆ ಎಡದ) ಕೈಯಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೋ ಅವು
ಗಗನ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರವಿಲ್ಲದವು ಗಳಾಗಿ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಗಳ
ರೂಪದಿಂದ ನೀರಿನ ಸಣ್ಣಹಳ್ಳಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹೊರಳಾಡುತ್ತಿದೆ. ||೧೧||

ಸಾರಾಂಶ: ಅಗಸ್ಯರು ಸಮುದ್ರ ಪಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹಿನ್ನೆಲೆ ಏನೆಂದರೆ ಕಾಲಕೇಯ ಎಂಬ

ರಾಕ್ಷಸರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಪೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಹಗಲೆಲ್ಲ ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡು, ರಾತ್ರಿಯಾದ ಕೂಡಲೇ ಹೊರಬಂದು ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿದ್ದ ಋಷಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರ ಹಾವಳಿಯಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ದೇವತೆಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಮರೆಹೊಕ್ಕರು. ಬ್ರಹ್ಮ ಅಗಸ್ಯಮುನಿಯ ಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿದನು. ಅಗಸ್ಯರು ಆಗ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಶೋಷಣ ಮಾಡಿದರು. ಆಗ ಕಾಲಕೇಯರು ಹೊರಬಿದ್ದರು. ದೇವತೆಗಳು ಇವರನ್ನು ಕೊಂದರು. ಈ ಸಮುದ್ರ ಪಾನಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಗಸ್ತರು ಒಂದು ಕೈಯಿಂದ ಸಮುದ್ರದ ನೀರನ್ನು ಆಪೋಷನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಇನ್ನೊಂದು ಕೈ (ಎಡಗೈ) ಯಿಂದ ಮೋಡವನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ತಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಮೋಡವನ್ನು ಕಾಡೆಮ್ಮೆಗೆ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಮುದ್ರದ ನೀರೆಲ್ಲವು ಪಾನ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಹಳ್ಳಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಗಳು ಹೊರಳಾಡಬೇಕಾಯಿತು ಎಂದು ಕವಿಯು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿರುವನು.

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತಪೋವನ ದರ್ಶನದಿಂದ ವಿಸ್ಮಯಗೊಂಡ ರಾಮನು ಆ ಅಗಸ್ಯರ ಪರ್ಣಶಾಲೆಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಸೇರಿ (ಅಗಸ್ಯರ) ಶಿಷ್ಯರಿಂದ (ಋಷಿಗಳ ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ) ಪ್ರವೇಶಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಜನರಿಂದಲೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಡುವ ಪಾದಪದ್ಮಗಳುಳ್ಳ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಮುನಿಮುಖ್ಯರಿಂದಲೂ ಸುತ್ತವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟವನಾದ (ಆದ್ದರಿಂದಲೇ) (ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿ) ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಬ್ರಹ್ಮನಂತೆ ಇದ್ದ (ತನ್ನ) ಕೋಪದಿಂದ ಹೊರಹೊರಟ ಹುಂಕಾರದಿಂದ ಅಹಂಕಾರ ನೀಗಿದ (ಇಂದ್ರ ಪತ್ನಿಯಾದ ಶಚಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ವಿಟಭಾವ ಹೊಂದಿ ದೂಷಿತನಾಗಿದ್ದ ನಹುಷನಿಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ಪತ್ವವುಳ್ಳ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಂಚಾರವನ್ನು ತಡೆಯಲು ಸಮರ್ಥವಾದ ವಿಶಾಲತ್ವವುಳ್ಳ, ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಕಷ್ಟವಾದ ದೊಡ್ಡ ಅರಣ್ಯ ಮತ್ತು ಅಗಾಧ ಜಲವುಳ್ಳ ವಿಂದ್ಯಪರ್ವತ ಮತ್ತು ಸಮುದ್ರಗಳ ಔನ್ನತ್ಯ ಮತ್ತು ಗಾಂಭೀರಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ಕೈ ಮತ್ತು ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳ ಜರರದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದಲೇ ವಾತಾಪಿಯೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಗರ್ವವಿನಾಶವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದ ಲೋಪಮುದ್ರೆಯ ಪತಿಯಾದ, ಎಲ್ಲ ನದಿಗಳಿಗೂ ಪತಿಯಾದ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ನಿಶೇಷವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಬಡಬಾನಲನಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮನಾದ, ಎಲ್ಲ ಆಸೆಗಳನ್ನೂ ತೊರೆದಿದ್ದವನಾಗಿದ್ದರೂ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಸೇರಿದ್ದ, ಸುಕೃತಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಜನ್ಮವೆತ್ತಿದವನಾಗಿದ್ದರೂ ಕುಂಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನಾದ ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರಸಂಪನ್ನರಾದ ಅಗಸ್ಯರನ್ನು ದರ್ಶನಮಾಡಿದನು.

ಸಾರಾಂಶ: ನಹುಷ ಚಂದ್ರವಂಶದ ಅರಸು. ಇಂದ್ರ ವೃತ್ರಾಸುರನನ್ನು ಕೊಂದು ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾಪಾತಕಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಲಾಗಿ, ಆ ಪಾಪವನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಹೋದ. ಆಗ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸ್ವರ್ಗರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮನು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ನಹುಷ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಕರೆತಂದು ಇಂದ್ರಪದವಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ. ದೇವತೆಗಳು ನಹುಷನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬೇಡಿದರು. ನಹುಷ ಮೊದಲು ಸಮ್ಮತಿಸಲಿಲ್ಲ. ದೇವತೆಗಳ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಸಮ್ಮತಿಸಿ ದೇವಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದ. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸೂಚನೆಯಮೇರೆಗೆ ಅಶ್ವಮೇಧವನ್ನು ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ, ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ನಹುಷನ ದುರ್ದೈವದಿಂದ ತಾನು ಇಂದ್ರನ ರಾಣಿಯನ್ನು ಕೂಡಬೇಕೆಂಬ (ಮದುವೆಯಾಗುವ) ದುರುಭಿಲಾಷೆ ನಹುಷನಿಗೆ ತಲೆದೋರಿತು. ಅಂತೆಯೇ ಶಚಿಯಲ್ಲಿಗೆ ದೂತರನ್ನು ಕಳುಹಿದ. ಶಚಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಯೋಚಿಸಿ "ನೀನು ಅಪೂರ್ವವಾದ ವಾಹನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಬಂದಲ್ಲಿ ನಾನು ನಿನ್ನ ವಶವರ್ತಿನಿಯಾಗುವೆನು" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿದಳು. ನಹುಷನು ಈ ಶರತ್ತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದನು. ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು, ತಾನು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಶಚಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೊರಟನು. ಸಪ್ತರ್ಷಿಯೊಂದಿಗೆ ಅಗಸ್ತರು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊರುತ್ತಿದ್ದರು. ಶಚಿಯ ಮನೆಗೆ ಬೇಗಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಆತುರದಿಂದಿದ್ದ ನಹುಷ "ಸರ್ಪ, ಸರ್ಪ" (ಬೇಗ ನಡೆ, ಬೇಗ ನಡೆ) ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಅಗಸ್ತನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದ್ದ, ಕುದ್ಡನಾದ ಅಗಸ್ತ, "ಸರ್ಪೋಭವ" (ಸರ್ಪರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸು) ಎಂದು ಶಾಪವಿತ್ತ ಕೂಡಲೇ ನಹುಷ ದೊಡ್ಡ ಸರ್ಪವಾಗಿ ಬಿದ್ದ. ಹೀಗೆ ನಹುಷ ಸರ್ಪವಾಗಿ ಶಾಪವನ್ನು ಪಡೆದನು.

ಸಾರಾಂಶ: ವಿಂದ್ಯಪರ್ವತ ಒಮ್ಮೆ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನೋಡಿ "ನೀನು ಮೇರು ಪರ್ವತದ ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗುವೆ, ನನ್ನ ಸುತ್ತ ಏಕೆ ತಿರುಗುವುದಿಲ್ಲ." ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ಆಗ ಸೂರ "ಅದು ದೇವಪರ್ವತ

ಮತ್ತು ಅದನ್ನೇ ಸುತ್ತಲು ನನಗೆ ಭಗವಂತನ ಕಟ್ಟಳೆ" ಎಂದ. ವಿಂಧ್ಯನಿಗೆ ಕೋಪಬಂತು. ಸೂರ್ಯನ ಗಮನವನ್ನು ಅಡ್ಡಗಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆದ. ಆಗ ಅಗಸ್ತ್ಯ ಅವನನ್ನು ಮಲಗಿಸಿದ. ಆಗ + ಸ್ತ್ರ = ಬೆಟ್ಟದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಅಡಗಿಸಿದವ ವಾತಾಪಿಯ ವಿಷಯ ಈಗಾಗಲೇ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಭೆಯಂತೆ (ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಂಟಾದ)
ಮೋಹಾಂಧ ಕಾರಗಳನ್ನು ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸತಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು
ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಹೊಂದಿದ್ದ, ತಪೋನಿಧಿಗಳಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯರನ್ನು
ನಿರ್ಮಲವಾದ ಅಂತಃಕರಣವುಳ್ಳವನೂ, ಮಹಾ ಶೌರ ಸಂಪನ್ನನೂ
ಆದ, ಶ್ರೀರಾಮನು ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು "ಶ್ರೀರಾಮವರ್ಮಾ ಅಹಂ ಭೋ
ಅಭಿವಾದಯೇ" ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದನು. ||೧೨||

ಸಾರಾಂಶ: ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಭೆಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಅಗಸ್ತ್ಯರಿಗೆ ತಾನು ಶ್ರೀರಾಮನೆಂದು ಹೇಳಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದನು.

ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ಅತ್ಯಂತ ಹರ್ಷದಿಂದ ಮಹರ್ಷಿಗಳಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯರಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆಶೀರ್ವಾದಗಳೊಡನೆ ಮುರಾರೀ ಅಂದರೆ ವೈಷ್ಣವ ಧನುಸ್ಸನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ಇಂದ್ರ ದೇವತಾಕವಾದ (ಅಕ್ಷಯವಾದ ಎರಡು ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳನ್ನು ಚಿನ್ನದ ಒರೆಯುಳ್ಳ ಕತ್ತಿಯನ್ನೂ ಕೂಡ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಆ ಋಷಿಗಳ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಗೋದಾವರೀನದಿಯ ದಡದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಪಂಚವಟಿಯನ್ನು ಸೇರಿದನು.

ಅಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾದ ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆ (ಪಕ್ಷ)ಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದರೂ ಎದುರಾಳಿ ಯಿಲ್ಲದ ಮಹಾಶೌಲ್ಯದ ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿದ್ದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿದ್ದ ಗರುಡನೋ ಎಂಬಂತಿದ್ದ ಮಹಾಪದ್ವತ ಸದೃಶನಾಗಿದ್ದ ಹದ್ದುಗಳಿಗೆ ರಾಜನಾದ ಜಟಾಯುವನ್ನು ಕಂಡನು.

ಇದು ಮೈನಾಕಪರ್ವತ, ಅಗಸ್ತ್ಯರು ಪಾನಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟುದರಿಂದ

ನೀರೇ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದ ಸಾಗರವನ್ನು ತೊರೆದು ನಿಜವಾಗಿಯೂ

ಆ ಅಗಸ್ತ್ಯಮುನಿಗಳನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ.

ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಉಂಟಾದ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಜಟಾಯು

ಹೋಗಲಾಡಿಸಿತು. 'ನಾನು ನಿನ್ನ ತಂದೆಯ ಸ್ನೇಹಿತ. ನಾನು

ಕಶ್ಯಪನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಅರುಣನ ಮಗನೆಂದೂ, ಶೈನೀಗರ್ಭದಲ್ಲಿ

ಹುಟ್ಟಿದ ಸಂಪಾತಿಯು ತನ್ನ ತಮ್ಮನೆಂದು, ತನ್ನ ವಂಶದ ಬಗ್ಗೆ

ವಿವರವನ್ನು ನೀಡಿತು. ||೧೩||

ರಾಮನೂ ಕೂಡ ಕಾಶ್ಯಪ ಪೌತ್ರನಾದ ಸಂಪಾತಿಯ ತಮ್ಮನಾದ ಆ ಜಟಾಯುವನ್ನು (ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ) ದಶರಥನನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತ ತನ್ನ ತಮ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಪರ್ಣಶಾಲೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಪಂಚವಟಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಕಳೆದನು. ಪಂಚವಟಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲಕಳೆದ ಬಳಿಕ ಒಂದು ಸಲ ಶರತ್ಕಾಲದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಮಂತ ಋತುವು ಬೆಳಗಿತು. (ಆ ಹೇಮಂತ ಋತುವು ಹೇಗಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ)- ಪ್ರವರ್ಧಮಾನವಾದ ಮನ್ಮಥ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ಬಲಿತು ಹಣ್ಣಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಹೊಂಬಣ್ಣ ತಳೆದ ಭತ್ತದ ತೆನೆಗಳ ಗೊಂಚಲುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋದ ಗದ್ದೆಗಳ ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳ, ಮನ್ಮಥನ ಜೈತ್ರಯಾತ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವೀರರು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ ಅನುರೂಪವಾದ ಮಧುಪಾನದಂತಿರುವ ಮುತ್ತುಗದಲೆಯ ಸಂಪುಟವೆಂಬ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವ ಮಂಜಿನ ಹನಿಗಳ ಸಮೂಹಗಳುಳ್ಳ ಬೆಳದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನೂ, ಗಂಧ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅಪೇಕ್ಷೆವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನೂ, ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ ಹಾಸಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನೂ, ಗವಾಕ್ಷಗಳ (ಗಾಳಿ) ಸೇವನೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಕರೆಕುಂಟೆಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ (ಸಂಚರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ) ಉತ್ಕಂಠೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನೂ, ದಿವಸ ಮುಗಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಸಾಯಂಕಾಲವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಆದರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನೂ, ಜಲಕ್ರೀಡೆ ಯಲ್ಲಿ ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನೂ, ಕನ್ನದಿಲೆಯ ಹಾರ

ಧರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಔದಾಸೀನ್ಯವನ್ನೂ ಉದ್ಯಾನ ಸೇವನೆಯಲ್ಲೂ ಸಹ ನಿರುತ್ಸಾಹವನ್ನೂ ಕೂಡ ಜನಗಳಿಗೆ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ, ಶೀತಗಾಳಿ ಮುಂತಾದುವು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಅಶಕ್ಯವಾದ ಗಾಂಭೀರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳ, ಆವಾಸಗೃಹಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಘನವಾದ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಗೋಡೆಗೂ, ಸುಘಟಿತವಾದ ತೆರಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಮೊಲದ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲಿನ ರೋಮಗಳಷ್ಟು ಮೃದುವಾದ ಕಂಬಳಿಗೂ ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಅಗರುವಿನ ಧೂಪಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಕಾಶ್ಮೀರದ ಕೇಸರಿಯ ಲೇಪನಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಂಗಾರ ಶಕಟಿಕಾ (ಅಗ್ನಿಷ್ವಿಕೆ) ಯಂತ್ರಕ್ಕೂ ಕೂಡ, ಭಾಗ್ಯವಿಶೇಷವುಂಟುಮಾಡುವ ಧೂಳಿನ ಕಣಗಳಂತೆ ಆಚರಿಸುವ ಅಂದರೆ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಾಕಾರವುಳ್ಳ ಮಂಜಿನ ತುಂತುರುಗಳಿಂದ ಧೂಮ್ರವರ್ಣಗೊಂಡ ದಿವಸಗಳುಳ್ಳ ಕಮಲಗಳಿಗೆ ದಾವಾಗ್ನಿಯಾದ. ಮಂಜಿನಿಂದ ಬಿರಿದ ವಾರಾಂಗನೆಯರ ಕೆಳದುಟಿಯೆಂಬ ಪಲ್ಲವಗಳಿಂದ ದೂರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ದಂತಕ್ಷತಕ್ರಿಯೆಯುಳ್ಳ ಇಳಿದುಹೋದ ಯೌವನವುಳ್ಳ, ಅಂದರೆ ವೃದ್ಧೆಯಾದ ವೇಶ್ಯೆಯ ಅವಯವದಂತೆ, ಕೆಳದುಹೋದ ರಮಣೀಯತೆಯುಳ್ಳ ಪಾನೀಯ ಶಾಲಿಕಾ ಸನ್ನಿವೇಶವುಳ್ಳ ಬೀಸಣಿಗೆಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಕಾಲವಾದ, ಕಾಮಿನಿಯರ ಸ್ತನಭಾರಗಳೆಂಬ ಗಿರಿದುರ್ಗ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ, ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡ ಶಾಖವುಳ್ಳ, ಗೂಬೆಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೂ ಕೂಡ, ಅತಿಭಯಂಕರನಲ್ಲದ ಸೂರ್ಯನುಳ್ಳ ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೂ ಕೂಡ, ಹೆಚ್ಚು ಕ್ಷೇಮವುಂಟುಮಾಡುವವನಲ್ಲದ ಚಂದ್ರನುಳ್ಳ, ಕಲಹಂಸಗಳ ಹಿಂಡಿಗೂ ಕೂಡ ತುಂಬ ಪ್ರಿಯವುಂಟುಮಾಡುವುದಲ್ಲದ ಸರೋವರಗಳುಳ್ಳ, ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿಸಿದ ಸ್ವಸ್ತಿಕಾಕಾರದ ಬಂಧವುಳ್ಳದ್ದರಿಂದಲೇ ಮಂಜಿನ ಉಪದ್ರವದ ಭೀತಿಯಿಂದ ಹೃದಯ ಕಮಲವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವಂತಿರುವ, ಹಲ್ಲುಗಳೆಂಬ ವೀಣೆಯನ್ನು ಎಡೆಬಿಡದೆ ನುಡಿಸುವುದರಿಂದ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿರುವ ಕೆಳದುಟಿಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಶೈತ್ಯಭಾದೆಯೆಂಬ ಪಿಶಾಚಿಕೆಯ ನಿರಾಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಸಮರ್ಥವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಜಪವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದೆಯೋ ಎಂಬಂತಿರುವ ದಟ್ಟವಾದ ರೋಮಾಂಚ ಪ್ರಪಂಚದಿಂದ ಹೊಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶರೀರವುಳ್ಳದ್ದಾದ್ದರಿಂದ, ದಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ರೋಮ ಕಂಬಳದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಅಂಗರಕ್ಷೆಯುಳ್ಳದ್ದೋ ಎಂಬಂತಿರುವ, ಭಿಕ್ಷಾಟನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಬಡವರ ಸಮೂಹವನ್ನು, ನಿಷ್ಕರುಣೆಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ಕೂಡ ನೋಡಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅವಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸೂಯೆಯುಳ್ಳವನೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವಳ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಕಮಲವನ್ನು ಎಲೆ ಮೊಗ್ಗುಗಳ ಸಮೇತ ನಾಶಗೊಳಿಸುವ ಆಕಾಶವೆಂಬ ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲಿನ ತುದಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ನೀರು ಹನಿಗಳ ಸಮೂಹದ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಅತ್ಯಂತ ಕರೋರವಾದ ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣಗಳ ತಾಪದಿಂದ ಬೆಂದು ಹೋದ ಆಕಾಶವೆಂಬ ಹೆಂಗಸಿನ ಶರೀರದಿಂದ ಸೃವಿಸಿದ ಬೆವರಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಹಿಮದ ಎಡೆಬಿಡದ ಬೀಳುವಿಕೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಯಾಣಿಕರ ಹೃದಯಗಳನ್ನು ಸೀಳುತ್ತಾ, ಹೇಮಂತ ಋತುವು ಮೆರೆಯಲಾರಂಭವಾಯಿತು.

ಯಾವ ಹೇಮಂತ ಋತುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯ ವಿರಹ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ
ಪೀಡಿತರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ರಾತ್ರಿಯು ಮುಗಿಯುವ ಕಾಲವನ್ನೂ ಮತ್ತು
ದುಃಖಸಾಗರ ದಡವನ್ನೂ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ||೧೪||

ಆ ಹೇಮಂತ ಋತುವಿನಲ್ಲಿ ಪರ್ಣಶಾಲೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ (ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಅಣ್ಣನಾದ) ರಾಮನನ್ನು ಶೂರಣಖೆಯು ಸಮೀಪಿಸಿದಳು.

ಮಂಜಿನ ಧಾರೆಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಹೋದ ಗಗನ ವಿಸ್ತಾರವೂ ದಿಕ್ಕುಗಳ
ಮಂಡಲವೂ ಉಳ್ಳ (ಆದ್ದರಿಂದಲೇ) ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ ಶಾಖವುಳ್ಳ
ಸ್ತನತಟಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಿಯೆಯರಿಂದ ವಿರಹಿತರಾದವರ ಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ
ಯಮಸ್ವರೂಪವಾದ ಆ ಹೇಮಂತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಾಮದಿಂದ
ಅಂಧಳಾದ (ಅಂದರೆ ವಿವೇಕದೃಷ್ಟಿ ಶೂನ್ಯಳಾದ) ಆ ರಾಕ್ಷಸಿಯಾದ
ಶೂರಣಖೆಯು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅಲಾಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಮಾಸವೆಂಬ
ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಳೆಯುವ ಹೆಣ್ಣುಹದ್ದಿನಂತೆ ಸೀತೆಯ ಪ್ರಾಣನಾಥನಾದ
ರಾಮನಲ್ಲಿ ಈತನು ನನ್ನ ಪತಿಯಾಗಲಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು

ತಾಳಿದಳು ||೧೫ ||

ಸಾರಾಂಶ: ರಾಮನನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಆನಂದವಾಗುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಗಜಗಂಭೀರಗಾಮಿ, ಮೋಹಕವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳವನು, ಮನ್ಮಥನಂತೆ ಸುಂದರಾಂಗನೂ, ದೇವೇಂದ್ರನಂತೆ ದಿವ್ಯಕಾಂತಿಯುಕ್ತನೂ ಆದ ರಾಮನನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ರಾಕ್ಷಸಿಯು ಕಾಮ ಮೋಹಿತಳಾದಳು. ಹಾಗೂ ರಾಮನನ್ನು ಯಾವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಡಿಗೆ ಬಂದಿರುವನೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವಳು. ರಾಮನಾದರೋ ತಾನು ಯಾರೆಂದು, ಹಾಗೂ ಬಂದಿರುವ ಕಾರಣ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಚಾಚುತ್ತಪ್ಪದೇ ನಿಜವನ್ನೇ ನುಡಿದನು ಹಾಗೆಯೇ ಅವಳ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ಆಗ ಅವಳು ತಾನು ರಾಕ್ಷಸಿ, ಮನಬಂದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಬಲ್ಲ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ, ತನ್ನ ಅಣ್ಣ ರಾವಣ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ವಿಭೀಷಣ, ಖರ, ದೂಷಿಣ ಎಲ್ಲರ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸಿದಳು. ತನ್ನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗೆಂದು ಬೇಡುತ್ತ ಸೀತೆ ಕುರೂಪಿ, ನಿನಗೆ ಯೋಗ್ಯಳಾದವಳು ನಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಳು.

ಬಳಿಕ ಈ ನನ್ನನ್ನು ಜನಕನ ಮಗಳನ್ನೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ಎಂದು ತಿಳಿ, ಅತಿಮಾನುಷಬಲವುಳ್ಳ ಮತ್ತು ಹೆಂಡತಿಯಿಂದ ಅಗಲಿರುವ ಯುವಕನಾದ ನನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ನಿನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು ಎಂಬುದಾಗಿ ರಾಮನಿಂದ ತಿರಸ್ಕೃತಳಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದಳು.

ಸಾರಾಂಶ: ರಾಮನಿಂದ ತಿರಸ್ಕೃತಳಾದ ಶೂರಣಖೆ ನೇರವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಳಿ ಬಂದು ತನ್ನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗು ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು ಹಾಗೂ ಈ ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ವಿಹರಿಸಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಿದಳು.

ಎಲೈ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಆ ಶ್ರೀರಾಮನ ಸೇವಕನು ನಾನು ಸೇವಕನ ಹೆಂಡತಿಯೆಂಬ ಸ್ಥಾನವು ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತಳಾದ ಪೂಜ್ಯಳಾದ ವಧುವಿಗೆ ಅಯುಕ್ತವಲ್ಲವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸು. ದೃಢವಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವಳಾದ (ಆದ್ದರಿಂದಲೇ) ಭಯಾನಕವಾದ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಲು ಅಶಕ್ತಳಾದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ನಿನ್ನನ್ನೇ ಇವನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವನು ಎಂಬುದಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವಳಾಗಿ ವಿವೇಕ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಆ ಶೂರಣಖೆಯು ಅವನ ಮಾತನ್ನು ಸಮ್ಮತವಾದುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿದಳು.

ಸಾರಾಂಶ: ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಳಿ ಬಂದ ಶೂರಣಖೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ನೀನು ದಾಸನ ಭಾರ್ಯೆಯಾಗಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ದಾಸಿಯಾಗಬಹುದೇ? ಇದು ನಿನಗೆ ಸಂಮತವಾದೀತೆ? ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತ, ನೀನು ಅಣ್ಣನನ್ನೇ ಮದುವೆಯಾಗು, ಆನಂದದಿಂದ ನಲಿಯಬಹುದು ಎಂದನು.

ದಶರಥನ ಪುತ್ರರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ನೋಡಿದುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಕಾಲ ಸಂಭ್ರಾಂತವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವಳಾದ ಈ ಶೂರಣಖೆಯು ನದಿಯ ಎರಡು ದಡಗಳಲ್ಲೂ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದ ಹುಲ್ಲುಗಾವಲಿನ ಬಗ್ಗೆ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ (ಅಲ್ಲಿಗೂ ಇಲ್ಲಿಗೂ) ಹೋಗಿ ಬಂದು ಖೇದಗೊಂಡ ಹಸುವಿನ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದಳು. ||೧೬||

ಸಾರಾಂಶ: ಶೂರಣಖೆಗೆ ಹಾಸ್ಯಕಲೆಯ ಪರಿಚಯವಿರಲಿಲ್ಲ ಹಾಗಾಗಿ ಕಾಮಮೋಹಿತಳಾದ ಅವಳು ರಾಮನ ಬಳಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನನ್ನೇ ಮದುವೆಯಾಗುವಂತೆ ಪೀಡಿಸಿದಳು. ಹೀಗೆ ರಾಮನ ಕಡೆಯಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೆಡೆಗೆ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಕಡೆಯಿಂದ ರಾಮನೆಡೆಗೆ ಓಡಾಡುತ್ತ ಖೇದಗೊಂಡ ಹಸುವಿನ ಅವಸ್ಥೆಯಂತೆ ಆದಳು.

ಕಾಮುಕಿಯಾದ ರಾವಣನ ತಂಗಿ ಶೂರಣಖೆಯು ಶಂಬರ ಎಂಬ ಅಸುರನ ಶತ್ರುವಾದ ಮನ್ಮಥನಿಂದ ಪೀಡಿತಳಾಗಿ ಮಹಾವ್ಯಷಭದಂತೆ ಉನ್ನತವಾದ ಹೆಗಲುಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀರಾಮನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಯೂ ಹೋಗಿ ಸೇರಿದಳು. ||೧೭||

ಬಳಿಕ (ಶೂರ್ಪಣಖೆಯು) ಜನಕರಾಜನ ಮಗಳಾದ ಸೀತೆಯು ಇತರ ಯುವತಿಯರಿಗೆ ಸಾಧಾರಣವಲ್ಲದ (ಶ್ರೀರಾಮ ಪತ್ನಿತ್ವರೂಪ) ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತು ಶ್ರೀರಾಮನ ಆಕಾರ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿ ತಿರುಗಿ ಹೀಗೆ ಆಲೋಚಿಸಿದಳು.

ನಮ್ಮ ವಂಶದ ಕೂಟಸ್ಥನಾದ ಪುಲಸ್ಥನ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನವಾದ (ಅಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಜನಕನಾದ) ಬ್ರಹ್ಮನು
ಲಾವಣ್ಯಸಾಗರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ಈ ಸೀತೆಯಂತೆ ಈ ಜನವನ್ನೂ (ಅಂದರೆ ನನ್ನನ್ನೂ)
ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಲಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಗೆ ಇರಲಿ, ಅರಣ್ಯ ವಾಸದಲ್ಲಿ ಆ ಸಕ್ಕನಾದ,
ಮಮಕಾರವಿಲ್ಲದ (ಅಂದರೆ ವೈರಾಗ್ಯ ಸಂಪನ್ನನಾದ) ಈ ರಾಮನಲ್ಲಿ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ
ಬೆಳದಿಂಗಳಿಗೆ ಸಮನಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ (ಅಂದರೆ ನಿಷ್ಕಲವಾದ) ಇಷ್ಟು ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಳೆಯುವ
ಹೆಣ್ಣುಹದ್ದಿನಂತೆ ಸೀತೆಯ ಪ್ರಾಣನಾಥನಾದ ರಾಮನಲ್ಲಿ ಈತನು ನನ್ನ ಪತಿಯಾಗಲಿ ಎಂಬ
ಭಾವನೆಯನ್ನು
ತಾಳಿದಳು. ||೧೫||

ಸಾರಾಂಶ: ರಾಮನನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಆನಂದವಾಗುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ
ಗಜಗಂಭೀರಗಾಮಿ, ಮೋಹಕವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳವನು,
ಮನ್ಮಥನಂತೆ ಸುಂದರಾಂಗನೂ, ದೇವೇಂದ್ರನಂತೆ ದಿವ್ಯಕಾಂತಿಯುಕ್ತನೂ ಆದ ರಾಮನನ್ನು ನೋಡಿ
ಆ ರಾಕ್ಷಸಿಯು ಕಾಮ ಮೋಹಿತಳಾದಳು. ಹಾಗೂ ರಾಮನನ್ನು ಯಾವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಡಿಗೆ
ಬಂದಿರುವನೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವಳು. ರಾಮನಾದರೋ ತಾನು ಯಾರೆಂದು, ಹಾಗೂ ಬಂದಿರುವ ಕಾರಣ
ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಚಾಚುತ್ತಪ್ಪದೇ ನಿಜವನ್ನೇ ನುಡಿದನು ಹಾಗೆಯೇ ಅವಳ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ಆಗ ಅವಳು
ತಾನು ರಾಕ್ಷಸಿ, ಮನಬಂದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಬಲ್ಲ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ, ತನ್ನ ಅಣ್ಣ ರಾವಣ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ
ಹಾಗೂ ವಿಭೀಷಣ, ಖರ, ದೂಷಿಣ ಎಲ್ಲರ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸಿದಳು. ತನ್ನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗೆಂದು ಬೇಡುತ್ತ
ಸೀತೆ ಕುರೂಪಿ, ನಿನಗೆ ಯೋಗ್ಯಳಾದವಳು ನಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಳು.

ಬಳಿಕ ಈ ನನ್ನನ್ನು ಜನಕನ ಮಗಳನ್ನೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ಎಂದು ತಿಳಿ.
ಅತಿಮಾನುಷಬಲವುಳ್ಳ ಮತ್ತು ಹೆಂಡತಿಯಿಂದ ಅಗಲಿರುವ ಯುವಕನಾದ ನನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು
ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ನಿನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು ಎಂಬುದಾಗಿ ರಾಮನಿಂದ ತಿರಸ್ಕೃತಳಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು
ಸಮೀಪಿಸಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದಳು.

ಸಾರಾಂಶ: ರಾಮನಿಂದ ತಿರಸ್ಕೃತಳಾದ ಶೂರಣಖೆ ನೇರವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಳಿ ಬಂದು ತನ್ನನ್ನು
ಮದುವೆಯಾಗು ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು ಹಾಗೂ ಈ ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ವಿಹರಿಸಬಹುದೆಂದು
ಹೇಳಿದಳು.

ಎಲೈ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಆ ಶ್ರೀರಾಮನ ಸೇವಕನು ನಾನು ಸೇವಕನ ಹೆಂಡತಿಯೆಂಬ ಸ್ಥಾನವು
ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತಳಾದ ಪೂಜ್ಯಳಾದ ವಧುವಿಗೆ ಅಯುಕ್ತವಲ್ಲವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸು.
ದೃಢವಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವಳಾದ (ಆದ್ದರಿಂದಲೇ) ಭಯಾನಕವಾದ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಲು ಅಶಕ್ತಳಾದ
ಸೀತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ನಿನ್ನನ್ನೇ ಇವನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವನು ಎಂಬುದಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವಳಾಗಿ ವಿವೇಕ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಆ ಶೂರಣಖೆಯು ಅವನ ಮಾತನ್ನು ಸಮ್ಮತವಾದುದೆಂದು
ಭಾವಿಸಿದಳು.

ಸಾರಾಂಶ: ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಳಿ ಬಂದ ಶೂರಣಖೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು, ನೀನು ದಾಸನ
ಭಾರ್ಯೆಯಾಗಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ದಾಸಿಯಾಗಬಹುದೇ? ಇದು ನಿನಗೆ ಸಂಮತವಾದೀತೆ? ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತ,
ನೀನು ಅಣ್ಣನನ್ನೇ ಮದುವೆಯಾಗು, ಆನಂದದಿಂದ ನಲಿಯಬಹುದು ಎಂದನು.

ದಶರಥನ ಪುತ್ರರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ನೋಡಿದುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಕಾಲ
ಸಂಭ್ರಾಂತವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವಳಾದ ಈ ಶೂರಣಖೆಯು ನದಿಯ
ಎರಡು ದಡಗಳಲ್ಲೂ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದ ಹುಲ್ಲುಗಾವಲಿನ ಬಗ್ಗೆ
ಭ್ರಮೆಯಿಂದ (ಅಲ್ಲಿಗೂ ಇಲ್ಲಿಗೂ) ಹೋಗಿ ಬಂದು ಖೇದಗೊಂಡ
ಹಸುವಿನ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದಳು. ||೧೬||

ಸಾರಾಂಶ: ಶೂರಣಖೆಗೆ ಹಾಸ್ಯಕಲೆಯ ಪರಿಚಯವಿರಲಿಲ್ಲ, ಹಾಗಾಗಿ ಕಾಮಮೋಹಿತಳಾದ ಅವಳು ರಾಮನ ಬಳಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನನ್ನೇ ಮದುವೆಯಾಗುವಂತೆ ಪೀಡಿಸಿದಳು. ಹೀಗೆ ರಾಮನ ಕಡೆಯಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಡೆಗೆ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಕಡೆಯಿಂದ ರಾಮನಡೆಗೆ ಓಡಾಡುತ್ತ ಬೇದಗೊಂಡ ಹಸುವಿನ ಅವಸ್ಥೆಯಂತೆ ಆದಳು.

ಕಾಮುಕಿಯಾದ ರಾವಣನ ತಂಗಿ ಶೂರಣಖೆಯು ಶಂಬರ ಎಂಬ ಅಸುರನ ಶತ್ರುವಾದ ಮನ್ಮಥನಿಂದ ಪೀಡಿತಳಾಗಿ ಮಹಾವ್ಯಷಭದಂತೆ ಉನ್ನತವಾದ ಹೆಗಲುಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀರಾಮನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಯೂ ಹೋಗಿ ಸೇರಿದಳು. ||17||
ಬಳಿಕ (ಶೂರ್ಪಣಖೆಯು) ಜನಕರಾಜನ ಮಗಳಾದ ಸೀತೆಯು ಇತರ ಯುವತಿಯರಿಗೆ ಸಾಧಾರಣವಲ್ಲದ (ಶ್ರೀರಾಮ ಪತ್ನಿತ್ವರೂಪ) ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತು ಶ್ರೀರಾಮನ ಆಕಾರ ಸೌಂದರವನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿ ತಿರುಗಿ ಹೀಗೆ ಆಲೋಚಿಸಿದಳು.

ನಮ್ಮ ವಂಶದ ಕೂಟಸ್ಥನಾದ ಪುಲಸ್ತ್ಯನ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನವಾದ (ಅಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಜನಕನಾದ) ಬ್ರಹ್ಮನು ಲಾವಣ್ಯಸಾಗರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ಈ ಸೀತೆಯಂತೆ ಈ ಜನವನ್ನೂ (ಅಂದರೆ ನನ್ನನ್ನೂ) ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಲಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಗೆ ಇರಲಿ, ಅರಣ್ಯ ವಾಸದಲ್ಲಿ ಆ ಸಕ್ತನಾದ, ಮಮಕಾರವಿಲ್ಲದ (ಅಂದರೆ ವೈರಾಗ್ಯ ಸಂಪನ್ನನಾದ) ಈ ರಾಮನಲ್ಲಿ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಬೆಳದಿಂಗಳಿಗೆ ಸಮನಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ (ಅಂದರೆ ನಿಷ್ಕಲವಾದ) ಇಷ್ಟು ಮನೋಹರವಾದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಏನೆಂದು ನಿರ್ಮಿಸಿದನೋಅಯ್ಯೋ!, ಕಷ್ಟ ||೧೮||

ಸಾರಾಂಶಶೂರ್ಪಣಖೆಗೆ ಸೀತೆಯ ಸೌಂದರವನ್ನು ನೋಡಿ ಅಸೂಯೆ : ಉಂಟಾಯಿತುಬ್ರಹ್ಮ ತನ್ನನ್ನು . ಯಾಕೆ ಆಸೌಂದರ್ಯರಾಶಿಯುಳ್ಳವಳಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಸೂಯೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದಳು . ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸಹ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಬೆಳದಿಂಗಳಿಗೆ ಸಮನಾದ ಕಾಂತಿಯುತವಾಗಿ .ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಬಯಸಿದ ದುರ್ಲಭನಾದ ರಾಮ) ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷಯದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಆಸೆಯಿಂದಿದ್ದ (ಸಂಭೋಗರೂಪನಾದದಲೇ (ದುರ್ಬುದ್ಧಿಮತಿಯಾದ ಆ ರಾವಣನ ತಂಗಿಯಾದ ಶೂರ್ಪಣಖೆಯನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರವುಳ್ಳವನಾಗಿ ತಡೆದು ಕಾಮ ಕ್ರೋಧಾತ್ಮಿಕವಾದ ನಾನು ಮುಂದು ನಾನು ಮುಂದು ಎಂಬ ಹೊರಬರುತ್ತಿದ್ದ ನೀಳವಾದ ಅವಳ ನಿಶ್ವಾಸದ (ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳಗಳಿಂದ) ಮೇಲಾಟದಿಂದ ಗಾಳಿಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗವಿಸ್ತರಿಸುವ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟನು.|| ೧೯||

ಸಾರಾಂಶಶ್ರೀರಾಮ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಇಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ ಶೂರ್ಪಣಖೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ: ಹಾಸ್ಯವನ್ನರಿಯದ ಶೂರ್ಪಣಖೆ ಸೀತೆಯ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ಅವಳನ್ನು .ಹಾಸ್ಯವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದರು ಭಕ್ಷಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿ, ಸವತಿಯ ಕಾಟವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಸುಖವಾಗಿ ರಾಮನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಬಾಳುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿ ಸೀತೆಯಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದಳುರಾಮನು .ಸೀತೆ ಹೆದರಿ ನಡುಗಿದಳು . ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು .“ಹೇ ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಕ್ರೂರರೂ ಅನಾಗರಿಕರೂ ಆದವರೊಡನೆ ಎಂದಿಗೂ ಹಾಸ್ಯಮಾಡಬಾರದುಇವಳನ್ನು ವಿರೂಪಗೊಳಿಸಿಬಿಡು ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ . ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕೋಪದಿಂದ ಖಡ್ಗವನ್ನೆತ್ತಿ ಕಿವಿಮೂಗುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು ಬಳಿಕ ಜನಸ್ಥಾನವೆಂಬ ದಂಡಕಾರಣ್ಯದ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅದರ ಅಧೀಶ್ವರನಾದ ರಣಭೂಮಿಯ ಮೂಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹನಾದ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ತತ್ಪರನಾಗಿದ್ದ ಖರನು, ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ ಕಿವಿ ಮತ್ತು ಮೂಗುಗಳುಳ್ಳ ತನಗಿಂತ ಕಿರಿಯವಳಾದ ಆ ಶೂರ್ಪಣಖೆಯ ಆಪ ಮಾನವನ್ನು ಮುಖದಲ್ಲಿ) ಕಂಡೂ ಮತ್ತು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಯೂ, ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯಲು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶಾಖೆಗಳುಳ್ಳ ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸೇನಾನಾಯಕರಿಂದ) .ರಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು ಸಾರಾಂಶಖರನು ಶೂರ್ಪಣಖೆಯ : ಯಾರು ತನ್ನ ಕೊರಳಿಗೆ ಮೃತ್ಯುಪಾಶವನ್ನು .ವಿರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಉರಿದದ್ದನ್ನು ದಡ್ಡತನದಿಂದ ಬಿಗಿದುಕೊಂಡಿರುವವರು? ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವನು ಇಂದ್ರನೇ ಆಗಿರಲಿ, ಅವನ

ಪ್ರಾಣವನ್ನು ನೀರಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಹಾಲನ್ನು ಹಂಸವು ಹೀರುವಂತೆ ಹೀರುವನುಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತಾನು .
 ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ .ಹಿಡಿದೆಳೆಯುವ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಯಾರಿಗೂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ
 ರಾಮಲಕ್ .ಪಿಶಾಚ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ .ಗಂಧರ್ವರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.ಷಟ್ಪಾಣರು ದಶರಥನ ಮಕ್ಕಳು,
 ಮಹಾಶೂರರು, ಕಮಲದಳದಂತೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಸುಂದರರಾಂಗರುನಾರು .
 ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರಾದ ಇವರು ಫಲಮೂಲಗಳನ್ನು .ಮಡಿಯನ್ನುಟ್ಟು ಕೃಷ್ಣಾಜಿನವನ್ನು ಧರಿಸಿದವರು
 ಅವರೇನು .ಅವರಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿವೆ .ತಿನ್ನುವ ಅವರು ಧರ್ಮ ನಿಷ್ಠರು
 ದೇವತೆಗಳೋ, ಮನುಷ್ಯರೋ ಎಂದು ಊಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಳುಅವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ .
 .ತನ್ನ ಈ ದುರವಸ್ಥೆಗೆ ಅವಳೇ ಕಾರಣಳೆಂದು ತಿಳಿಸಿದಳು .ತರುಣಿಯಾದ ಚೆಲುವೆಯೂ ಸಹ ಇರುವಳು
 ಹಾಗೂ ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅವರಿಬ್ಬರ ನೊರೆನೊರೆಯಾದ ರಕ್ತವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕೆಂದು
 ಬಯಸುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಖರನು ೧೪ ಮಂದಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಕರೆದು,
 ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಹಾಗೂ ಅದರ ನಡುವೆ ಇರುವ ತರುಣಿಯನ್ನೂ ಕೊಂದು ಬರಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞೆ
 ಹೊರಡಿಸಿದನು.ಖರನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಆ ೧೪ ರಾಕ್ಷಸರು ಶೂರಣಖೆಯೊಂದಿಗೆ ಹೊರಟರು .

ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮನು ಗೂಢಚಾರಳಂತಿದ್ದ ಶೂರಣಖೆಯಿಂದ ದಾರಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾದ
 ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಹತ್ತಿರ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ)ಗಮನಿಸಿ ನೋಡಿ
 ಕಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಬೆಂಕಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಹಾಗೆ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಪ್ರಭಾವ
 ಸ್ಫೂರ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು (ಬೆಂಕಿಯ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವನಾಗಿ)
 ನೇಮಿಸಿ ಆ ಪ್ರಕಾರವಾದ ರಾಕ್ಷಸ ಸಂಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದನುಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಇದು ಮುನಿಗಳಿಗೆ .
 ಹಿಂಸೆಮಾಡುವ ಹಸ್ತಗಳ ಸಮೂಹ, ಇದು ಕರೋರವಾಗಿ ಮಾತಾಡಲು ಆಸೆಯುಳ್ಳ ಕಾಲುಗಳ
 ಸಮೂಹ, ಇದು ಇತರರ ಹೆಂಡತಿಯರನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಲಜ್ಜೆಪಡದ ಕಣ್ಣುಗಳ ಸಮೂಹ,
 ಇದು ತಪಸ್ವಿಗಳ ನಿವಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಪುಣವಾದ ಪಾದಗಳ ಜೋಡಿ ಎಂಬುದಾಗಿ
 ತುಂಬ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ತನ್ನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ತುಂಡುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ರಾಕ್ಷಸರ ಶರೀರಗಳ ಅವಯವಗಳನ್ನು
 ಎತ್ತಿ ತಂದು ತಂದು ಒಂದೊಂದು ಕುಟೀರದ ಮುಂದೆಯೂ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮುನಿಗಳ
 ಮಾರ್ಗದ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆಯನ್ನು ಎಂಬ ಹದ್ದುಗಳ ರಾಜನಾದ ಜಟಾಯುವಿನ
 ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಬೇರೆ ದೇಶದಿಂದಲೂ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತಿದ್ದ ಹದ್ದುಗಳು, ಕಾಗೆಗಳು,
 ಪ್ರಾಚೀಕ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತುಂಬಿಹೋಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷವು
 ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಆಯಿತೋ.

ಸಾರಾಂಶಶ್ರೀರಾಮನು ರಾಕ್ಷಸರು ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಸೀತೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು :
 ರಾಮನು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಉದ್ವೇಶಿಸಿ ನಾವು ತಪಸ್ವಿಗಳ ಹಾಗೆ ಫಲಮೂಲಗಳನ್ನು .ಅಲ್ಲೇ ಇರಿಸಿದರು
 ಭಕ್ತಿಸುತ್ತು, ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ನಮ್ಮನ್ನೇಕೆ ಪೀಡಿಸುತ್ತಿರುವಿರಿ ಎಂದನು .
 ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಏಕೆ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಡುತ್ತಿರುವಿರಿ ಎಂದು ಸಹ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ, ಯುದ್ಧ
 ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಮತವಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿರಿ, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟುಹೋಗಿರಿ .
 ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವಾಗಿ ರಾಕ್ಷಸರು ತಮ್ಮೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದಿರಲಿ, ಎದುರಿಗೆ ನಿಲ್ಲುವ ಶಕ್ತಿಯೂ
 ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿದರು ತಮ್ಮ .ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಶ್ರೀರಾಮನ ಮೇಲೆ
 ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಮುಂದಾದರುಅವರಾದರೋ .ರಾಮನು ತನ್ನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು .
 ಶೂರ್ಪಣಖೆಯು ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಸತ್ತುಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು .ಬುಡಕಡಿದ ಮರಗಳಂತೆ ಉರುಳಿದರು
 ಆ ಪ್ರದೇಶವು ಜಟಾಯುವಿನ ಆಜ್ಞೆಯೋ .ತನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಬಳಿ ಬಹು ಕೋಪದಿಂದ ಓಡಿಬಂದಳು
 ಎಂಬಂತೆ ನಾನಾ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದವುಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ .
 ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ .ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಕಂಡುಬಂತೆದೂ ಕವಿಯು ಉಪ್ಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನು
 ಸತ್ತಂತಹ ರಾಕ್ಷಸರ ಒಂದೊಂದು ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಋಷಿಗಳ ಕುಟೀರದ ಮುಂದೆ ಪ್ರದರ್ಶನ
 ಮಾಡಿದರು

ಬಳಿಕ ತ್ರಿಶಿರಸ್ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸ ಸೇನ ನಾಯಕನು ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಲು ಮತ್ತು ದೂಷಣನೆಂಬ
 ಸೇನಾಪತಿಯೂ ಸತ್ತಮೇಲೂ ಕೂಡ ಆಮದಂತೆ ದುರ್ಗಂಧವುಳ್ಳ ಶರೀರದಿಂದ ಜಿನುಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ
 ಮೇದಸ್ಸಿನ ಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಆಶ್ರಮದೂಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು ಕೋಪದಿಂದ ಭಯಂಕರವಾದ
 ನೋಟದಿಂದ ಉಗ್ರನಾಗಿದ್ದ ಖರನು ರಾಮನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆದನು.

ಸಾರಾಂಶಹದಿನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಖರನು ರಾಮನು :ಕ್ಷಣರೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ಕಳುಹಿಸಿದನುಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡೆದು ಹಾಕುತ್ತೆನೆಂದು . ಖರನ ಮಹಾರಥದ ಚೀತ್ಕಾರವು ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಳಗಿತುಅದನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೇ .ರಣಯಾತ್ರೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಉತ್ಪಾತಗಳಾದವು . ಶ್ರೀರಾಮ ಖರನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ .ಖರ ತನ್ನ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿದ ಸಿದ್ಧನಾದಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಸೀತೆಯನ್ನು ಬೆಟ್ಟದ ಗುಹೆಯೊಳಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಆಜ್ಞೆಯಿತ್ತು . ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಜೀವರಾಶಿಗಳೂ .ತಾನು ನಿಶಾಚರರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾದ ವೀರಾವೇಶದಿಂದ ಸಂಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಸಕಲ ಭಯದಿಂದ ತಲ್ಲಣಿಸಿದವು . ಖರನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಸಿಂಹನಾದ ಮಾಡಿದನು . ಶ್ರೀರಾಮನ ಮಂಡಲಾಕಾರದ ಕೋದಂಡದಿಂದ .ರಾಕ್ಷಸರೆಲ್ಲರೂ ರಾಮನನ್ನು ಮುತ್ತಿದರು .ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಅತ್ಯುಗ್ರ ಬಾಣಗಳು ಚಿಮ್ಮಿ ರಾಕ್ಷಸರ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡವು ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಹರಡಿ ಬಿದ್ದಿರಲು ಆ ರಣಭೂಮಿಯು ತ್ರಿಶಿರನು ರಾಮನನ್ನು .ಭಯಂಕರವಾಗಿತ್ತು . ತಾನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಖರನಿಗೆ ಹೇಳಿ ಹೊರಟನು .ಶ್ರೀರಾಮ ಹಾಗೂ ತ್ರಿಶಿರನ ಯುದ್ಧ ಆನೆಸಿಂಹಗಳೆರಡು ಹೋರಾಡುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು .

.೧೪ ಬಾಣಗಳನ್ನು ತ್ರಿಶಿರನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ನೆಟ್ಟನುತ್ರಿಶಿರನ ಮೂರು ತಲೆಗಳು ನೆಲಕ್ಕೆ ಉರುಳಿದವು ಹಾಗೆಯೇ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ ಅವನು ಅಸುನೀಗಿದನುದೂಷಣನನ್ನು ಸ .ಹ ರಾಮನು ಕೊಂದ ನಂತರ ಖರನು ರಣಭೂಮಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದಲೂ ಕೂಡ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗದ ಜಯ ಅಥವಾ ಅಪಜಯವುಳ್ಳ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಗುರುತಿಸಿ ತಿಳಿಯಲಾಗದ ಬಾಣ ಹೂಡುವಿಕೆ ಅಥವಾ ಬಿಡುವುದೂ ಉಳ್ಳ ಹಿಂದೆಂದೂ ನಡೆಯದ .ದ್ವಂದ್ವ ಯುದ್ಧವು ನಡೆಯಿತು (ಅಸಹಾಯ ಶೂರರಿಬ್ಬರ)

ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ಖರನು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದವನಾಗಿ ಒಂದು ಸಲ ಆಯಾಸ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುವುದಾದ ಹದೆಯನ್ನೆಳೆದು ಕಟ್ಟುವ ಆಯಾಸ ದಿಂದಲೇ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಬಿಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಪುಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೂಡುವ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವೈಷ್ಣವ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಬಯಸುತ್ತಿರುವವನಂತೆ ರಾಮನ ಕೈಯಿಂದ (ರಾಮನು) ಅವನು ಹಿಡಿದಿದ್ದು ಅವನೂ ಕೂಡ .ಹಳೆಯ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಅಪಹರಿಸಿದನು (ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ (ಹಿಂದೆ) ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಕೆಂಪಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮುಖವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಅಗಸ್ತ್ಯನಿಂದ .ವೈಷ್ಣವ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡನು)

ಸಾರಾಂಶಖರನು ವೀರಾವೇಶದಿಂದ ರಾಮನೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುತ್ತ ; ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧಕ್ಕೆ ಸಮನಾದ ಏಳುಬಾಣಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಕವಚಕ್ಕೆ ಹೊಡೆಯಲು, ಕವಚವು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿತು . ಅಗಸ್ತ್ಯರಿಂದ ಪಡೆದಿದ್ದ ವೈಷ್ಣವಧನುಸ್ಸನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಖರನಿಗೆ ಹೊಡೆದನು . ಖರನು ರಾಮನನ್ನು ಬಹಳಷ್ಟು ಗಾಯಗೊಳಿಸಿದನುಖರನನ್ನು ವಧಿಸಲು ಶ್ರೀರಾಮನು . ಹದಿಮೂರನೆಯ ಬಾಣವನ್ನು ಹೊಡೆದು ಖರನನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಉರುಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು.

ಸೂರವಂಶಕ್ಕೆ ಭೂಷಣನಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ನಿಬಿಡವಾದ ಗಿಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಅಂದರೆ) ವೈಷ್ಣವ ಧನುಸ್ಸು (ದುಷ್ಟದರ್ಪಣವಾದ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಡಲಾಗಿ ಖರ ಮತ್ತು ಶ್ರೀರಾಮ ಈ ಇಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಯುದ್ಧವು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು ಕತ್ತೆ ಮತ್ತು ಸಿಂಹ ಇವೆರಡರ ನಡುವೆ ಆಗಬಹುದಾದ ಯುದ್ಧದಂತೆ||೨೦|| .

ಸಾರಾಂಶಆ ತೇಜಸ್ವಿಯು ಖರನನ್ನು ಸ :ಂಹರಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಸೂರ್ಯ ಸಂಕಾಶವಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂದ ಹಿರಿದನುನಾಲ್ಕು ಬಾಣಗಳಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ., ಆರು ಬಾಣದಿಂದ ಖರನ ಸಾರಥಿಯ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಮೂರು ಬಾಣಗಳಿಂದ ರಥದ ಮೂಕಿಯನ್ನು, ಎರಡರಿಂದ ಅಚ್ಚನ್ನು ನುಚ್ಚುಮಾಡಿ, ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಬಾಣದಿಂದ ಖರನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದನು . ಹದಿಮೂರನೆಯ ಬಾಣದಿಂದ ಖರನ ದೇಹವನ್ನು ಕತ್ತಿದನುಅವನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು . ಖರನು ಉರಿಯುವ ಸಿಡಿಲಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತ ಚಿನ್ನದ ಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದ .ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ನಿಂತನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೇ .ಅಲಂಕೃತವಾದ ಗದೆಯನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಮೇಲೆ ಬೀಸಿ ಹೊಡೆದನು

ಖರನ ಗದೆಯು ಕೆಳಗೆ ಬೀಳಲು .ಅದನ್ನು ತುಂಡು ತುಂಡು ಮಾಡಿದನು, ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಾಲವೃಕ್ಷವನ್ನು ಹಿಡಿದು ರಾಮನೆಡೆಗೆ ಬೀಸಿದನುರಾಮನು ಖರನನ್ನು ಉಳಿಸಬಾರದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ . ಖರನು ಈ ಶರದಿಂದ .ಅಗ್ನಿ ಸಂಕಾಶವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಇದ್ದ ಶರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು .ಗಾಯಗೊಂಡು ಸತ್ತುಬಿದ್ದನು

ದಂಡಕಾರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶವು ಖರನ ಸಂಹಾರದಿಂದ ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಲಾಗಿ (ಆದ್ದರಿಂದಲೇ)ಅಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮುನಿಗಳಿಂದ ನುಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ವಿಧವಾದ ಕೈಕೆಯಿರು (ಆಶೀರ್ವಾದಗಳಿಗೆ (ಅಮೋಘವಾದ) ಅನಂತರವೇ .ಮಂಥರೆಯು ತನ್ನ ಗುಣಗಳಿಂದ ತಾನೇ ಪ್ರಥಮ ಪಾತ್ರಳಾಗಿ ಆದಳು (ದಾಸಿಯಾದ ಶೌರ್ಯರಾಶಿಯಾದ ತಮ್ಮನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ ಆದ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಮನುವಿನ ಸಂತಾನಗಳಿಗೆ ಆಹ್ಲಾದವುಂಟುಮಾಡುವವನೂ ಆದ ರಾಮನು ತನ್ನ ಶೌರ ಔದಾರ ಮುನಿಜನರಕ್ಷಣೆ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ .ಆದನು (ಮುನಿಗಳ ಆಶೀರ್ವಾದಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯ ಪಾತ್ರನಾಗಿ)||೨೧||

ಸಾರಾಂಶ .ಮುಷಿಗಳು ಖರನ ಸಂಹಾರವಾದ ಮೇಲೆ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು : “ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ಮುಷಿಗಳ, ಧರ್ಮವನ್ನಾಚರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ” ಎಂದು. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಮಂಥರೆ ಎಂದೂ ರಾಣಿ ಎಂದೂ ವರದ್ವಯ ಎಂದೂ (ಕೈಕೆಯಿರು) ಮಹಾರಾಜನ ಮಾತು ಎಂದೂ ಮತ್ತು ರಾಮನ ವನ (ದಶರಥ) ಧರ್ಮಚ್ಯುತಿಯಿಂದ ವ್ಯಥೆಗೊಂಡ (ನಿಷ್ಕಂಟಕ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ) ವಾಸದ ಎಂದೂ ರಾವಣನಿಂದ ರಹಿತವಾದ ಮೂರು ಲೋಕಗಳ ಭಾಗ್ಯ .ಹೆಸರುಗಳು ಇವೆ (ಅನ) ಶ್ರೇಣಿಯ (ಶಾಲಿಗಳ)||೨೨||

(ಖರ ಮುಂತಾದವರ ಸಂಹಾರವಾದಬಳಿಕ ಶೂರ್ಪಣಖೆಯು ಲಂಕೆಯನ್ನು ಕೂಡ ಜನಸ್ಥಾನವನ್ನು (ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜನರಹಿತ ಪ್ರದೇಶವನ್ನಾಗಿ, ರಾಮನಿಂದ ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ರಾವಣನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಮರಣ ದೇವತೆಯಂತೆ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಬ್ಬರ ನಿಜವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೀತೆಯ ಶರೀರ ಸೌಂದರವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಖರನೇ ಮುಂತಾದವರೊಡನೆ ೧೪ ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ಸೈನ್ಯದ ಮರಣವುಂಟುಮಾಡಲು ಕಾರಣಭೂತವಾದ ತನಗಾದ (ಕರ್ಣ ನಾಸಿಕಾ ಭೇದ ರೂಪವಾದ) .ಅಪಮಾನವನ್ನೂ ಅಂಕೆ ಮಾಡಿದಳು

ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತವಾದ ತನ್ನ ಭುಜಬಲವುಳ್ಳ ರಾಕ್ಷಸ ಸಾಲ್ವಭೌಮನಾದ ಆ ರಾವಣನು ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಶಿಕ್ರ^೨ಷೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಶರೀರವುಳ್ಳ ಈ (ತನ್ನ) ಚರಿತವನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೋಪ (ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ) ತಂಗಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಮನ ಗೊಂಡನು .||೨೩||

ಬಳಿಕ ಜನಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಜನರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ (ಅದರ ಪರಿಪಾಲನೆಗಾಗಿ), ನೀತಿಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದ ಈ ರಾವಣನು ಚಿನ್ನದ ರೂಪದ ತಾಟಿಕೆಯ ಮಗನಾದ ಮಾರೀಚನನ್ನು ಮುಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸೀತೆಯೆಂಬ ಹೆಣ್ಣು ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಮಾರೀಚನ ವಾಸಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸೇರಿದನು. ಮಾರೀಚನೂ ಕೂಡ ರಾವಣನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೇಳಿದವನಾಗಿ ಆ ರಾವಣನು ನೂರಾರು ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡ ನಿವಾರಿಸಲು ಶಕ್ಯನಾಗದಿರಲಾಗಿ (ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಯಾಗದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ (ರಾಮನಿಂದ ಹತನಾದ ತನ್ನ ಸೋದರನಾದ ಸುಬಾಹುವನ್ನೇ ಧನ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸುತ್ತಾ ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಚಿನ್ನದಿಂದಾದ ಜಿಂಕೆಯ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ವಂಚಿಸಲು ಪಂಚವಟಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನುರಾವಣನೂ ಕೂಡ . ಮೇಘಗಳ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ರಥವುಳ್ಳವನಾಗಿ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿವಹಿಸಿದವನಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದನು.

ಸಾರಾಂಶಶೂರ್ಪಣಖೆಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ ರಾವಣನು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ : ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಆಲೋಚಿಸಿದನುಸೀತಾಪಹರಣವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ . ಬಲಾತ್ಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳೇನು? ಗುಣಗಳೇನು? ವಂಚನೆಯಿಂದ ಅಪಹರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವ ದೋಷಗಳೇನು? ಗುಣಗಳೇನು? ಎಂದು ಗುಣದೋಷಗಳ ಬಲಾಬಲಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಾರೀಚನ ಸಮೀಪ ತಲುಪಿದನುಅವನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಕೋರಿ ., ಸುವರ್ಣಮಯವಾದ ಒಂದು ಮೃಗದ ರೂಪವನ್ನು

ಧರಿಸೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು ಈ ವಿಚಿತ್ರವಾದ .ಆ ಜಿಂಕೆಯ ಮೈಮೇಲೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಚುಕ್ಕೆಗಳಿರಬೇಕು . ಸೀತೆಯು ಅದನ್ನು .ಮೃಗವು ರಾಮನ ಆಶ್ರಮದ ಬಳಿ ಸೀತೆಯ ಎದುರಿಗೆ ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ ಹೇಳಿದನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೆಂದು ತನ್ನ ಪತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಲ್ಲಿ ಬೇಡುವಳು ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅದರ ಹಿಂದೆ ಹೊರಟಾಗ ರಾವಣನು ಸೀತಾಪಹರಣ ಮಾಡುವನೆಂದು ತಿಳಿಸುವನುರಾಮನ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿದ . ಮಾರೀಚನಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಮನ ಪರಾಕ್ರಮವೆಂತಹದೆಂಬುದು ಹಿಂದೆಯೇ .ಮಾರೀಚ ಭಯಗ್ರಸ್ತನಾದನು ಸಂಭಾಷಣ .ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಹೋದರನಾದ ಸುಬಾಹುವಿನ ವಿಷಯದಿಂದ ಪರಿಚಿತವಾಗಿತ್ತು ಚತುರನೂ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಜ್ಞನೂ ಆದ ಮಾರೀಚ ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಹಿತೋಪದೇಶಗಳನ್ನಾಡಿದನು . ರಾಮನು ಶರೀರಧಾರಿಯಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಧರ್ಮಪುರುಷ, ಸತ್ಯಸಂಧನಾದ ಸತ್ಪುರುಷಸೀತೆಯು . ಪ್ರದೀಪ್ತವಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯಿದ್ದಂತೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಇಂಥ ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಬೇಡವೆಂದು ರಾಕ್ಷಸರಾಜನಾದ ರಾವಣನಿಗೆ ಅಂಜಿ .ಉಪದೇಶವಿತ್ತನು, ಅವನ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡನು

ಈ ಮಾರೀಚನೇ ಆದಜಿಂಕೆಯು ಖಗ ಮೊದಲಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ತಲೆ ಬುರುಡೆಯ ಮೂಳೆಗಳನ್ನು (ಕಣ್ಣೀರು ಉಕ್ಕಿ ಬರುತ್ತಿರಲು ಪುನಃ ಪುನಃ ನೋಡಿ ದುಃಖಿಸುತ್ತಾ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ (ಅರಣ್ಯ) ಅಂಕುಶದಂತಿದ್ದ ದರ್ಬೆಗಳ ದಾರಿಗರ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಸೀಳುತ್ತಿದ್ದ (ಅದರಿಂದಲೇ) ಮೊಳಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳಂತೆ ಆ ಭಾಗವನ್ನು (ಅರಣ್ಯ) ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು .||೨೪||

ಅನಂತರ ರಾಮನು ಸೀತೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಆ ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಆಸೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೋದನುಯಮನೂ ಕೂಡ ಇದೇ . ಸಮಯವೆಂದು ಬಾಯನ್ನು ತೆರೆದುಕೊಂಡು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ಯಾಗಸಮಯದಲ್ಲಾದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದ ಈ ಮಾರೀಚನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಅವನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಿದನು .||೨೫||

ಸಾರಾಂಶಕಾಮನ ಬಿಲ್ವಿನಂತೆ ವಿವಿಧ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಾಯಮಾನ : ವಾಗಿದ್ದ, ವಿವಿಧ ರತ್ನ ರಾಶಿಗಳಿಂದ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದ್ದ ಆಮಾಯಾಜಿಂಕೆಯು . ಸೀತೆಯು ನೋಡಲೆಂದು ಬಹಳ ಸಾರಿ ಆಶ್ರಮದ ಬಳಿಯೇ ಸುಳಿದಾಡಿತು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವಳು ವಿಸ್ಮಿತಳಾಗಿ ತನಗೆ ಅದನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬರಲು ಹರ ಹಿಡಿದಳು.

ಸಾರಾಂಶಲಕ್ಷ್ಮಣನು ರಾಮನಿಗೆ ಆ ಮಾಯಾಜಿಂಕೆಯು ಮಾರೀಚನೇ : ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿದಾಗ ರಾಮನು ಈ ಮಾರೀಚನು ಅನೇಕ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನು ಹಿಂಸೆಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಮೃಗವನ್ನು . ಕೊಲ್ಲಲೇಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಅವನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನುಸೀತೆಯನ್ನು . ಜೋಪಾನವಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ರಾಮನು ಹೊರಟನು.

ಅನಂತರ ಈ ಮಾಂಸಭಕ್ಷಕನಾದ ಮಾರೀಚನು ತನ್ನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು) ಸಾಧ್ಯವೆಂಬಆಸೆ (ಪರ್ಣಶಾಲೆಯಿಂದ (ರಾಮನ) ಹುಟ್ಟಿಸಿದವನಾಗಿ (ಬಹಳದೂರದವರೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು (ಹೋಗಿ ರಾಮನ ಬಾಣದಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ರಾಮನ ಧ್ವನಿಯನ್ನೇ ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದ ಹತನಾದ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಧ್ವನಿಯೊಡನೆ ಚಿನ್ನದ ಜಿಂಕೆಯ ಶರೀರದಿಂದಿರುವಿಕೆ ಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟನು, ||೨೬||

ಸಾರಾಂಶಆ ಮಾಯಾಜಿಂಕೆಯು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಶರತ್ಕಾಲದ ಚಂದ್ರ : ಮಂಡಲವು ಮೇಘಖಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಅದೃಶ್ಯವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ದೃಶ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತುಹೀಗೆ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತ . ರಾಮನು ಮಾರೀಚನ .ಮಾಯವಾಗುತ್ತ ರಾಮನನ್ನುಬಹುದೂರದವರೆಗೆ ಸೆಳೆದೊಯ್ದಿತು ಮೋಸಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದನುಕೋಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಆ ಮೃಗವನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದು . ಸೂರ್ಯ ರಶ್ಮಿಯಂತೆ ಮಿರುಗುವ ಶರವೊಂದನ್ನು ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿ ಆಮೃಗಕ್ಕೆ .ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು ಆ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರವು ಸರ್ಪದಂತೆ ಭುಗಿಲೆದ್ದು .ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆದನು,ಸಿಡಿಲಿನಂತೆ ಮೊರೆಯುತ್ತ ಎರಗಿ, ಮೃಗವೇಷಧಾರಿಯಾದ ಮಾರೀಚನ ಎದೆಯನ್ನುಸೀಳಿತುಅವನಾದರೋ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ಅರಚುತ್ತ . .ತಾಳೆಯ ಮರದಷ್ಟು ಎತ್ತರಹಾರಿ ಬಿದ್ದು ಸಾವನ್ನಪ್ಪಿದನು

ಈ ವಿಧವಾದ ಆರ್ತಸ್ವರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಸೀತೆಯು ಮನೋವಲ್ಲಭನಾದರಾಮನ ಮೇಲಣ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಹೃದಯ ಸೀಳಿ ಹೋದವಳಾಗಿ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು,ಏನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯದವಳಾಗಿ ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣ ರಾಮನವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ

ಮಾಡಿದಳು.

ಅನಂತರವಾದರೂ ಪೂಜ್ಯಳೇ ಈ ಅಪ್ಪಣೆಯು ಪಾಲಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ಅದೃಷ್ಟ ದೋಷದಿಂದ ಸುಳ್ಳು . ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಭಾವನೆಯೂ ನಿನಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪರಿಭವವುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಮರ) ಶ್ರೇಷ್ಠದನುಧಾರಿಯಾದ ಮಹಾಶೌರಸಂಪನ್ನನಾದ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ರಾಕ್ಷಸರೆಂಬ ಕೊರೆಯುವಹುಳುಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಡಕುಂಟಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಯಾವನು ತಾನೇನಂಬಿಯಾನು? ಎಂದು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಮನೋವ್ಯಥೆಯುಂಟುಮಾಡುವ ಮಾತಿನಿಂದ ಆ ಸೀತೆಯು ಮನೋವೈಕಲ್ಯದಿಂದ ವಿಶ್ವಲಳಾಗಿ ತುಂಬ ಹೆದರಿಸಿದಳುತಿರುಗಿಯೂ ಕೂಡ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕರ್ಣ ಕರೋರವಾಗಿ (ಅಂದರೆ ನಿಂದಿಸಿದಳು) . ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು.

ಎಲೈ ಮಧುರ ಭಾಷಿಣಿಯ, ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ನೀನು ನನಗೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸುಮಿತ್ರಾ ರೂಪಿಣಿಯಾದ ತಾಯಿಯಾಗಿ ಆಗಿದ್ದೆಯೋ ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿಯೂ ತಾಯಿಯ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದಾಗ ಬಹುದಾದ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದನು ಈಗಲಾದರೂ ದೈವ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನೀನು ಕರ್ಣಕರೋರವಾದ ಮಾತನ್ನು ಆಡುತ್ತಾ ಅರಣ್ಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೈಕೇಯಿಯಾಗಿ ಆಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀಯಲ್ಲವೆ .||೨೭||

ಚಂಚಲವಾದ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರ ರಾಜನಾದ ರಾವಣನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಹೊರಗಾದ ರಾಮನ ಆಶ್ರಮದಿಂದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದನು ಅರ್ಚಕರೇ ಮೊದಲಾದ ಜನರಿಂದ ಶೂನ್ಯವಾಗಿರುವ ಮಾಲೆಯನ್ನು ದೇವಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹೊಸ ಇಂದಿವರಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಮಾಂಸವೆಂಬ ಬ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಅಪಸ್ಥಾರ ರೋಗದಿಂದಿರುವ ನಾಯಿಯು ಹೇಗೆ ಅಸಹರಿಸುತ್ತದೆ ಹಾಗೆ, ||೨೮||

ಹೀಗೆಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಅಣ್ಣನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಅದೇ ಕ್ಷಣವೇ ಅನುಕೂಲ ಸಮಯವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದ ರಾವಣರು ರಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ಆಕಾಶಮಂಡಲದಿಂದ ಇಳಿದು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಮೂಡಿ ಹೊರಬರುತ್ತಿದ್ದ ಅನುರಾಗವನ್ನು ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊರಗೆ / ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವವನಂತೆ ಕಪಟಸನ್ಯಾಸದ ವೇಷಧರಿಸಿ ಆ ಕುಟೀರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸೇರಿದನು ಸಾರಾಂಶಮಾರೀಚನು ಆರ್ತ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಹಾ ಸೀತೆ ; ಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಎಂದು ಕೂಗಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡ ಸೀತೆ ರಾಮನು ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಹೋಗು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಳು ರಾಮನಾದರೂ ಸಿಂಹಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವೃಷಭದಂತಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು :ಹೇಳಿದಳು, ದೇವೇಂದ್ರ ಸದೃಶವಾದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ದೇವರು ಮನುಷ್ಯ ರಾಕ್ಷಸ ಯಾವನಿಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಎದೆಗಾರಿಕೆ ಇದ್ದಿತು? ಅಂಥವನೂಬ್ಬನೂ ಇಲ್ಲ . ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ವಧಿಸಲು ಶಕ್ತಿಯವೇ ಇಲ್ಲ ಆ ಧ್ವನಿಯೂ ಶ್ರೀರಾಮನ ವೈದೇಹಿ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವನೋ ರಾಕ್ಷಸನು ಮಾಯೆಯಿಂದ ಅದೇ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಗಿದ್ದಾನೆ, ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ನ್ಯಾಸದಂತೆ ನಿನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನನಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಆದ್ದರಿಂದ . ಸೀತೆಯು ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಕರೋರವಾಗ ನಿನ್ನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಹೋಗುವುದು ನನ್ನಿಂದಾಗದು ಮಾತನಾಡಿದಳು . ದುಃಖಾರ್ತಳಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಸೀತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಸೌಮಿತಿಗೆ ಬಹಳ ಖೇದವಾಯಿತು . ಅನಂತರ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು ಸ್ವಲ್ಪ ಬಗ್ಗಿ ಸೀತೆಗೆ ಅಭಿವಾದನೆ ಮಾಡಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಹೊರಟನಂತರ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾದಿದ್ದ ಗಟ್ಟುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಳಿಗೆ ಹೊರಟನು ರಾವಣ ಪರಿವ್ರಾಜಕ ವೇಷಧರಿಸಿ ವೈದೇಹಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನು.

ಹಾ ಪ್ರಾಣಶ್ಶರ! ಎಲ್ಲಿ ವಿಳಂಬವಾಗಿದೆ ನಿನಗೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹಳ ಸಲ ದಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ಕಲುಷಿತವಾದ ನೊಂಟವನ್ನು ಏರದಂತರದಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಪರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದಶರಥನ ಮೊದಲನೆಯ ಸೊಸೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಎಲೈ ನಿಂಚ ರಾಕ್ಷಸನೆ, (ರಿಂತಾಪಹರಣ ಸಾಹಸವನ್ನು ಮಾಡುವುದುಬೆ (4ಡ . ಪ್ರಲಪಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೊಸೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಚಡು ಎಂದು ಹೆ ಜಟಿಬಾಯುವು ವನದ ಮುಂಭಾದದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ದವನ್ನು ತಡೆದು ರಾವಣನನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಕೊಲೆಪಡೊಂಡವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತು ||೨೯|| .

ಸಾರಾಂಶಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ರಥದಲ್ಲಿ . ರಾವಣನು ಸೀತೆಯನ್ನು : ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಮರ, ಗಿಡ, ಪರ್ವತ ಎಲ್ಲವುದಕ್ಕೂ ತನ್ನನ್ನು ರಾವಣನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ರಾಮನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿರಿ ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡಳು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ . ಕಂಡ ಜಟಾಯುವವನಲ್ಲಾ ಬೇಡಿಕೊಂಡಳು ಜಟಾಯು .

ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು ನೀನು ಸತ್ಯಸಂಧ, ಹೀಗಿರುವಾಗ ದುಃಷ್ಯತ್ಯವು ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲವೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದನುಶ್ರೀರಾಮನ ಘೋರನೇತ್ರವು ಬೆಂಕಿಯಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಸುಟ್ಟು . ಬೂದಿ ಮಾಡಿತು.

ಆ ಸಿ)ತಾಪಹರಣಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾದ ವೇಂರವುಳ್ಳ (ಆದ್ದರಿಂದಲೇ) ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರಹಾರದಿಂದ ತುಂಬ ಕೊಂಪದೊಂಡ ಜಟಾಯು ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸ ರಾಜ ರಾವಣ ಇವರಿಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಯುದ್ಧವ ನಡೆಂಖತು ||೨೦|| .

ಆ ಜಟಾಯು ಪಕ್ಷಿಯು ಶಕ್ತಿ, ಛಲ, ಧನುಸ್ಸು, ತತ್ತಿ, ತ್ರಿಶೂಲ, ಬಾಣ ಬಡ್ಡಆತೆ, ಹದ್ದು, ಕುಂಡ ಎಂಬ) ದಳನ್ನು ತನ್ನ (ಆಯುಧಾದಿ ರೆಕ್ಕೆಗಳಿಂದಲೆಂ ಬಡಿದು ಅಟ್ಟಿದುದಾಗಿ ಬೆಂಗೆ ರಾವಣನ ರಥವ ವಿವಾಶಣೋಳಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕುದುರೆ ಗಳುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿಯೂ, ಸಾರಥಿಂಬಲದಧ ನ್ನಾಗಿಯೂ ತುಂಬ ಶಿಥಿಲಗೊಳಖಿದ ರಥದುಪ್ಪಯುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಣಯೂ ಅನ್ನವಾದ ಚಕ್ರವುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿತು .

||೨೧||

ಆ ಹಲ್ಲಿಗಳಲ್ಲ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಜಬಾಯುವು ಪಿಂಡೆಯ ಮೇಲಣ ಆಸಕ್ತಿ ವಿಶಂಷವಿಂದ ರಾಕ್ಷಸನ ಕತ್ತಿಯಿಂದ ದಾಯರೊಂಡದ್ದಾಣ ರೆಕ್ಕೆಣಳ ಭಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಬೊಗ ಕಳಕ್ಕೆ ಇದ್ದಿತು .||೨೨||

ಸಾರಾಂಶ: ರಾವಣ ಜಟಾಯುಗಳಿಗೆ ಆ ವನಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೀಕರವಾದ ಕಾಳಗವು ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಆ ಜಟಾಯುವು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ರಾವಣನ ಶರಜಾಲಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಿದನು. ರಾವಣನು ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಜಟಾಯುವಿನ ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನೂ ಕತ್ತರಿಸಿ ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಬುಡವನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ಎರಡು ಕಾಲುಗಳನ್ನೂ ಆ ಕಡಿದನು. ರೆಕ್ಕೆಗಳು ಕತ್ತರಿಸಿದಾಗ ಜಟಾಯು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು.

ಆ ಕೂಡಲೇ ಬೇರೆ ರಥವನ್ನು ಹತ್ತಿ ಕುಳಿತ ರಾವಣನಿಂದ ತಿರುಗಿಯೂ ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಸೀತೆಯು ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಸುಗ್ರೀವಾದಿ ಐದು ಕಪಿಗಳಿದ್ದ (ಆದ್ದರಿಂದಲೇ) ಐದು ಶಿಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾಜ ಕುಮಾರನಂತಿದ್ದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು (ಋಷ್ಯಮೂಕವೆಂಬ) ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಅಧೀನ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ರಾವಣನ ಪ್ರತಾಪಾಗಿಗೆ ಸಮನಾದ ವಾಲಿಯ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಸೂಚಕವಾದ ದೊಡ್ಡ ಉಲ್ಲಾಪಾತಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ರಾಮನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಗನಾದ ಸುಗ್ರೀವನೆಡೆಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಸೂರಬಿಂಬವೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ, ಚಿನ್ನದಂತೆ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ರೇಷ್ಮೆಯ ಉತ್ತರಿಯದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಒಡವೆಗಳ ಗಂಟನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸಿದಳು.

ಸಾರಾಂಶ: ರಾವಣನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುವಾಗ, ತನ್ನನ್ನು ಉಳಿಸಬಲ್ಲ ಯಾವ ರಕ್ಷಕನೂ ಗೋಚರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಕೆಳಗೆ ಋಷ್ಯಮೂಕ ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಐವರು ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠರು ಕುಳಿತಿದ್ದುದು ಗೋಚರಿಸಿತು. ಅವರನ್ನು ನೋಡಿದ ಸೀತೆಯು ತನ್ನ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಉತ್ತರಿಯದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಎಸೆದಳು. ದೈವಗತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ತನ್ನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿದು ಈ ರೀತಿ ಮಾಡಿದಳು.

ಆ (ಒಡವೆಗಂಟಿನ) ಪತನವನ್ನೂ ಕೂಡ ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಪತನವನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಪಾಲೋಚಿಸದೆಯೇ ನೀತಿಜ್ಞನಲ್ಲದ ರಾವಣನು ಲಂಕೆಗೆ ಅಲಂಕಾರ ಪ್ರಾಯವಾದ ಅಶೋಕವನಕ್ಕೆ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದನು.

ಆ ಸುಂದರವಾದ ಅಶೋಕವನವು ರಾಕ್ಷಸಿಯರಿಂದ ಸುತ್ತು ವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹನುಮಂತನ ಬಾಲದ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ನಿರೋಧಗೊಳಿಸಲು ಶಕ್ತವಾದ ಮೂಲಿಕೆಯನ್ನೂ ಎಂಬಂತೆ ಪಡೆಯಿತು. ||೨೩||

ಸಾರಾಂಶ: ಮಿಥಿಲೇಶ್ವರನ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಸೀತೆಯು ಕೈಸೇರಿದಳೆಂದು ರಾವಣನು ಹರ್ಷ ದಿಂದ ಉಬ್ಬಿದನು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನೊಡನೆ ಭೀಕರವಾದ ವೈರವನ್ನು ಬೆಳಸಿ, ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಅಜ್ಞಾನವಶನಾಗಿ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಿದ್ಧರೂ ಚಾರಣರೂ "ಇಲ್ಲಿಗೆ ದಶಕಂಠನ ಅವತಾರ ಮುಗಿಯಿತು" ಎಂದು ಉದ್ಗರಿಸಿದರು.

ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನೂ ಕೂಡ ರಾಕ್ಷಸರ ರಾಜನಾದ ರಾವಣನ ಮಾತೆಂಬ ಬಲೆಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಮಾರೀಚನೆಂಬ ಚಿನ್ನದ ಜಿಂಕೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯಂತೆ ಆಟವನ್ನು ಆಡಿ

(ಅಂದರೆ ಅದನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ) ಅನಂತರ (ಹಿಂದಿರುಗಿ) ಬರುತ್ತಾ ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಬಳಿಕ ಸೀತೆಯೊಡಗೊಡಲು ಉತ್ಸುಕನಾಗಿ ವೇಗವಾಗಿ ಆ ಕುಟೀರಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ||೩೪||

ಸಾರಾಂಶ: ಮಾರೀಚನನ್ನು ಕೊಂದು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುವಾಗ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ

ನಾನಾ ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಜನಸ್ಥಾನದ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟನು. ದೂರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ದೈನ್ಯದಿಂದ ಕಳೆಗುಂದಿ ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣಿಸಿತು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ರಾಮನ ಬಳಿ ತಲುಪಿದಾಗ, ರಾಮನು ಸೀತೆಯೊಬ್ಬಳನ್ನೇ ಏಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಂದಿರುವೆ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದನು. ತನಗಾದ ಅಪಶಕುನದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ರಾಕ್ಷಸರು ಜಾನಕಿಯನ್ನು ಕೊಂದಿರಬಹುದು ಇಲ್ಲವೇ ತಿಂದಿರಬಹುದು ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಆಶ್ರಮದ ಬಳಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದನು.

ಈ ರಾಮನು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇರಬಹುದು ಎಂದು ವನದೇವತೆ ಗಳಿಂದ ಕಣ್ಣೀರು ತುಂಬಿದ್ದಂತೆಯೇ ನೋಡಲ್ಪಡುವವನಾಗಿ ರಾಮನು ಬರಿದಾದ ಪದ್ಮಶಾಲೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದವನಾಗಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅತ್ತನು. ||೩೫||

ಸಾರಾಂಶ: ಶ್ರೀರಾಮನು ಹಸಿವು, ಬಳಲಿಕೆ, ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳಿಂದ ನೊಂದು ಕಂದಿದ್ದನು. ಮುಖವು ಬಾಡಿತು. ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಂತಹ ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಮ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಾಗ ಅದು ಶೂನ್ಯವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ದುಃಖಿಸಿದನು. ಸೀತೆಯು ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿದನು. ಅವಳನ್ನು ಕಾಣದೇ ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದವನಾಗಿ ವ್ಯಥೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದನು.

ಅಯ್ಯೋ! ಕಷ್ಟ ಇಲ್ಲಿ ಆ ಸೀತೆಯು ಇಲ್ಲವಲ್ಲ ಇದು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಉಂಟಾಯಿತು? ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿರವಾದ (ಅವಳ ಗುರುತನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. (ಇದೇನಿದು?) ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಾರದ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ಸೀತೆಯು ಕೋಪಗೊಂಡಿರುವಳೋ ಎಂಬಂತೆ ಮರಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಕ್ಷಣಕಾಲ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಮರೆಯಾಗಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ||೩೬||

ಸರಳವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವಳೇ! ನಿನ್ನ ಅಭಿಲಾಷೆಯ ಪೂರೈಕೆಯಿಂದ ವಂಚಿತನಾದ ನಾನು ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಾಮೋಹಕ್ಕೊಳಗಾದ ಜನರ ಪೈಕಿ ಮೊದಲನೆಯವನಾಗಿ ಪಂಚವಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿದೆನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೋಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇದು ಸಮಯವಲ್ಲ. ಎಲೈ ಸುಂದರವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳವಳೇ! ನಿನ್ನ ಮುಖವು ಸೀತೆಯ ವಿರಹವನ್ನು ಸಹಿಸುವುದಾಗಿ ಇದೆಯೇನು? ||೩೭||

ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ಎಲೈ ಜಾನಕಿ! ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಜಿಂಕೆಯಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲವು ನಿನಗೆ ಇದೆಯಾದರೆ ಚಂದ್ರನ ಮೇಲಿರುವ ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ತರುತ್ತೇನೆ. ನನಗೆ ಸನ್ನಿಹಿತಳಾಗು (ಅಂದರೆ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಬಾ) ನನ್ನಿಂದ (ಈ ರೀತಿ) ತರಲ್ಪಟ್ಟ ಈ (ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ) ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟು ಕಾಲದವರೆಗೆ ನೀನು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಚಂದ್ರನು ನಿನ್ನ ಮುಖಸಾದೃಶ್ಯ ವನ್ನು ಹೊಂದಿರಲಿ. ||೩೮||

ಜಾನಕಿಯು ಜೀವಸಹಿತವಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದಳೆ? ಹಿಂಸೆಮಾಡುವ (ಹುಲಿ ಮುಂತಾದ) ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ (ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ) ಭೂಮಿಯು ರಕ್ತದಿಂದ ನೆನೆದದ್ದಾಗಿ ಇಲ್ಲ. ಗೋದಾವರೀ ನದೀ ತೀರದಲ್ಲಿ ಮರಳಿನ ಮೇಲೆ ವಿಹರಿಸುವುದನ್ನು (ಪ್ರಿಯತಮನಾದ) ರಾಮನಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಲು (ಆದ್ದರಿಂದ) ಅವಳು ಸತ್ಯ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ರಾಕ್ಷಸರು ತಿಂದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ನಷ್ಟಳಾಗಿದ್ದಾಳೆಂಬುದೇ ಸರಿ. ||೩೯||

ಸಾರಾಂಶ: ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯಿರುವ ಮರ, ಗಿಡ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೀತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತ ಮುಂದೆ ಚಲಿಸಿದರು. ಗೋದಾವರೀ ನದಿಗೆ ತಾವರಗಳನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೀತೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ

ಹೋಗಿರಬಹುದೇನೋ! ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ತಲುಪಿ ನದಿಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ಗೋದಾವರಿಯು ಉತ್ತರಿಸಲಿಲ್ಲ. ರಾಕ್ಷಸರೇ ಅವಳನ್ನು ತಿಂದಿರಬಹುದೆಂದು ದೃಢವಾಗಿ ಯೋಚಿಸಿದನು. ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥನಾಗಿರುವ ಮಾವನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ (ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ) ಕಾಲವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಿಯಾದರೆ ಎಲ್ ಪತಿವ್ರತೆಯ ಆ (ನಿನ್ನ) ಮಾವನಿಗೆ ಚಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡು ನನ್ನನ್ನು ಕೂಡ ಕರೆದುಕೋ. ಲಕ್ಷ್ಮಣನೇ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಭರತನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಸಲಿ. ||೪೦||

ಸಾರಾಂಶ: ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೀತೆಯಿಲ್ಲದೆ ತಾನು ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು

ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವನು. ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ದಶರಥ ಮಹಾರಾಜನು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ನೋಡುವನು. ಆಗ "ಎಲೈ ರಾಮ ನಾನು ನೇಮಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ನೀನು ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದೆಯಲ್ಲ. ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದ ಕಾಲಾವಧಿಯು ಮುಗಿಯದೆ ನನ್ನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದೆಯಾ? ನೀನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ನಡೆಯತಕ್ಕವನು. ಅನಾರ್ಯ ಅಸತ್ಯವಾದಿ, ಎಂದು ತಂದೆಯು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಹೇಳಿಯೇ ಹೇಳುವನು. ಸೀತೆಯನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಆ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ತನ್ನ ಮಾವನಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೋ" ಎಂಬುದಾಗಿ.

ಈ ರೀತಿ ಗೋಳಾಡಿ ರಾಮನು ಆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಯಸಿ (ಸೀತೆ)ಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಸಮಾಧಾನ ತಾಳಿದವನಾಗಿ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ಕೂಡ (ಸಮಾಧಾನ ತಾಳಿದವನಾಗಿ) ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯದಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಕತೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಮಾತಿನಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾ ಹುತ್ತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ (ವಾಲ್ಮೀಕಿ) ಮುನಿಗಳೇ ಕರೋರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರಾಗಿ ಆದರು. ||೪೧||

ಬಳಿಕ ಪರಲೋಕ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡು ಜಟಾಯುವು ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೀತೆಗಾಗಿ ಹುಡುಕುವುದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಡಗೂಡಿದ್ದ ರಾಮನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಹೇಳಿದನು. ಎಲೈ ಆಯುಷ್ಯಂತನೇ! 'ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರೆಕ್ಕೆಗಳುಳ್ಳವನಾದ ನನ್ನನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟು ರಾವಣನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದನು' ಎಂದು.

ಸಾರಾಂಶ: ಶ್ರೀರಾಮನು ಲಕ್ಷ್ಮಣಸಮೇತನಾಗಿ ಪುನಃ ಸೀತೆಯನ್ನರಸುತ್ತ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಿದನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮನೂ ಪಕ್ಷಿಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆದ ಜಟಾಯುವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದು ಗೋಚರಿಸಿತು. ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ಗಿರಿಶೃಂಗದಂತೆ ಮಹಾಕಾಯನಾಗಿದ್ದ ಜಟಾಯುವನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನೇ ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಸಿದ್ಧಾನೆ ಎಂದು ತಿಳಿದನು. ರೋಷಾವಿಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೂಡಿ ಮುಗ್ಧಿಗಾಗಿ ಭೂಮಿಯು ಸಮುದ್ರ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ನಡುಗಿದಂತಾಯಿತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ರಕ್ತವನ್ನುಗುಳುತ್ತಿದ್ದ ಜಟಾಯುವು ದೈನ್ಯದಿಂದ "ಆಯುಷ್ಯನ್, ರಾಘವ, ಯಾವ ದೇವಿಯನ್ನು ಈ ಮಹಾರಾಣ್ಯದಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಮೂಲಿಕೆಯನ್ನರಸುವಂತೆ ಅರಸುತ್ತಿರುವೆಯೇ ಆ ಸೀತಾದೇವಿ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣ ಎರಡನ್ನೂ ರಾವಣನು ಅಪಹರಿಸಿದನೆಂದು ತಿಳಿಸಿತು.

ಜಟಾಯುವು ಆ ಕೂಡಲೇ ಪ್ರಾಣಬಿಟ್ಟು ಶರಭಂಗ ಮುನಿಯಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟ ಭಂಗರಹಿತವಾದ (ಅಂದರೆ ಶಾಶ್ವತವಾದ) ಸದ್ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾಮನ ಕೈಯಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ದಶರಥನಿಗೂ ದುರ್ಲಭವಾದ ಪಿತೃ ಸಂಬಂಧವಾದ ನೀರನ್ನು ಪಡೆದನು. ||೪೨||

ಸಾರಾಂಶ: ಜಟಾಯುವು ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಉತ್ತರ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಶುಭಕರವಾದ ಪುಣ್ಯಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದನು. ಈ ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯು ದಶರಥನಿಗೂ ಸಹ ದುರ್ಲಭವಾಗಿತ್ತು ಅಂತಹ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಜಟಾಯುವು ಪಡೆದಿದ್ದನು.

ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮನು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮಹಾರಾಣ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟಿರಲಾಗಿ

ಅಯೋಮುಖೀ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಯಾವಳೋ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅವನ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಶೂರ್ಪಣಖೆಗಾದ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದಳು.

ಸಾರಾಂಶ: ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ರಾವಣನ ವಾಸಸ್ಥಳ

ಯಾವುದು? ಅವನ ಪರಾಕ್ರಮವೆಂತಹುದು? ಅವನ ಆಕೃತಿ ಹೇಗಿದೆ? ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿನಡೆ ಹೋಗಿರುವನು? ಎಂದು ಜಟಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ಜಟಾಯು ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೊರಟನು. ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಹೊರಟಾಗ ಮಹಾಶರೀರದ ರಾಕ್ಷಸಿಯೊಬ್ಬಳು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಳಿ ಬಂದು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಆನಂದದಿಂದ ವಿಹರಿಸುವಂತೆ ಕೇಳಿದಳು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಆ ಅಯೋಮುಖಿಯ ಕಿವಿಮೂಗುಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ದನು. ಅವಳು ಅಪಸ್ವರದಿಂದ ಅರಚುತ್ತಾ ಓಡಿಹೋದಳು.

ಬಳಿಕ ಕ್ರೌಂಚಾರಣ್ಯದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೊರಟ ಈ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣ ರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಸ್ಕೂಲ ಶಿರನೆಂಬ ಮಹರ್ಷಿಯ ಶಾಪದಿಂದ ರಾಕ್ಷಸತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಅನ್ವರ್ಥವಾದ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಕಬಂಧನು ಸರ್ಪರಾಜನ ದೇಹದಂತೆ ಭಯಂಕರವಾಗಿದ್ದ ಎರಡು ತೋಳುಗಳಿಂದಲೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನು.

ಸಾರಾಂಶ: ಕಬಂಧ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಇವನು ವಿಶ್ವಾವಸುವೆಂಬ ಗಂಧರ್ವ ಸ್ಕೂಲಶಿರನೆಂಬ ಮುನಿಯನ್ನು ಅಪಮಾನ ಮಾಡಿ, ರಾಕ್ಷಸನಾಗಿ ಜನಿಸಿದ. ಒಮ್ಮೆ ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧ ಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಇವನ ಮುಖ ಕುಸಿದು ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿತು. ಆಗ ದೇವತೆಗಳ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ಇಂದ್ರ, ಇವನ ತೋಳುಗಳು ಯೋಜನದಷ್ಟು ಉದ್ದವಾಗುವಂತೆಯೂ, ಆ ತೋಳುಗಳ ನಡುವೆ ದೊರೆತುದನ್ನು ಬಾಚಿ, ತಿಂದು ಬದುಕಿರುವಂತೆಯೂ ಇವನಿಗೆ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ.

ಅದಾದ ಬಳಿಕ ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ರಾಕ್ಷಸಿಯರ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಕಣ್ಣೀರುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಎರಡು ಖಡ್ಗಗಳಿಂದ ಕಬಂಧನ ತೋಳುಗಳ ಜೋಡಿಯು ಬಾಳೆಯ ಗಿಡವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಬರುವಾಗ ಇವನ ತೋಳುಗಳ ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬಿದ್ದು, ಇವನ ತೋಳುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದರು.

ಅನಂತರ ದನುವೆಂಬ (ಹಿಂದಿನ ಹೆಸರಿನ) ಆ ಕಬಂಧನಿಂದ ಗೌರವದಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಬ್ಬರೂ ಆ ಕಬಂಧನ ಭಯಂಕರವಾದ ದೇಹವನ್ನು ಬೆಟ್ಟದ ಬುಡದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು. ಆ ಮೇಲೆ (ಋಷಿ) ಶಾಪ ಕೊನೆಗೊಂಡುದರಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಅವನು ಸೂರಕುಮಾರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನ ಸಖ್ಯದಿಂದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ಎಂಬುದಾಗಿ ರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದನು. ||೪೩||

ಸಾರಾಂಶ: ಶ್ರೀರಾಮ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕಬಂಧನು ತಾವು ಯಾರೆಂದು

ಪ್ರಶ್ನಿಸುವನು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸ್ವವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ಅದರಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಅವನು ತನಗೆ ಈ ಕುರೂಪವು ಹೇಗೆ ಬಂದಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಅವಿವೇಕವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ತನ್ನ ಶಾಪ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನು. ತನ್ನ ಸೌಂದರ್ಯ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗಿದ್ದ ತಾನು ಅತ್ಯಂತ ಲೋಕಭಯಂಕರವಾದ ಈ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ವನದಲ್ಲಿದ್ದ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಹೆದರಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಆಗ ಸ್ಕೂಲಶಿರನೆಂಬ ಮಹರ್ಷಿಯು ಕುದ್ಡನಾಗಿ ಈ ನಿನ್ನ ಕರಾಳರೂಪವು ಶಾಶ್ವತವಾಗಲಿ ಎಂದು ಶಾಪವಿತ್ತನು. ಅವನನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡಾಗ ಶ್ರೀರಾಮನು ನಿನ್ನ ತೋಳುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ, ನಿರ್ಜನವಾದ ವನದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಯಾವಾಗ ಸುಡುವನೋ ಆಗ ನಿನ್ನ ಮೊದಲಿನ ಉತ್ತಮ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯುವೆ ಎಂದು ನುಡಿದನು. ಕಬಂಧನಾದರೂ ದನು ಎಂಬುವನ ಪುತ್ರ, ಇಂದ್ರನ ಕೋಪದಿಂದ ಈ ಕಬಂಧ ರೂಪವು ತನಗೆ ಬಂದಿತೆಂದು ತಿಳಿಸಿದನು. ಉಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿ ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆದು, ಇಂದ್ರನನ್ನು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಎದುರಿಸಿ,

ನೂರು ಏಣುಗಳುಳ್ಳ ವಜ್ರಾಯುಧದ ಹೊಡತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ತೊಡೆಗಳೂ ತಲೆಯೂ ದೇಹದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಹೋದವು. ಇಂದ್ರನು ಯಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಅವನನ್ನು ಕಳಿಸಲಿಲ್ಲ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ದೇವೇಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಮೊರೆ ಹೋಗಿ ನಡೆಯಲು ಕಾಲಿಲ್ಲ, ತಿನ್ನಲು ಬಾಯಿಲ್ಲ ಆಹಾರವಿಲ್ಲದೆ ಬಹುಕಾಲ ಹೇಗೆ ಬದುಕುವುದು ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಒಂದು ಯೋಜನದಷ್ಟು ಉದ್ದವಾದ ಎರಡು ತೋಳುಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು. ಹರಿತವಾದ ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳಿರುವ ಬಾಯನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬರಸೆಳೆದು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಇಂದ್ರನು ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಮಾತನ್ನು ಸಹ ತಿಳಿಸಿದ್ದನು. ರಾಘವನು ನಿನ್ನ ತೋಳುಗಳನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಕತ್ತರಿಸುವನೋ ಆಗ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಸೇರುವೆ ಎಂದು ನೀವಿಬ್ಬರೂ ನನಗೆ ಅಗ್ನಿ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿರಿ, ನಿಮಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಿತ್ರನೊಬ್ಬನನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಜಾನಕಿಯು ಅಪಹರಣವಾಗಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಆ ರಾಕ್ಷಸನ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಿದಾಗ ತನಗೆ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನವು ದೊರಕುವುದು ತನ್ನನ್ನು ಸುಟ್ಟುಮೇಲೆಂದು ಹೇಳಿ ಆ ನೀತಿವಂತ ಪುರುಷನಿಗೆ ರಾಕ್ಷಸನ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ. ನೀನು ಅವನ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬೆಳಸು ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಚಿತೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಸುಟ್ಟರು. ಆ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ದಿವ್ಯಪುರುಷನು ಗಗನವನ್ನೇರಿ, ಸಕಲದಿವ್ಯಾಭರಣಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದ ಪುರುಷನು ದಿವ್ಯ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ರಾಮನನ್ನು ಸಂಭೋದಿಸಿ ಹೇಳಿದನು. ಸುಗ್ರೀವನೆಂಬ ವಾನರೋತ್ತಮನಿರುವನು ಅವನ ಅಣ್ಣನಾದ ವಾಲಿಯು ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ ರಾಜ್ಯದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಅಟ್ಟಿರುವನು. ಆ ಸುಗ್ರೀವನು ನಿನಗೆ ಮಿತ್ರನಾಗಿ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವನು. ಅವನೊಂದಿಗೆ ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬೆಳಸು ಎಂದು.

ಆ ಕದಂಬನು ಋಷ್ಯಮೂಕ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ದಾರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ತೆರಳಲಾಗಿ ಮತಂಗ ಋಷಿಗಳ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶಬರಿಯಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಘ್ಯಾದಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ರಾಮನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅವಳ ಅನುಮತಿಯಿಂದ ಮನೋಹರಗಳಾದ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿಗಳ ಚಿಲಿಪಿಲಿ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳ ಮೃಗಗಳ ವಿಹಾರದಿಂದ ಹೃದಯಾನಂದಕರವಾದ ಅರಣ್ಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳ ಪರಿಶೀಲನದಿಂದ ಸುವಾಸನೆ ಹೊಂದಿದ ವನದೇವತೆಗಳ ಲತಾರೂಪವಾದ ಉಯ್ಯಾಲೆಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ, (ಪಂಪಾ ಸರೋವರದ) ದಡದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಕ್ರೀಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತ ಹೆಣ್ಣಾನೆಗಳ ವಲ್ಲಭಗಳಾದ (ಗಂಡಂದಿರಾದ) ಗಂಡಾನೆಗಳ ಮದ್ದೇದಕವನ್ನು ಚುಂಬಿಸುವ (ಅಂದರೆ ಅದರ ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ) ಶಂಬರ ಶತ್ರುವಾದ ಮನ್ಮಥನ ಬತ್ತಳಿಕೆಗೆ ಸದೃಶವಾದ (ಪಂಪಾ) ತೀರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಮಾವಿನ ಮರಗಳ ತುದಿಯ ಚಿಗುರುಗಳಿಂದ ಹೊರಸೂಸುವ ಮಕರಂದ ಧಾರೆಗಳ ತುಂತುರು ಶಿರೋ ಭೂಷಣಗಳುಳ್ಳ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಲತೆಗಳೆಂಬ ನರ್ತಕಿಯರಿಗೆ ನಾಟ್ಯವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುವ ಗುರುಗಳಂತೆ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪುರುಷ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾದ ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳ ಲತಾಗೃಹಗಳೊಳಗೆ ರತಿಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ ಬೇಡರ ಹೆಂಗಸರ ಬಿಚ್ಚಿಹೋದ (ತಲೆಕೂದಲಿನ) ಹೆರಳಿಗೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವಿನ ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಮಲ್ಲಕಾಕ್ಷವೆಂಬ ಹಂಸಗಳ ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಬಡಿತದಿಂದ ತುಂತುರು ಹನಿಗಳಂತಾದ ನೀರನ್ನೇ ದಾರಿಯ ಬುತ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಪಂಪಾ ತೀರದ ಉಪವನಗಳ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಮರುಕಗೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವವನಾಗಿ ಪಂಪಾಸರೋವರವನ್ನು ಸೇರಿದರು.

ಸಾರಾಂಶ: ಕಬಂಧನಿಂದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಪಡೆದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಮತಂಗಾಶ್ರಮದ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟರು. ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ನೋಡಿ ಅಲ್ಲಿಯ ರಮ್ಯತೆಯನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ ಶಬರಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ತೆರಳಿದರು. ಅವಳಿಂದ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದರು. ಶ್ರೀರಾಮನ ದರ್ಶನ ಪಡೆದು ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಆಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ತೊರೆಯಬೇಕೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ, ರಾಮನ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಅವಳು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನರ್ಪಿಸಿದಳು. ಹೀಗೆ ಶಬರಿಯು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನೇರಿದಳು. ಮುಂದೆ ಚಲಿಸಿ ಪಂಪಾಸರೋವರವನ್ನು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಸೇರಿದರು.

The Aranya Kanda of the Champu Ramayana

The **Aranya Kanda** is the third section of the *Champu Ramayana*, narrating the forest life of **Rama, Sita, and Lakshmana** during their 14-year exile. It covers the dramatic events and encounters that shape the next phase of their journey.

1. Exile of Rama, Sita, and Lakshmana

Rama begins his 14-year exile into the forest, and is accompanied by his devoted wife Sita and loyal brother Lakshmana. They travel across various forests and hermitages.

2. Slaying of Viradha

A fearsome demon named **Viradha** confronts them in the forest. Rama fights and kills him, freeing the spirit trapped in demonic form.

3. Meeting Sage Agastya

The trio meets the revered **Sage Agastya**, who blesses Rama and gifts him divine weapons, which later aid in his battles.

4. Residence at Panchavati

Rama, Sita, and Lakshmana choose to reside in the beautiful **Panchavati** forest, located on the banks of the Godavari River. They build a cottage and begin living peacefully.

5. Arrival of Shurpanakha

A demoness named **Shurpanakha**, sister of Ravana, visits Panchavati and is infatuated by Rama. When Rama rejects her advances and mocks her, she becomes enraged and tries to attack Sita. Lakshmana intervenes and disfigures her by cutting off her nose and ears.

6. Slaying of Khara, Dushana, and Trishira

Enraged by her humiliation, Shurpanakha calls upon her brothers — **Khara, Dushana, and Trishira** — to take revenge. Rama single-handedly defeats and kills all three in a great battle.

7. Shurpanakha's Appeal to Ravana

Shurpanakha flies to Lanka and incites her brother **Ravana**, the mighty king of demons, to avenge her insult. She describes Sita's beauty and provokes him to abduct her.

8. Meeting with Shabari

On their journey, Rama and Lakshmana meet the aged devotee **Shabari**. She welcomes them with great devotion, offers fruits she has lovingly tasted to ensure sweetness, and directs Rama towards the **Pampa lake** and the path to meet **Hanuman** and **Sugriva**.

9. Sita's Abduction (Sitapaharana)

While Rama and Lakshmana are lured away from the cottage, **Ravana** arrives in disguise, abducts **Sita** in a golden chariot, and flies away to Lanka. Despite her cries and resistance, he carries her off, marking the most painful turning point in Rama's life.

ENGLISH TRANSLATION

Then having entered the great forest, Rama (lit, the husband of Sita), who was endowed with great strength, and had the complexion of the Indranila mountain in motion, moved about together with his lord in order to bring about with (his) arrows the extinction of the wild fire of demons, as does the cloud accompanied by the rainbow in the sky, by means of (rain) waters, (the cloud) being associated with wind and being of the hue of the Indranila mountain. ||1||

Then, a demon named Viradha obstructed the path of Rama and Lakshmana whose fatigue due to journey had been removed by the hospitality (of sages) as they were moving about the regions of hermitages, which were never far away from pools of water and which could be inferred by the odour of oblations which had rendered sweet-smelling even the smell of the resin exuding from the groves of Sala trees whose measureless branches had become rugged by the rubbing of the itching temples of great elephants.

That demon (Viradha), who was the son of Satahrada, whose form was fierce with rage and who had hundreds of the chests of the dead bodies of various animals adorning the pointed ends of his trident, seized Sita, and addressed the two sons of Dasharatha (thus)-

"Youthful You persons, who are you both?)Where from have you come? The conduct of both of you appears to be crooked. You have a bark dress on the body, matted hair on the head, but a terrible bow in hand. What an incongruity between this bearing (of yours) and this young lady who is decked with not a few ornaments and is like the kalpa tree)" Rama, too, gave out in reply his heritage; (but) he, together with Lakshmana, enraged on noticing Sita trembling on the lap of Viradha, planted arrows on the chest of the demon.

When those arrows had no effect on the armour in the form of the boon of the Creator, the demon, having left Sita aside, flung the Shula on Rama. ||2||

Then, Rama's arrow at once felled that sharp-pointed Sula, (and) simultaneously with it, removed the longstanding acute pain of the hearts of the heaven-dwelling gods who were troubled by Viradha. ||3||

Viradha too, angrily assailing Rama and Lakshmana and who bearing was them on his shoulders, set out, like Vindhya unh bearing the moon and the sun on his peaks to make amends, as it were, for his offence of having obstructed Lakshmana their motion. At that time, Rama said thus to who was

preparing himself to kill Viradha.

Our course is the same as of this demon, O Lakṣhmana. Let him not be killed, as he is desirous of going the same way. Let him proceed freely. ||4||

Beholding Sita very piteously crying- "O (demon)! swallow me. Leave off these two", both of them at once rendered that flesh-eater bereft of the burden of his arms, with their swords. ||5||

Thereupon, when (his) life was not given up by that demon whose chest was cleft wide open by a very deep blow, both Rama and Lakshmana began to dig up a very wide pit that would suit the demon's dead body, in that forest ground whose hardness was unyielding to the strength of arms, but which had become fit for digging by the pouring of the stream of blood flowing from his body.

That very moment, the demon too, having got (back) the knowledge of his former life, humbly related to Rama his own birth in the Gandharva class, his zeal to embrace Rambha, the great adversity of the curse flung by Kubera enraged on hearing it giving him the form of a demon, and its end in that manner.

"Viradha, restored to the Gandharva state, would declare personally to the heaven (-dwellers) that the destruction of the demons has commenced. Let his (dead) body say out the same to the (dwellers of the) netherworld" With this in mind, as it were, Rama put that body (of Viradha) severely hit by arrows in that pit. ||6||

There-after Rama went to the hermitage of the revered (sage) Sharabhanga who was (just then) invited by Indra to grace the heaven. There

Although the thousand-eyed (Indra) was being seen closeby, the desire to serve Rama alone arose in the mind of that sage named Sharabhanga whose course of conduct was to cut off the arrows of cupid. ||7||

After worshipping Rama, who was halting in his hermitage, with the reception due to guests, that sage (Sharabhanga), having thrown into fire of no small blaze his own body purified by his presence, as if it were an oblation sanctified by the utterance of mantras, resorted to his permanent abode (viz. Vaikuntha)

Thereafter, having set out from that region at- the behest of sage Sutiksna of severe penance, Rama arrived respectfully at the hermitage of Agastya, the vast site of which was concealed by the multitude of various trees which of the produced dark the impression of being the gathering clouds

descended imagining to seek refuge by consequent total absence of water (or of their sustenance) upon his drinking the (entire) ocean.

O Sita (lit. you with lotus-like eyes)! this hermitage is of that sage whose abode is chiefly (his) innumerable greatness; within the lotus-like palm of which person the (very) lord of rivers (viz. the ocean) attained the state of a small drop of lotus honey ||8||

This Sallaki tree on the way here, whose branches are bent down by the heavy weight of the trunks rested thereon by the intoxicated tusker elephants, and upon which has come the loss of tall growth (for the same reason), represents fully the state of the Vindhya mountain made to bend down by a sign from the hand of the distinguished sage (Agastya) ||9||

The boon mouth-gpithonssnakes In that hermitage, the Ajagar snakes were demonstrating to the demons the state of the demon Vatapi (who was swallowed by Agastya), through the wild elephants which rolled about inside their bellies having entered their mouths thinking that they were big paths and (there-after) being unable to come out. ||10||

Those clouds, which were repelled by the left hand of Agastya in the manner of scaring the flies, at the time of drinking up the ocean contained in his right palm, having lost their movement in the sky, simply move about in the form of bisons within small ponds (of water). ||11||

Thus, Rama, whose mind was struck with wonder on beholding that forest-region, having gone near the hermitage (of sage Agastya) and ushered in by his disciples, saw the divine Agastya whose lotus feet were saluted by all people; who, surrounded by gods and sages of distinction, was like the lotus-born Brahma; who had given the state of a serpent to Nahusha who had become bad by his voluptuary attitude (towards Indra's wife) and whose haughtiness was dispelled by his 'hum' sound pronounced in anger; whose hand and belly had taken away the loftiness and depth of the Vindhya mountain and ocean of impregnable dense forest and deep waters of a spaciousness competent to prevent the movement (even) of birds; by the fire of whose stomach the extinction of the pride of the demon Vatapi was achieved; who was the beloved submarine husband of Lopamudra; who functioned as the Vadava fire in exhausting the entire ocean; who was a distinguished Brahmin; who had moved to the Southern quarter, although he had relinquished all desires; and who was born in a pitcher although his birth was to concentrate on virtuous deeds.

Rama, of a gracious mind and great heroism, declaring down to his own name bowed Agastya, rich in penance, who bore through discipline the Brahmanic lustre which, being like the radiance of the sun, was the destroyer of all darkness and ignorance. ||12||

Then, Rama, having accepted the Vishnu-dhanus, the Brahmastra, the pair of quivers presided over by Indra, and a sword having a gold sheath, along with the blessings conferred by the great sage Agastya with great pleasure, went at his behest, to Panchavati which was well-known near the bank of the Godavari river.

Agasty ashrema There, he saw the vulture-king (Jatayu), who wasp without a rival although endowed with a pair of wide Jatayu wings; who was subservient to the limitations of episode heroism; who was, as it were, Garuda visualised; and illlome who resembled a great mountain.

Jatayu, who gave out an account of his lineage by declaring 'I am your father's friend', removed this doubt arisen in Rama, viz.-"this is Mainaka (mountain); having left off the ocean bereft of water by (the sage's) drinking (it up), he is indeed seeking refuge of the sage." ||13||

Rama too, vewing Jatayu, younger brother of Sampati and grand-son of Kashyapa as (his own father) Dasharatha spent some time in Panchavati having (there) a cottage prepared by his brother Lakshmana.

Then, came up once the winter season, where-in the power of the love-god was increasing, the expanse of wetlands was densely covered with the clusters of the corn-ears of paddy plants turned yellowish by ripening, the collection of snow drops found in vessels in the form of the leafy cups was like the warrior's drink befitting Manmatha marching forth for a war; which-producing in people absence of delight in moon-light, nonexistence of desire for sandal unguent, dislike for the room at the top of the house, no interest for the place (paved) with moon-stones, want of eagerness to sit at the windows, apathy for the vicinity of ponds and pools, indifference towards the closing of the day, reluctance for water-spot, repugnance towards the night-lotus. garland, and detestation even for strolling in gardens,- was conferring a desirableness upon the interior living room impregnable (to the chill wind), on the wall constructed with solid bricks, on the series of thick curtains, on the blanket which is as soft as the hair on he rabbit's belly, on the incense of the black agaru, on the unguent of Kashmir saffron, and upon the portable ire-place filled with smokeless burning charcoal; the Jays where-of were greywith the thin particles of now functioning as dust particles; which was a forest conflagration to the lotuses; where-in the biting with the teeth (during love-sport) was avoided by the leafy lower lips of harlots lips being cut by snow; where-in the surroundings of drink houses were with a past glory like the limbs of harlots of past youth; which was the time of rest to fans, when the heat (of summer) had hidden itself without fear at the borders of hill-forts in the form of the stout breasts of women; when the sun was not very fierce even to the flight of owls; when the moon was not very pleasing even to the flights of Cakora birds; when the ponds were not very delightful even to the groups of swans; destroying, together with its leaves and buds, the lotus which is the residence of Lakshmi as if the season was

intolerent of her that she, being compassion-less, never even looked at the class of poor people wandering about for alms, who appeared to be protecting their heartlotuses out of fear of an attack from the cold snow by folding up both their hands in the form of the Swastika, who seemed to be ably doing the chanting of mantras for the prevention of the demoness of cold through their cup-like lower lips quaking on account of a continuous chattering of teeth, and who appeared to be having had armours of woollen blankets offered to them by the compassionate Creator, as their bodies were covered by the blankets of a dense layer of bristled hairs; and which (season) was tearing the hearts of travellers through continuous falls of snow resembling the perspiration oozing out of the limbs of the woman in the form of the sky tormented by the very severe heat of the arrows of the love-god, as they (viz. snow-falls) were in the form of a cloud of thin water drops ejected by the trunk-end of the elephant in the form of the sky.

In that season, women tormented by the fire of separation (from their lovers) notice neither the closing period of the nights, nor the (other) shore of the ocean of grief. ||14||

During that season, Shurpanakha approached Rama (lit. elder brother of Lakshmana) sitting inside (his) cottage.

At that time, when the expanse of the sky and the circle of quarters were covered over with the spray of snow, and which, therefore, was like the god of death to bring about the destruction of those who were separated from their beloveds at whose breast-region warmth was increasing that demoness (Shurpanakha), blinded by lust, entertained with regard to Sita's husband Rama the notion of (making him her own) husband, just as she-vulture holds in the case of Lakshmi's sport-lotus a notion that it is raw flesh. ||15||

Then, she,-getting rejected by Rama with the words -"know this person (i.e. myself) as having Janaki as my wife; it is proper for you to resort to my younger brother who is of super-human from his wife strength, who is away and who is (quite) young", _having gone to Lakshmana gave out all her intentions. She (Shurpanakha), - having been told even by Lakshmana thus - "O good lady, I am the servant of that revered person; the position of the wife of a servant is not befitting a noble lady born of a reputed family. Therefore, go to the same person (i.e. Rama). He will accept your ladyship, abandoning Sita who is unable to move about in the fierce forest as she is of a weak mind", - loosing her discriminative power, felt that his words were acceptable.

She (Shurpanakha) her mind being confused for a while on closely beholding the two sons of Dasharatha, bore the plight of the cow depressed by moving up and down being perplexed at the (comparative richness of the) grass meadows of the same state on the two banks (of a river). ||16||

Ravana's sister Shurpanakha, longing for an intercourse, being afflicted by Manmatha (enemy of the

Asura named Surpaka), once again went near Rama who was (attractive) with high shoulders. ||17||

Then, having observed Janaki's good fortune (of being Sri Rama's wife) which is not fitting in the case of other women and Rama's handsomeness of form, (she) once again thought thus—

Why did Brahma, the father of (Pulastya) the originator of our family, not create me as the wife of this Rama who is an ocean of beauty, as he has done this Sita? Let alone this; but alas! why did he produce such handsomeness which is of the same state (i.e., to be enjoyed by none) at moonlight in a forest, in this Rama who is interested in forest life and has renounced all worldly ties? ||18||

Lakshmana, weapon in hand, having obstructed that vile woman, Ravana's sister, who was desirous of carrying away Sita and had the lofty ambition of seeking for an unattainable thing (viz., intercourse with Rama), speedily accomplished the task of widening the passage for the long breaths made up of desire and anger coming out (of her narrow nostrils) vying with one another to be ahead of the other. ||19||

Then, Khara, who was the resident (lord) of the Janasthana and who would roar like a lion in the van of battle, having seen and heard from her face and words the insult to her, his own younger sister, whose ears and nose were cut off, sent his army of demons which was divided into fourteen battalions of one thousand each and commanded by fourteen generals, being desirous of taking hold of Rama and Lakshmana.

Then, Rama, noticing the army of Rakshasas drawing near in all directions the way being shown them by Shurpanakha serving (them) as a spy, and being with unmanifest radiation of lustre like the fire-producing stick prior to rubbing, having ordered Lakshmana to take care of Sita, brought about the destruction of demons in such a way that the sky became densely occupied by birds consisting mostly of vultures, crows and Pracikas, which were gathering there from different countries as if at the command of the vulture-king Jatayu, - 'Bring about the clearing up of the path for the sages', and which were exhibiting before every cottage by taking there one after the other the limbs of the demons' bodies cut into pieces by his own very sharp arrows saying- "Here is the collection of the hands that were killing the sages", "This is the pile of the palates that were eager to speak harshly", "Here is the heap of eyes which had no feeling of disgrace while gazing at the wives of others", "Here is the pair of legs which were skillful in passing through the residences of sages."

Then, while Trisiras had his head cut off and Dushana, although dead, was abusing the hermitage through the foulsmelling flow of fat oozing from his body, Khara, terrible with his looks fierce with rage, invited Rama to fight. Then came up (between them) an unprecedented personal combat, in which victory or defeat could not be decisively known even by the learned, and neither the fixing up nor the discharge of arrows could be discerned even by gods.

There-after, Khara, holding a bow, took away with his arrows the ancient bow from Rama's hands, as if desirous of making him take up the bow presided over by Visnu (Dasharha), suited for fixing the missile of Brahma, skilled in concluding the fight merely by putting forth an effort to bend its string. He (i.e. Rama) too, his face turned red by the fire of anger, took up the (Vaisnava) bow bestowed upon him by (the pitcher-born sage) Agastya.

While the (Vaisnava) bow, (hard) with close knots, was taken up by him (viz. Rama) who was an ornament to the solar dynasty, the fight between Khara and Rama ended in a minute, as between an ass and a lion. ||20||

As the region of the Dandaka forest was sanctified by the destruction of Khara, Manthara, through her virtues, automatically became the very first recipient of those invaluable blessings pronounced by the sages; next (as the final recipient of those blessings) came Rama of abundant heroism, who was the gladdener of the race of (Vaivasvata) Manu, together with his younger brother Lakshmana. ||21||

In the row of the blessed (ones) (instrumen- tal to bring about safety) to the three worlds freed from Paulastya (i.e. Ravana), there are (these) names, viz. Manthara first, (then) the queen (Kaikeyi), the pair of boons, the words of the king miserable on account of the lapse of Dharma, and the story of Rama's (exile to the) forest. ||22||

Then, in order to get Lanka also bereft of inhabitant's by Rama as in the case of Janasthana, Shurpanakha, falling down like the goddess of death (on the ground) near Ravana, related to him the reality about Rama and Lakshmana, Sita's bodily beauty, and the insult done to herself which was instrumental to bring about death to the army of (demons) numbering fourteen thousand, along with others headed by Khara.

That Raksasa-emperor of reputed personal strength, having looked at that sister on whose body a punishment was inflicted and having listened to the (above-mentioned) deeds of Rama, became angry. ||23||

Then, having made eight Rakshasas set out to (take care of) Janasthana, he (Ravana), who had given up right conduct, with the object of getting hold of the female deer named Sita by putting forward a gold deer form of Maricha (son of Tataka), arrived at his abode.

Maricha listened to the idea of Ravana; when he (Ravana) could not be dissuaded (from his resolve) even with hundreds of efforts. he, considering Subahu alone as highly fortunate and having acceded to his request as there was no other go, entered Panchavati putting on the form of a gold deer in

order to deceive Sita. The ten-headed Ravana also, having stationed his chariot in the region of the clouds, waited hoping for the breaking up of Rama and Lakshmana.

That (gold) deer (who was no other than Maricha), bewailing on beholding repeatedly with gushing tears, the skull bones of the Rakshasas (such as Khara), entered the forest as if interested in the shoots of the spear-like Darbha grass on the way, -shoots, which would tear the feet of travellers. ||24||

Then, Rama, desirous of catching hold of that (gold) deer at the prayer of Sita, followed it, having taken up (his) bow. Death also, desirous of killing him (i.e. Maricha) considering that as the right time, went with mouth wide open to him who had slipped away in the battle at the time of Vishvamitra's sacrifice. ||25||

That meat-eater Maricha, who held out the prospect (of his being captured), having led (him) far away from (his) cottage and (finally) being shot down with Rama's arrow, abandoned his gold-deer form along with a cry of distress-'Oh I am killed', which resembled Rama's voice. ||26||

Having heard that (cry), Sita, her heart cloven out of love for her dear husband, not knowing what was to be or not to be done, asked Lakshmana to know (what had happened to his) brother.

Then, she (Sita), perturbed with confusion, in a voice that would wound the heart bitterly blamed Lakshmana who, having prostrated before her, was replying to her thus - 'Noble lady, this order (of yours) is not fit to be executed. Owing to perversity of fate, a false notion is over-powering you. Who would believe that any calamity would be caused by the demons who are no better than (wood-boring) worms to noble Rama who is a fund of heroism and is the best bow-man in (all) the three worlds?' Lakshmana once again thus addressed his brother's wife, who was of harsh speech.

Oh lady of sweet speech! As you were really my mother Sumitra (till now), I enjoyed undoubtedly the happiness of association with (one's own) mother. (But) now, you, uttering harsh words owing to averseness of fate, have become Kaikeyi to me in the midst of the forest. ||27||

Having said these words while Lakshmana proceeded to (meet) his brother, Ravana, who was looking for an opportune time, at once having left his chariot and descending from the region of the sky, arrived at the cottage in the dress of a pseudo Sanyasin as if (there-by) showing out his love/redness which was emerging even from his own mind

That un-steady demon-king carried away Sita from that hermitage which was bereft of Lakshmana's presence, just as a mad dog would carry away a garland of fresh utpala lotuses, mistaking it for flesh, from a temple devoid of men. ||28||

Having beheld Dasharatha's first daughter-in-law (Sita) casting in all directions her look which was dim on account of tears after having cried many times loudly- 'Alas! oh my lord! where are you held up', (Jatayu). mtry the lord of vultures said-'You base Rakshasa! do not (commit this rash deed); leave off my daughter-in-law who is wailing much' and made him highly enraged by blocking up his path in front of that forest. ||29||

At that time, there came up a fight between those two kings of the vultures and Rakshasas (both) grown furious by attacking each other being of equal capacity. ||30||

That (Jatayu) bird, having hit down with its wings (Ravana's) Sakti, Prasa (barbed missile), bow, sword, trident, arrows, quiver, noose and spear, soon made Ravana's chariehariof be with its yokes destroyed, charioteer lost, wooden fender very much loosened, and wheels broken. ||31||

That best of birds (Jatayu) which was wounded by the sword of that Raksasa on account of its taking sides with Sita, having suffered the chopping off of its wings, soon fell down. ||32||

Janaki, who was being borne away once again by Ravana mounting another chariot immediately, dropped down on a hill which being with five monkeys seated on its peak was like a five-tufted prince, a packet of ornaments packed in her silk upper-garment of golden yellow colour, which (packet) was like the fire of Ravana's valour made subservient to Sugriva, which was the indicator of the destruction ofValin, which resembled the fall of a great meteor, and which produced the motion of its being the disc of the sun advancing towards his son (Sugriva) in order to encourage him to render help to Rama.

Ravana, being not prudent, took away Sita to the Asokavana which was an ornament to the city of Lanka, not at all taking into account the fall of that (packet of ornaments) as in the case of the fall of his own lustre.

That lovely Ashokavana obtained Sita surrounded by demonesses, as if she were the herb capable ofsuppressing the fire set to the tail of Hanuman. ||33||

Kakustha (Rama) also, having played the game of a tiger towards the gold deer form of Maricha (Tataka's son) ensnared by the net of the words of the demon-king (Ravana), and then, (while) coming back having heard the news related by his younger brother, set out swiftly to that cottage (ofhis), anxious to meet Sita. ||34||

Rama, who was being gazed at by the sylvan goddesses full of tears as to how he would be (then), wept despirited,Con beholding his cottage empty. ||35||

Oh alas! she is not at all here. What is this that has happened? I notice here (her) unsteady foot-prints. On seeing me (come) without bringing the deer Sita has surely concealed herself for a short while in the midst of the trees, as if she were angry (upon me). ||36||

Oh straight-minded lady! I, who am denied the fulfilment of your desire, moved about in the

Panchavati as the very first among men who are attached to (the) love of women. Therefore, this is not the time to be angry here O sweet-faced lady! Is my face (indicative of) enduring Sita's separation? ||37||

Oh fawn-eyed lady! If there is (any) interest (in you) for an extra-ordinary deer, I will get (you) the deer which is on the moon. Come close to me. So long as you do not let go this deer (relating to the moon) brought by me, let the moon bear similarity with your face. ||38||

If Janaka's daughter were alive, would she not stay before me? Surely she is not killed by wild animals, (as) the earth is not drenched with blood. She would not sport on the sand by the side of Godavari without me. (So,) it is quite likely that she has perished by being swallowed by the demons. ||39||

Oh pious lady! If you are proceeding, overstepping the ordained period (of exile), to bow down to your father-in-law who is in heaven, take me also (there) praying to him (for permission to do so); let Lakshmana alone entrust the kingdom to Bharata ||40||

Having be-wailed thus, Rama, searching for his beloved in that forest, was not with any composure; so also was Lakshmana. Relating in his own words the tale although of such description, (sage Valmiki alone seemed to be of a hard mind ||41||

Then, Jatayu, having with-held his life which was about to depart on noticing Rama, assisted by Lakshmana, carrying on his search for Sita, said- 'Oh long-lived one, Ravana swiftly carried away Sita, throwing me down to the earth,—me, whose wings were cut off with (his) sword.

Jatayu, who died at once, having attained for himself also the (same) endless state as the one secured by Sharabhanga, got the libatory water, which mixed up with tears and offered by Rama's hands as it was, could not be got even by Dasharatha. ||42||

There-after, as Rama was proceeding towards the great southern forest, a certain demoness named Ayomukhi, having attacked Lakshmana, attained the (same) end (as the one) suffered by Shurpanakha.

Then, Kabandha, who was of a significant name (sage) having Sthulasiras, attained the state of a Rakshasa by the curse of both caught hold of these two princes, with his arms terrible like the (serpent-) body of the lord of serpents.

There-after, the pair of arms of Kabandha was cut f just as a plantain is cut, by the two swords of Rama and Lakshmana a which were constantly producing excessive tears in the eyes of demonesses that did not deserve (to shed) tears.

Then, those two (princes), being requested respectfully by Kabandha who was no other than Danu, cremated his terrible body in a spot at the foot of the hill. After that, he (Kabandha), delighted at the termination of the curse, said to Rama - 'Get back Sita through the friendship of (Sugriva) the son of

the Sun. ||43||

When that Kabandha, having shown (Rama) the way to the Rshyamuka mountain, departed to heaven, Rama, after accepting the worship done (to him) by Sabari who was a resident of (sage) Matanga's hermitage, with her Aucruption of pompa. permission (proceeded and) reached Pampa (lake), passing through the forest region which was (resonant) with the charming cries of various birds and lovely with the movements of herds of animals (of the deer-species), and being sympathised by the breezes blowing through the woods by the side of the lake, -which (breezes) were fragrant on account of their contact with the fully blossomed lotuses, -which were helpful to the sylvan goddesses to swing on the creeper (swings), -which caressed the ichor of the tuskers dear to the she-elephants absorbed in playful buttings at the bunds (of the lake), -which bore as (their head-) ornaments the thin drops of the shower of honey exuding from the tender leaves at the tops of the fragrant mango trees growing on the bunds (of the lake) and resembling the quiver of (Manmatha) the enemy of Sambara, -which functioned as teachers in teaching the art of dancing to the female dancers in the form of creepers, - which were saturated with the fragrance of the jasmine flowers on the loosened tresses of hair of the hunter women covetously engaged in love-sport inside the creeper-bowers of dimensions equal to a man's height, -and which carried, as food during journey, water splashed into very thin drops by the Mallikaksa swans flapping their wings.

SCHEME OF EXAMINATION

Maximum Marks: 80		
1	MCQs (To Be answered in Samkutam only) 10 of 10	10X1=10
2	Essay type questions 2 of 3	2X10=20
3	Translation and explanation of Shlokas 2 of 4	2X5=10
4	Prose Translation 1 of 2	1X6=6
5	Annotataions 3 of 5	3X4=12
6	Short Notes 2 of 4	2X6=12
7	Comprehension passage in Samskrutam (To be answered in Samskrutam only)	5X2=10

